

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1935:58
ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE OCH FÖRSLAG

ANGÅENDE

OBLIGATORISK SJUÅRIG
FOLKSKOLA

AVGIVET AV
INOM ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET
TILLKALLADE SAKKUNNIGA

S T O C K H O L M

1 9 3 5

Statens offentliga utredningar 1935

Kronologisk förteckning

1. Betänkande med förslag angående Åtgärder för spannmålsodlingens stödjande. Marcus. 134 s. **Jo.**
2. Betänkande med förslag rörande lån och årliga bidrag av statsmedel för främjande av bostadsförsörjning för mindre bemedlade barnrika familjer jämte därtill hörande utredningar. Beckman. 86*, 265 s. **S.**
3. Kortfattad framställning av organisationssakkunnigas betänkande med utredning och förslag rörande den samhälleliga hjälpverksamhetens organisation m. m. Beckman. 23 s. **S.**
4. Promemoria angående tillsynen över fastighetsregistreringen och fastighetsbildningen. Marcus. 70 s. **Ju.**
5. Förslag till ändrade bestämmelser rörande allmänna handlingars offentlighet. Norstedt. 79 s. **Ju.**
6. Arbetslöshetsutredningens betänkande. 2. Åtgärder mot arbetslöshet. Norstedt. x, 338, 32* s. **S.**
7. Teknisk-ekonomiska utredningar rörande vägväsendet. Del 2. Broar. Hægström. 130 s. **K.**
8. Betänkande med förslag angående åtgärder mot statsfientlig verksamhet. Idun. 406 s. **Ju.**
9. Betänkande med förslag till omorganisation av den högre skogsundervisningen. Peréus. 163 s. **Jo.**
10. Utredning och förslag angående rundradion i Sverige. Norstedt. 202 s. 13 kartor. **K.**
11. Betänkande med utredning och förslag angående inrättande av en statsvetenskaplig examen. Marcus. 80 s. **E.**
12. Betänkande med förslag till förordning angående allmän automobiltrafik. Hægström. 227 s. **K.**
13. Yttranden över preliminärt förslag till lagstiftning om avbrytande av havandeskap. Marcus. (4), 131, 68 s. **Ju.**
14. Lagberedningens förslag till lag om skuldebrev m. m. Norstedt. vj, 211 s. **Ju.**
15. Betänkande med förslag till lagstiftning om avbrytande av havandeskap. Marcus. 192 s. **Ju.**
16. Konjunkturuppsvingets förlopp och orsaker 1932-1934. Hægström. 106 s. **Fi.**
17. Yttrande och förslag rörande formulär för tjänstgöringsbetyg som av länsstyrelserna utfärdas. Beckman. 16 s. **S.**
18. Betänkande med förslag till lag om arbetsavtal. Idun. 220 s. **S.**
19. Kungl. medicinalstyrelsens utlåtande och förslag angående förebyggande mödra- och barnavård. Hægström. 100 s. **S.**
20. Grunder för kollektiv och individuell pensionsförsäkring. Beckman. (2), 24 s. **H.**
21. Utredning angående införande av ett dagordningsinstitut m. m. Av H. Tingsten. Norstedt. 98 s. **Ju.**
22. Utredning och förslag rörande frågan om avgift för hemlån av böcker från bibliotek. Hægström. 59 s. **E.**
23. Betänkande med förslag till motorfordonsförordning och vägtrafikstadga m. m. Idun. 202 s. **K.**
24. Betänkande med förslag till ändrad organisation av den statliga verksamheten för bekämpande av olovlig införsel av spritdrycker m. m. Marcus. 193 s. **Fi.**
25. Förslag till nya avlösningsbestämmelser för icke-ordinarie befattningshavare inom den allmänna civilförvaltningen. Marcus. 42 s. **Fi.**
26. Betänkande med förslag rörande det svenska naturskyddets organisation och statliga förvaltning. Av R. Sernander. Uppsala, Almqvist & Wiksell. 200 s. **E.**
27. Betänkande med förslag till ändring i vissa delar av upphandlingsförordningen. Marcus. 55 s. **Fi.**
28. Utredning med förslag om egnahemskonsulenter hos hushållningssällskapen. Lindström. 88 s. **Jo.**
29. Betänkande angående husdjursförsöksverksamhetens organisation. Marcus. 75 s. **Jo.**
30. Berättelse över statens spannmålsnämnds verksamhet m. m. under år 1934. Marcus. 62 s. **Jo.**
31. Betänkande med förslag till lag om domkapitel m. m. Hægström. 151 s. **E.**
32. Jordbrukskreditutredningen. Betänkande med förslag till förordning om jordbrukets kreditkassor m. m. Marcus. 132 s. **Jo.**
33. Kungl. medicinalstyrelsens utlåtande och förslag angående statsunderstödd dispensärverksamhet. Marcus. 54 s. **S.**
34. Betänkande med vissa synpunkter och förslag i fråga om den primära fastighetskrediten. Marcus. 92 s. **Jo.**
35. Betänkande och förslag rörande verksamheten vid skyddshemmen m. m. Första delen. Skyddshemmens organisation m. m. Norstedt. 93 s. **S.**
36. Betänkande angående råvaruförsörjning, produktion och arbetarantal m. m. vid skogsindustrierna. Idun. 276 s. **S.**
37. 1934 års nämnd för städningsutredning. Förslag rörande allmänna grunder för ordnandet av städnings- och rengöringsarbetet inom vissa statliga ämbetslokaler i Stockholm samt beräkning av ersättning för nämnda arbete. Marcus. 39 s. **Fi.**
38. Betänkande med förslag till ordnande av Sveriges försvarsväsende. Del 1. Inledande avdelning m. m. Beckman. vj, 301 s. **Fö.**
39. Betänkande med förslag till ordnande av Sveriges försvarsväsende. Del 2. Arméorganisationen. Beckman. vj, 651 s. **Fö.**
40. Betänkande med förslag till ordnande av Sveriges försvarsväsende. Del 3. Marinorganisationen. Beckman. iv, 203 s. **Fö.**
41. Betänkande med förslag till ordnande av Sveriges försvarsväsende. Del 4. Flygvapnets organisation. Beckman. iv, 229 s. **Fö.**
42. Betänkande med förslag till ordnande av Sveriges försvarsväsende. Del 5. Värnplikten m. m. Bilagor. Beckman. iv, 262 s. **Fö.**
43. Betänkande med förslag till ordnande av Sveriges försvarsväsende. Del 6. Särskilda yttranden. Beckman. (3), 426 s. **Fö.**
44. Betänkande med utredning och förslag angående folk- och småskoleseminariernas organisation m. m. Marcus. 405 s. **E.**
45. Utredning och förslag rörande läroböcker vid allmänna läroverk och folkskolor m. fl. undervisningsanstalter. Marcus. 162 s. 1 karta. **E.**
46. Betänkande angående folktandvård. Idun. 195 s. **S.**
47. Sociala jordutredningens betänkande med förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 18 juni 1925 angående förbud i vissa fall för bolag, förening och stiftelse att förvärva fast egendom. Marcus. 113 s. **Jo.**
48. Betänkande med förslag till lag om arbetstiden i jordbruk och trädgårdsskötsel (lantarbetstidslag) m. m. Idun. 140 s. **S.**
49. Betänkande med förslag rörande ändringar i vissa delar av hälsovårdsstadgan samt anordnande av förbättrad bostadsinspektion i städer och stadsliknande samhällen m. m. jämte därtill hörande utredningar. Beckman. 109*, 132 s. **S.**
50. Promemoria angående avveckling av bestående fideikommiss. Marcus. iv, 60 s. **Ju.**
51. Den ekonomiska och sociala utvecklingen under år 1934. Av H. Butler. Beckman. 46 s. **S.**
52. Betänkande med undersökningar och förslag i anledning av tillströmningen till de intellektuella yrkena. Lund, Ohlsson. xij, 415 s. **E.**
53. Betänkande angående behörighet att utföra elektriskt installationsarbete m. m. Hægström. 188 s. **H.**
54. Bostadsproduktionsakkunnigas betänkande med förslag till lag om sparföreningar m. m. Beckman. 218 s. **S.**
55. Betänkande med förslag till mejeristadga samt vissa andra åtgärder till mejerihanteringsens befrämjande. Marcus. 88 s. **Jo.**
56. Promemoria angående ändrade bestämmelser rörande verkställighet och förvandling av bötesstraff. Marcus. 86 s. **Ju.**
57. Promemoria angående omorganisation av landsfiskals- och stadsfiskalsbefattningarna. Norstedt. 65 s. **Ju.**
58. Betänkande och förslag angående obligatorisk sjuårig folkskola. Hægström. 134 s. **E.**

Anm. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E.** = ecklesiastikdepartementet, **Jo.** = jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) utgivas utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1935: 58
ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE OCH FÖRSLAG

ANGÅENDE

OBLIGATORISK SJUÅRIG FOLKSKOLA

AVGIVET AV
INOM ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET
TILLKALLADE SAKKUNNIGA

STOCKHOLM 1935
IVAR HÆGGSTRÖMS BOKTRYCKERI A. B.

353170

STATENS FÖRSTÄMMING

RETNINGS- OCH FÖRSLAG

1880/1881

OBLIGATORISK SJUÅRIG

FOLKSKOLA

AVDELNING 1

INOM FÖRSTÄMMINGENS

UTSKOTT

STOCKHOLM 1880

IVAN HANSEN

1880

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sid.
Skrivelse till statsrådet och chefen för Kungl. ecklesiastikdepartementet .	5
Kap. I. Utredningsdirektiven	7
Kap. II. Skolpliktsbestämmelserna:	
Skolplikt i folkskolan	9
Skolplikt i fortsättningsskolan	16
Kap. III. Folkskolans organisation, dess utveckling och nuvarande tillstånd:	
Historik	20
Folkskolans nuvarande tillstånd	22
Kap. IV. Fortsättningsskolans organisation, dess utveckling och nuvarande tillstånd:	
Historik	32
Fortsättningsskolans nuvarande tillstånd	34
Kap. V. Är en allmän utökning av folkskolans lärotid med ett sjunde skolår önskvärd och möjlig?	
Inledning	44
Behovet av en utökning av skolans lärotid	46
Möjligheterna för ett allmänt genomförande av sjuårig lärotid vid vissa svagare skolformer	57
Kostnaderna för ett allmänt genomförande av sjuårig folkskola	59
Kan ett allmänt genomförande av sjuårig folkskola lämpligen ske på frivillighetens väg?	73
Övergångstid för reformens genomförande	75
Åttaårig folkskola	77
Ändringar i bestämmelserna om skolplikt i folkskolan	79
Sammanfattning	79
Kap. VI. Fortsättningsskolans ställning i ett skolsystem med obligatorisk sjuårig folkskola:	
Inledning	80
Historik	80
De sakkunniga	85

	Sid.
Kap. VII. Den obligatoriska sjuåriga folkskolans yttre och inre organisation:	
Inledning	104
Sjunde klassens ställning i yttre, organisatoriskt hänseende i förhållande till folkskolans övriga klasser	105
Sjunde klassens kursplan	109
Den obligatoriska sjuåriga folkskolans ställning i förhållande till andra bildningslinjer	113
Särskilda förstärkningsåtgärder vid vissa former av sjuårig folkskola	113
Kap. VIII. Vissa frågor rörande flyttning inom och avgång från folkskola . .	123
Kap. IX. Anslagsfrågor	126
Kap. X. Sammanfattning av de sakkunnigas förslag angående obligatorisk sjuårig folkskola:	
Obligatorisk utökning av folkskolans lärotid med ett sjunde skolår	128
Fortsättningsskolans ställning i ett system med obligatorisk sjuårig folkskola	129
Den sjuåriga skolans yttre och inre organisation	130
Vissa frågor rörande avgång från folkskola	131
Kostnader	132
Kap. XI. Hemställan	132
Särskilt yttrande	133

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Ecklesiastikdepartementet.

Genom beslut den 29 december 1933 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för ecklesiastikdepartementet att tillkalla högst fyra sakkunniga för att inom departementet biträda med utredning och avgiva förslag i vissa frågor angående folkskoleväsendet.

Den 3 januari 1934 tillkallade departementschefen såsom sakkunniga expeditionschefen i ecklesiastikdepartementet Nils Teofil Löwbeer, ledamoten av riksdagens andra kammare, riksgäldsfullmäktigen Gustaf Henning Andersson, Rasjön, undervisningsrådet och ledamoten av skolöverstyrelsen Josef Emanuel Engvall och folkskolinspektören i Sydskånes östra inspektionsområde Nils Anton Persson, varjämte åt Löwbeer uppdrogs att såsom ordförande leda de sakkunnigas förhandlingar.

Till sekreterare hos de sakkunniga utsåg enligt vederbörligt bemyndigande chefen för ecklesiastikdepartementet den 8 januari 1934 förste amanuensen i nämnda departement Enar Cyprianus Sahlin.

Med vederbörligt tillstånd företogo de sakkunniga i april, maj och juni år 1934 under sammanlagt femton dagar resor till olika skoldistrikt i riket för studier och undersökningar rörande folkundervisningsväsendet, särskilt frågorna om statsbidrag till skolhusbyggnader och den sjuåriga folkskolan.

Jämlikt vederbörligt bemyndigande tillkallade chefen för ecklesiastikdepartementet den 29 maj 1934, efter därom av de sakkunniga gjord framställning, ledamoten av riksdagens andra kammare, folkskolläraren J. J. E. Weijne, överläraren i Vilhelmina skoldistrikt K. A. E. Petré, folkskolläraren A. Frankman, Löberöd, och folkskolläraren G. Pettersson, Myra, Vreta kloster, för att såsom experter med de sakkunniga överlägga rörande frågorna om ett obligatoriskt sjunde läsår i folkskolan samt angående fortsättningsskolans ställning vid en utökning av folkskolekursen med ett dylikt sjunde läsår. Med nämnda experter höllo de sakkunniga överläggningar under tiden den 11—14 juni 1934.

De sakkunniga överlämnade den 27 november 1934 till chefen för ecklesiastikdepartementet »Betänkande och förslag angående statens övertagande av vissa kostnader för folkskoleväsendet m. m.». De sakkunniga meddelade därvid, att de hade för avsikt att senare avlämna betänkande innefattande de sakkunnigas utredning av frågorna om den sjuåriga folkskolan och fortsättningsskolan, däri de sakkunniga jämväl komme att taga standpunkt till spörsmålen om skoldistriktsindelningen och behovet av särskilda mellaninstanser för folkskoleärendenas behandling.

Omedelbart efter avlämnandet av förutnämnda betänkande återupptogs utredningen av frågorna om den sjuåriga folkskolan och fortsättningsskolan, vilket arbete därefter bedrivits i form av överläggningar eller genom olika frågors bearbetning av de enskilda ledamöterna och sekreteraren.

Till de sakkunniga hava, för att tagas i övervägande vid utredningen, genom remisser överlämnats följande handlingar:

- 1) en av centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskolläraryörening i skrivelse av den 6 mars 1934 gjord framställning om vidtagande av åtgärder för ett allmännare genomförande av ett sjunde skolår och om fortsättningsskolans bibehållande som överbyggnad på den sjuåriga folkskolan,
- 2) ytterligare en av samma centralstyrelse i skrivelse den 27 april 1934 gjord framställning i förutnämnda ämne,
- 3) en av Sveriges överlärareförbund i skrivelse den 24 januari 1935 gjord framställning angående genomförande av en obligatorisk sjuårig folkskola jämte därpå byggd fortsättningsskola om minst ett år m. m.,
- 4) en av Stockholms folkskoledirektion i skrivelse den 26 oktober 1934 gjord framställning om verkställande av utredning, om och under vilka förutsättningar åttaklassig obligatorisk folkskola må kunna i skoldistrikt genomföras,
- 5) en av Sveriges folkskolläraryöförbund i skrivelse den 1 mars 1933 gjord framställning om ändrad lydelse av §§ 45, 47 och 48 i folkskolestadgan,
- 6) en av skolöverstyrelsen med eget utlåtande av den 15 oktober 1935 till Kungl. Maj:t överlämnad skrivelse från Hulda Bäckström m. fl. småskollärarinnor i Sorsele skoldistrikt angående överlåtande på småskollärarinnor att i sjuårig folkskola handhava undervisningen i skolans tredje klass.

De sakkunniga hava för slutförande av utredningen av frågorna om den sjuåriga folkskolan och fortsättningsskolan måst koncentrera sitt arbete på dessa spörsmål. Till följd härav kunna de sakkunniga icke nu framlägga några förslag i fråga om skoldistriktsindelningen och behovet av särskilda mellaninstanser för folkskoleärendenas behandling.

De i förenämnda remisshandlingar 1—6 gjorda framställningarna hava de sakkunniga, i den mån de icke äro besvarade i de sakkunnigas här föreliggande betänkande, icke ansett böra föranleda några åtgärder.

Särskilt yttrande av undertecknad Andersson bifogas.

Stockholm den 20 november 1935.

NILS LÖWBEER.

GUSTAF ANDERSSON.

J. ENGVALL.

NILS PERSSON.

/ Enar Sahlin.

Kap. I. Utredningsdirektiven.

I det uppdrag, som med stöd av Kungl. Maj:ts beslut av den 29 december 1933 lämnades de sakkunniga, ingick såsom ett av huvudmomenten att verkställa utredning och avgiva förslag i fråga om införande av ett obligatoriskt sjunde skolår i folkskolan. Till ledning vid utredningen lämnade chefen för ecklesiastikdepartementet särskilda direktiv i anförande till statsrådsprotokollet för ecklesiastikärenden nämnda dag. De sakkunniga anse sig här böra återgiva den del av berörda anförande, som innefattar dessa direktiv. Efter att hava behandlat vissa frågor rörande statens övertagande i ökad utsträckning av kostnaderna för folkskoleväsendet (varom de sakkunniga den 27 november 1934 avgivit betänkande och förslag, statens offentliga utredningar 1934: 47), yttrade departementschefen följande:

»Bland dem, som äro sysselsatta på folkskolans arbetsfält, har det länge framstått såsom ett alltmer trängande önskemål att genom en förlängning av den nuvarande sexåriga lärokursen med ett sjunde år stärka den gemensamma barn- och ungdomsskolan och dymedelst skapa ett mera solitt underlag för vår allmänna medborgarbildning. Man har pekat på att folkskolestadgan i själva verket genom sina bestämmelser om skolålderns omfattning förutsätter en sjuårig folkskola, och man har hänvisat till att i ett flertal av de västerländska kulturländerna folkskolans lärokurs är avsevärt längre än hos oss, i Norge och Danmark 7, i Tyskland och Österrike 8 och i England 9 år. Under de senare åren har spörsmålet tilldragit sig ett särskilt intresse genom den omfattande arbetslösheten bland den ungdom, som nyss avgått ur folkskolan, och det har framhållits, att de vådor, som av denna arbetslöshet framkallas, bäst skulle avhjälpas genom att ännu ett år behålla ungdomen under skolans tillsyn och ledning.

Jag tillerkänner för min del dessa synpunkter en stor vikt. Det må ytterligare framhållas, att de stora krav, som det demokratiska statsskicket ställer på den enskilde medborgarens deltagande i det offentliga livet, i vilken ställning han än må befinna sig, och den intensiva utveckling, som försiggått på alla områden av mänsklig verksamhet, alltmer hava stegrat behovet av en i möjligaste mån solid allmänt medborgerlig skolutbildning. Jag har den uppfattningen, att vår folkskola i detta hänseende, trots dess stora förtjänster och lärarkårens nitälskan för sitt kall, icke helt fyller måttet, och jag ser därför i kravet på lärotidens utökning till sju år det förnämsta målet för pedagogiska reformsträvanden på folkundervisningens område under den kommande tiden.

Det sjunde läsåret är icke öprövat i vårt land. I åtskilliga skoldistrikt inrättades redan tidigt, frivilligt men för distriktets barn obligatoriskt, sjuårig folkskola, och under de sista femton åren har antalet skoldistrikt med sådan anordning ej oväsentligt stegrats. Av skolöverstyrelsens yttrande framgår, att under det an-

talet skoldistrikt med sjuårig folkskola år 1920 utgjorde 76, hade det år 1931 vuxit till 340. Det är särskilt Skåne, som gått i spetsen för denna utveckling. Vi hava alltså en ej alldeles ringa erfarenhet att bygga på här i landet, då det gäller att bedöma föreliggande spörsmål.

Då de sakkunniga, som nu skola taga befattning med frågan om en ändrad fördelning mellan stat och kommun av kostnaderna för folkskoleväsendet och möjligheterna att genom ökad koncentration och på annat sätt vinna en mera rationell organisation av detta skolsystem, därvid, på sätt framgår av vad jag förut anfört, komma att syssla med de flesta av de mera viktiga organisatoriska problem, som röra vår folkundervisning, har det synts mig lämpligt, att de jämväl verkställa en undersökning rörande de förutsättningar, som kunna föreligga för att i vårt land genomföra en allmän obligatorisk utökning av folkskolans lärokurs till att omfatta sju år, samt överväga, på vad sätt en sådan reform skulle vara möjlig att åstadkomma.

Jag förbiser ingalunda de svårigheter, som föreligga för att komma fram till det här avsedda målet. Dessa svårigheter äro dels av ekonomisk art, och dels ligga de i den mera känslöbetonade obenägenhet mot en förlängning av skoltiden, som otvivelaktigt på många håll är förhanden. Vad den ekonomiska sidan av saken beträffar, är det önskvärt, att de sakkunniga noga beakta densamma och söka att åtminstone approximativt uppskatta, vad en reform av denna innebörd skulle medföra i kostnader för det allmänna i fråga om såväl lärarkrafter som lokalutrymmen m. m. Med hänsyn till de ovan omtalade svårigheterna torde det i alla händelser bliva nödvändigt att räkna med en ganska långvarig övergångstid för reformens genomförande.

Ett problem, som i detta samband icke kan undvikas, är frågan om fortsättningsskolans ställning i ett skolsystem med obligatorisk sjuårig folkskola. Kostnadssynpunkten och hänsynen till att den obligatoriska skolgången dock för den enskilde även representerar en kännbar belastning av ekonomisk och annan art göra, att det för mig närmast framstår såsom den lämpliga lösningen att i och med inrättandet av obligatorisk sjuårig folkskola fortsättningsskolan får försvinna eller riktigare, om det eljest låter sig göra och befinnes önskvärt, inbygges i det sjunde skolåret. Det må med rätta kunna sägas, att tillkomsten av ett obligatoriskt sjunde skolår för vårt folkundervisningsväsende skulle innebära ett så stort steg framåt, att denna vinst icke betalas för dyrt med förlusten av de relativt kortvariga fortsättningsskolkurserna. De sakkunniga böra därför i första rummet undersöka, huruledes en lösning av frågan må ur tekniskt-pedagogiska, organisatoriska och ekonomiska synpunkter te sig efter denna nu angivna linje. Jag har emellertid klart för mig, att särskilt bland skolmän den meningen är ganska utbredd, att ett slopande av den efter många års strider och svårigheter till slut skapade obligatoriska fortsättningsskolan skulle, även om folkskolan gjordes sjuårig, innebära en allvarlig förlust för vårt folkundervisningsväsende, och likaledes har det på fackmannahåll gjorts gällande, att det i fråga om de svagare skolformerna rent tekniskt skulle ställa sig svårt, för att icke säga ogenomförbart, att i det sjunde läroåret inarbeta fortsättningsskolans kurs. Det är min önskan, att de sakkunniga skola söka finna en väg, varpå dessa betänkligheter och svårigheter kunna neutraliseras. Finna de sakkunniga en sådan väg till slut dock ej framkomlig, vill jag icke betaga dem rätten att överväga något alternativ, som innebär ett bevarande av det mest värdefulla i fortsättningsskolan i form av en kortare påbyggnad på folkskolan, obligatorisk eller frivillig.»

Kap. II. Skolpliktsbestämmelserna.

Skolplikt i folkskolan. Innan de sakkunniga övergå till en undersökning rörande de skäl och förutsättningar, som kunna föreligga för en allmän obligatorisk utökning av folkskolans lärokurs till att omfatta sju år, vilja de sakkunniga i korta drag redogöra för den historiska utvecklingen, i vad angår bestämmelserna om skolplikt.

1842 års folkskolestadga angav endast i stora drag, hur den allmänna folkundervisningen skulle ordnas, och överlämnade i betydande utsträckning åt skoldistriktet att närmare bestämma beträffande folkskolans organisation. Sålunda saknades i stadgan bestämmelser om, huru länge den obligatoriska skolgången skulle fortgå. Däremot innehöll stadgan vissa för skolgångens början normerande föreskrifter. I § 8 av nämnda stadga föreskrevs sålunda, att varje församling ägde att i samråd med skolstyrelsen bestämma den ålder, vid vilken barnens skolgång skulle taga sin början, dock att skolgången ej borde uppskjutas längre än till slutet av det nionde året. Varje barn, vars föräldrar och målsmän det åstundade, lämnades dock öppet att före denna ålder begagna sig av skolundervisningen.

Enär 1842 års stadga ej närmare fixerat innebörden av begreppet skolåldern, kommo olika skolpliktsbestämmelser att gälla i olika församlingar. För att belysa den bristande enhetligheten i detta avseende kunna anföras de föreskrifter angående skolåldern, som intagits i de åren 1847 och 1848 daterade reglementena för folkskolorna i Stockholm. Maria och Adolf Fredriks församlingar hade fastställt skolåldern från 7 till 14 år, Klara och Ulrika Eleonora församlingar från 6 till 13 år samt Storkyrkoförsamlingen från 7 eller 8 år till 14 år, medan bestämmelser om en övre gräns, där skolplikten upphörde, helt saknades i reglementena för Katarina och Hedvig Eleonora församlingar.

Ännu mera ojämn var skolgången i landsbygdens skoldistrikt. Å ena sidan förekom det, att föräldrar läto barnen redan vid fem eller sex års ålder börja sin skolgång för att så mycket tidigare kunna taga deras arbetskraft i anspråk i förvärvsarbetet. Å andra sidan sökte föräldrar, som hyste ovilja mot de nya skolorna, att så länge som möjligt uppskjuta barnens skolgång. Saknaden av erforderligt antal skolor, långa skolvägar, hemmens fattigdom eller bristande förståelse för skolundervisningens betydelse i förening med bristfällig tillsyn över skolgången utgjorde orsaker till att barnens skoltid förkortades. Ofta nog togos barnen ur skolan, så snart de inhämtat det kunskapsmått, som föräldrarna ansågo erforderligt.

Till den oregelbundenhet, som sålunda präglade skolgången under denna tid, bidrog, att folkskolestadgan icke heller innehöll några föreskrifter beträffande omfattningen av det kunskapsmått, som barnen borde inhämta, innan de lämnade skolan. Angående läroämnena i folkskolan föreskrev 1842

års folkskolestadga, som tillika innehöll vår första seminariestadga, att de kunskapsämnen, vilka ingingo i folkskollärarnas utbildning (innanläsning, rätt- och välskrivning, katekesen, bibliska historien, fysisk och politisk geografi i översikt, fäderneslandets historia och huvuddragen av den allmänna historien, räknekonsten, de allmänna begreppen av geometri och linearteckning, naturlära, enkel gymnastik samt kyrkosång), även skulle utgöra föremål för folkskolans undervisning. Dessutom ålåg det skolstyrelsen att uppgöra ett reglemente för distriktets skolor, innefattande bland annat bestämmelser om undervisningsmetoden. Men närmare föreskrifter om lärokurserna saknades under åtskillig tid framåt. Till följd härav blevo kurserna, om de överhuvud taget angåvos i reglementet, mycket växlande. I allmänhet erhöilo flickorna kortare undervisningstid än gossarna. Skoldistriktet hade rätt att bestämma den skillnad, som med hänsyn till kunskapsfordringarna borde göras mellan gossar och flickor, och de begagnade denna befogenhet till att kräva ett lägre kunskapsmått och en kortare skolgång för flickorna. Ännu hade det ej ingått i det allmänna medvetandet, att skoltvånget var nödvändigt, och det ansågs i all synnerhet obehövt, att flickorna, som skulle ägna sig åt hemmets uppgifter, erhöilo en mera omfattande folkskolundervisning. Stadgan innehöll emellertid en bestämmelse, som kom att under den första tiden i viss mån verka normerande för skolgången. I § 7 av 1842 års stadga föreskrevs nämligen, att de skolbarn, vilka av fattigdom hindrades att begagna undervisningen under längre tid eller saknade erforderlig fattningsgåva att förvärva det fulla kunskapsmått, som undervisningen erbjöd, borde, innan de lämnade skolan, inhämta visst i stadgan närmare angivet minimimått av kunskaper. Detta minimimått innefattade nödig kunskap i följande ämnen:

- a) ren och flytande innanläsning av svenska språket, så latinsk som svensk stil;
- b) religionskunskap och biblisk historia till den grad, som erfordrades för att kunna hos prästerskapet börja den egentliga nattvardsläsningen;
- c) kyrkosång, med undantag för dem, som därtill saknade allt anlag;
- d) skriva; och
- e) de fyra räknesätten i hela tal.

I stor utsträckning kommo dessa knappt tilltagna kurser att betraktas som folkskolans normala kunskapsmål. Lärjungarna ansågos berättigade till avgång, när de inhämtat ett kunskapsmått, som någorlunda motsvarade ovan angivna minimifordringar. Till denna uppfattning medverkade det av åtskilliga präster uppställda kravet, att barnen, för att mottagas i konfirurationsundervisningen, skulle hava inhämtat det i nyssnämnda författningsrum angivna minimimåttet av kunskaper.

Det erfordrades uppenbarligen en mera verksam ledning och tillsyn, för att folkskolan skulle vinna en ändamålsenlig organisation och bereda en

mera effektiv undervisning. Av stor betydelse blev därför 1860 års riksdags beslut, att folkskolinspektörer skulle förordnas med uppgift att såsom statens organ utöva tillsyn över folkskolorna och bistå skoldistrikten vid organiserandet av folkskoleväsendet.

De första folkskolinspektörsberättelserna, som avsågo perioden 1861—1863, lämna värdefulla bidrag till kännedomen om skolväsendets dåvarande ståndpunkt.

De flesta folkskolinspektörerna framhålla i sina berättelser, hurusom barnens ojämna skolgång och godtyckliga upphörande med skolbesöken, utan att avgångsexamen skedde, utgjorde allvarliga hinder för ett tillfredsställande resultat av undervisningen. Sålunda betecknas i en berättelse från Linköpings stift den ojämna skolgången som »det största hinder, vilket i närvarande stund möter folkskolans nylivade verksamhet i vårt land». Folkskolinspektören i Uppland framlägger liknande erfarenheter: »Den överallt minskade tillgången på tjänstefolk ävensom högt uppdrivna arbetslöner hava gjort för ganska många föräldrar nödvändigt att i förtid anlita barnens krafter. Fattiga barn kunna redan vid 13 års ålder erhålla tjänst. I församlingar, där största delen består av statfolk, är denna klass merendels alltid på rörlig fot, och de barn, som en termin eller en del av en termin besöka skolan, återkomma icke mera. För skolorådet är ännu mindre möjligt att följa dem med någon uppmärksamhet. Vid egendomar kallas de stundom så snart som möjligt att arbeta vid herrgården, så att skolan vissa tider på året ej besökes av andra än de allra minsta abc-darier. Föräldrarna, oftast själva liknöjda, hava häremot intet att invända, då barnens dagspenning ökat tillgångarna för deras bärning. Omsider måste de, så okunniga de äro, av någon prästman mottagas till beredelse för den första nattvardsgången.» — Ej mindre ogynnsamma voro de erfarenheter, som framgå av en berättelse från Västerås stift (Västmanland): »Skolgången, som i medeltal torde kunna beräknas till 3—4 år, är på de flesta ställen mycket ojäm.» I en berättelse från Visby stift omförmäles, att barnets skolgång visserligen innefattade 5 år, i vissa fall 6 à 7 år, men tiden för den verkliga skolgången var i vanliga fall betydligt kortare, motsvarande $2\frac{1}{2}$ —3 års fulltaliga läsdagar. Från Skara stift framhålles bristen på tillräckliga lokaler som en orsak till den ojämna skolgången. »Inom mitt inspektionsområde» — meddelar en inspektör — »finnas 5 folkskolor, där de inskrivna lärjungarnas antal överstiger 200, 18 där beloppet är emellan 100 och 200 samt 22, som äga emellan 80 och 100 lärjungar, medan med ett enda undantag på landsbygden icke finnes något enda skolorum, som efter sundhetslärans knappaste fordringar rymmer mera än 60, de allra flesta långt mindre — — — — —. Men är det nu på sätt och vis en lycka, att ej alla inskrivna barn på en gång komma till skolan, emedan de eljest löpa fara att kvävas, så är det å andra sidan en stor olycka i moraliskt hänseende, att så många barn nöd-

gas att bryta mot lag just under sin skoltid, då de bland annat borde lära sig att strängt lyda lag.» Om förhållandena i samma avseende inom Gästrikland och Hälsingland meddelades: »Lärjungarna hava vid 11—13 års ålder och icke sällan förr upphört med skolgången, oftast innan de inhämtat minimum av kunskaper.» — Störst voro de svårigheter, som mötte vid folkskolundervisningens ordnande i landets nordligaste delar, där en föga kontrollerad hemundervisning först småningom kunde ersättas med en ordnad skolundervisning.

Frågan om hur skolåldern skulle beräknas var föremål för överläggning vid det första inspektörsmötet 1862. Vid inspektörsmötet överenskomms, att med skolåldern skulle förstås tiden från fyllda 7 år till konfirmationen.

Att denna tolkning därefter allt allmännare blev tillämpad i skoldistriktet, framgår av inspektörernas berättelser för perioden 1869—1871. Även om skolgången ej överallt var tillfredsställande, tedde sig situationen dock avsevärt gynnsammare och ingav goda förhoppningar för framtiden. Från Strängnäs stift rapporterade en inspektör (Södermanland), att »skolgången på de senaste tio åren tagit ett jättesteg framåt». Skolåldern sades i de flesta församlingar nu beräknas från 7 år till konfirmationen. Även från Västerås stift förelågo goda erfarenheter. Skolåldern uppgavs i de allra flesta församlingar beräknas från fyllda 7 till 14 år (Västmanland), och skolgången blev jämnare för varje år. Från ett annat inspektionsområde inom samma stift (Örebro län) meddelades, att enligt de flesta reglementen inträdde skolåldern vid fyllda 6 år men framflyttades enligt andra till 7 år. »Tiden för dess tilländagående anses allestädes vara den, då barnen konfirmeras.» I alla församlingar fordrades avgångsbetyg från folkskolan angående inhämtade minimikunskaper, för att barnen skulle mottagas till nattvardsläsningen. Inspektören ville förordas, att ett allmänt stadgande utfärdades av innebörd, att skolåldern skulle räknas från 7 till och med 15 år.

I saknad av författningsbestämmelser om tiden för skolplikten upphörande sökte man genom av vederbörande domkapitel utfärdade anvisningar eller mönster för reglementen komma fram till mera ensartade bestämmelser. Detta framgår bland annat av inspektörsberättelsen från Kalmar stift: »Enligt det för stiftet gällande allmänna skolreglementet skall barnens skolskyldighet fortfa, tills de efter avlagd examen erhållit avgångsbetyg från folkskolan. Likväl fortfar även därefter barnens rättighet att begagna undervisningen i folkskolan, vilken rättighet enligt reglementet slutar först, då de blivit till Herrens nattvard admitterade.»

Största antalet åldersår synes skolplikten hava omfattat inom delar av Lunds stift. Enligt inspektörerna tillämpades inom stiftet olika beräkningsätt vid bestämmandet av skolåldern, som började vid fyllda 5—8 år och slutade med 12—15-årsåldern. Men det framhölls även, att barnen i regel besökte skolan från 6 till 15 års ålder. Den utsträckta skolplikten försvaga-

des dock genom oregelbundenhet i skolbesöken. Antalet frånvarodagar kunde vara synnerligen stort. Även i en rapport från ett norrländskt inspektionsområde (Ängermanland) förekommer uppgift om en utsträckt skolpliktsålder: »Åldern växlar inom de olika distrikten från och med sjätte till och med nionde året i avseende på skolgångens början samt från och med fjortonde till och med sextonde med hänsyn till dess avslutande.»

Ehuru skolåldern kunde i olika församlingar få olika omfattning, så länge normerande bestämmelser i detta hänseende saknades i folkskolestadgan, förde utvecklingen redan under 1860-talet mot en utsträckt skolplikt, som i allmänhet innefattades mellan gränserna av det sjunde och det fjortonde levnadsåret.

Genom ett av Kungl. Maj:t år 1864 utfärdat cirkulär ålades skolråden tillse, att med de lärjungar, som ville avgå ur skolan, anställdes prövning för utrönande av deras framsteg. Tack vare denna bestämmelse jämte den av prästerskapet på vissa håll uppställda fordran på betyg över godkänd avgångsprövning som villkor för tillträde till konfirmationsundervisningen, befastes alltmer den uppfattningen, att barnen skulle fullborda skolkursen, innan de lämnade skolan.

Önskemålet om en närmare reglering av skolkursen vann sitt första beaktande, då år 1878 en normalplan till vägledning vid ordnandet av undervisningsväsendet utfärdades, innehållande anvisningar i fråga om lärokursen för olika skolformer, kursernas fördelning på årsklasser, exempel på läsordningar m. m. Denna normalplan utgick från den organisationen, att småskolan skulle omfatta två, folkskolan fyra årsklasser, således sammanlagt sex skolår. Först med tillkomsten av 1882 års folkskolestadga vann emellertid denna normalplan mera allmän efterföljd. I sistnämnda stadga föreskrevs nämligen, att för varje skola skulle läroplan upprättas med ledning av normalplanen.

Samtidigt som 1882 års stadga i fråga om lärokursen hänvisade till normalplanen, upptog den stadgandet, att barns skolålder räknades från och med det år, under vilket barnet fyllde sju år, till och med det, under vilket barnet fyllde fjorton år, ett stadgande, som återfinnes i såväl 1897 års folkskolestadga som 1921 års ännu gällande folkskolestadga. Tillika föreskrevs i stadgan, att lärjunge, som ej vid skolålderns slut inhämtat de kunskaper, vilka fordrades för avgång från skolan, skulle fortfarande vara skolpliktig. Skolplikten kunde således kvarstå även efter skolålderns slut, intill dess barnet inhämtat skolans lärokurs. Lärjunge åter, som före denna tid inhämtat för avgång erforderliga kunskaper, ägde rätt att bliva befriad från skolgång.

Ehuru skolåldern i 1882 års stadga närmare fixerats, blevo emellertid ej stadgans bestämmelser angående skolpliktsåldern avgörande för skolgångens upphörande. Vid tillämpningen blev det nämligen allmän praxis

att, oavsett barnets ålder, dess skolgång upphörde, när skolans lärokurs inhämtats. För barn, som i fall av fattigdom eller bristande fattningsgåva ej kunde förvärva det kunskapsmått, som i folkskolan borde inhämtas, bibehölls möjligheten till avgång från skolan efter inhämtad viss minimikurs.

Genom skolplikstens anknytning till lärokursen och därmed även till normalplanen erhöll denna avgörande betydelse för skolplikstens omfattning. Då såväl 1878 års normalplan som de åren 1889 och 1900 utfärdade nya normalplanerna upptogo endast sexårig lärokurs, blev följden den, att den i skolreglementena fastställda lärokursen och därmed även skolplikten i regel blev sexårig. Medan skolgången enligt bestämmelserna om skolåldern skulle upphöra först vid fjorton år, kommo de flesta barnen att, då skolkursen i allmänhet var sexårig, sluta sin folkskolekurs redan under det kalenderår, då de fyllde tretton år, eller till och med ännu tidigare.

De med 1882 års folkskolestadga tillkomna grundläggande bestämmelserna angående skolplikt hava icke senare underkastats någon väsentlig förändring och återfinnas alltjämt i § 35 av nu gällande folkskolestadga av år 1921.

På åtskilliga ställen framträdde dock tidigt den uppfattningen, att en sexårig skoltid måste anses väl kort, för att det kunskapsresultat, som folkskolan borde hava till uppgift att meddela, skulle kunna vinnas. Åtgärder för en utökning av skoltiden utöver sex år förekommo också på sina håll. På grund av att normalplanen upptog allenast sex skolår, var emellertid den uppfattningen allmän, att blott sex klasser i folkskolan kunde göras obligatoriska. I den mån utökning av skoltiden förekom, blev skolgången efter genomgången sju klass i regel frivillig och ofta förlagd till en påbyggnad av folkskolan i form av folkskolans högre avdelning.

Frågan om skolplikstens och skolkursens utökning behandlades av folkundervisningskommittén i dess år 1914 avgivna betänkande rörande folkskolan. Kommittén framhöll därvid som sin mening, att redan vid tidpunkten för betänkandets avgivande gällande författningar medgäve intagande i skolreglemente av bestämmelse om ett obligatoriskt sjunde skolår. Kommittén erinrade sålunda om, att det låge i skoldistriktets hand att bestämma läroplan, omfattande antalet klasser, i vilka barnen med avseende på sina olika framsteg borde vara indelade, ävensom läroämnena och lärokurser för de särskilda klasserna. Ehuru då gällande normalplan endast upptog sexåriga skolor, kunde den givetvis tjäna till ledning även vid uppställandet av en sjuårig kurs. Hade ett skoldistrikt fattat beslut om en dylik skolkurs, och hade föreskrift härom intagits i distriktets skolreglemente, hade därmed också skolplikten för barnen i distriktet blivit i regel bestämd till sju år. Kommittén, som fann önskemålet om en utsträckning av lärokursen och därmed även av skolplikten helst böra tillgodoses på fri-

villighetens väg, hemställde, att för befrämjande av införande av sjuårig lärokurs, i den normalplan, som kunde komma att av Kungl. Maj:t utfärdas, lärokurser jämväl för sjuårig folkskola måtte upptagas. Kommitténs hemställan vann även beaktande vid utfärdandet år 1919 av nu gällande undervisningsplan, som för de olika skolformerna alternativt med sexårig och i första rummet upptager sjuårig lärokurs.

Under erinran att ett icke obetydligt antal barn avginge från skolan redan före det år, under vilket de fyllde tretton år, framhöll kommittén vidare, att det vore uppenbart, att ju lägre de åldersgränser lågo, inom vilka skolgången fölle, desto mindre effektiv måste skolundervisningen i det hela bli och desto mindre tillfredsställande måste under i övrigt lika omständigheter resultatet bli av skolans arbete. Kommittén fann, att den tidiga avgången från folkskolan måste menligt inverka även på fortsättningsskolans arbete, i det att fortsättningsskolans lärjungar komme att befinna sig på ett relativt omoget åldersstadium. Särskilt uppstode härvid svårigheter att, såsom önskligt vore, inrikta undervisningen i fortsättningsskolan på det praktiska livets uppgifter och i allmänhet att ordna denna undervisning efter grundsatser, som hos oss liksom i andra länder allt mera blivit erkända såsom riktiga. I syfte att minska olägenheterna av en alltför tidig avgångsålder hemställde kommittén om intagande i folkskolestadgan av en bestämmelse av innehåll, att lärjunge icke finge tillåtas att avgå från folkskolan före det kalenderår, under vilket han fyllde tretton år. Kommitténs förslag härutinnan vann jämväl beaktande, i det att år 1918 en bestämmelse av föreslaget innehåll tillkom i § 35 mom. 3 av gällande folkskolestadga. Samtidigt bestämdes, likaledes enligt förslag av folkundervisningskommittén, att lärjunge, som på grund av fattigdom eller bristande fattningsgåva ej kunde förvärva det kunskapsmått, som borde i folkskolan inhämtas, finge avgå först vid skolålderns slut.

Ehuru folkskolestadgan länge icke innehöll någon bestämmelse, som uttryckligen antydde en anordning med sjuårig folkskola, vunno emellertid strävandena för införande av ett obligatoriskt sjunde skolår så småningom på åtskilliga håll framgång. De sjuåriga folkskolor, som tillkommo, voro väsentligen av två olika typer. I den ena typen, som oftast förekom i skoldistrikt med väl ordnat skolväsen, utgjorde sjunde klassen en verklig påbyggnad och utveckling av den vanligast förekommande sexåriga folkskolan och avsåg att genom ett grundligare inhämtande och fördjupande av lärokurserna bibringa lärjungarna kunskaper och färdigheter, utöver vad som i allmänhet kunde inhämtas i denna senare skola. I den andra typen åter utgjorde utsträckningen av skoltiden allenast en kompensation för en avkortning av den årliga undervisningstiden, förorsakad därav, att halvtidsläsning tillämpades. År 1920 infördes i folkskolestadgan (§ 47 mom. 4) en alltjämt gällande bestämmelse rörande reglering av skolplikten vid över-

gång från sexårig till sjuårig folkskola, avseende att underlätta ett allmänare införande av en sjunde klass i folkskolorna samt göra övergången till en dylik anordning mjukare. Denna bestämmelse är den enda i folkskolestadgan förekommande, av vilken tydligt framgår, att sjunde skolåret kan av skoldistriktet göras obligatoriskt för barnen.

Skolplikt i fortsättningsskolan. I och med att fortsättningsskolan genom riksdagens år 1918 fattade beslut blev obligatorisk i vårt land, skedde en utsträckning av den allmänna skolplikten.

Fortsättningsundervisning i direkt anknytning till folkskolan innebar ej någon nyhet i skolsystemet. Redan i 1842 års folkskolestadga förekom en antydning härom, i det att nämnda stadga föreskrev, att för underhållandet av de i skolan förvärvade kunskaperna borde, helst under den tid av året, då ledighet gäves från skolan, på söndagarna meddelas undervisning åt och anställas förhör med den ungdom, som utgått från skolan. Denna form för fortsatt undervisning vann dock endast obetydlig utbredning. Genom särskilda kungl. cirkulär åren 1864 och 1869 meddelades ytterligare föreskrifter för den fortsatta undervisningens ordnande. Trots dessa åtgärder förekom dock sådan undervisning endast i relativt ringa utsträckning. Det var först sedan 1877 års riksdag bifallit en av Kungl. Maj:t framlagd proposition om särskilt anslag som bidrag till avlönande av lärare vid fortsättningsskolor, varom sedermera bestämmelser meddelades i en kungörelse av den 11 september 1877, som fortsättningsskolan började erhålla någon mera framträdande plats i vårt skolväsen. Alltjämt var emellertid inrättandet av fortsättningsskolan en frivillig sak, och någon skyldighet för barnen att besöka skolan förelåg ej. År 1917 vidtogs dock den ändringen, att skoldistrikt, som anordnade fortsättningsskola, också ägde rätt att göra densamma obligatorisk för distriktets barn.

Enligt de av riksdagen år 1918 fastställda grunderna för fortsättningsskolan, skulle det åligga varje skoldistrikt att inrätta en eller, där förhållandena sådant påkallade och medgäve, flera fortsättningsskolor. För lärjungar, som genomgått mindre folkskola utan att erhålla fullständigt avgångsbetyg, skulle mindre fortsättningsskola anordnas, och lärjungar, som genomgått folkskola utan att erhålla fullständigt avgångsbetyg, skulle hänvisas till repetitionsskola. Mindre fortsättningsskolor och repetitionsskolor sammanfördes under den gemensamma benämningen ersättningsskolor.

Kursen i fortsättningsskolan skulle, med vissa undantag, för lärjungarna omfatta sammanlagt minst 360 timmar, förlagda utom folkskolans ordinarie undervisningstid och fördelade på två, i särskilda undantagsfall och efter vederbörlig prövning, högst tre år. Minderårig skulle vara pliktig deltaga i fortsättningsskolans undervisning under den tid, som skoldistriktet i vederbörlig ordning bestämt. Skolplikten upphörde dock i varje fall, då den

skolpliktige fyllde aderton år. Befrielse från fortsättningsskolplikt kunde i särskilda fall medgivas under vissa angivna förutsättningar.

Inträde i fortsättningsskolan skulle ske vid början av den årskurs, som anordnades närmast efter det läsår, då avgångsbetyg från folkskolan erhöles. Den, som icke genomgått egentlig folkskola men på annat sätt förvärvat motsvarande kunskaper, var pliktig inträda i fortsättningsskola vid början av det läsår, som infölle närmast efter det, han uppnått tretton års ålder. För sistnämnda minderåriga finge dock intagning efter vederbörlig prövning ske även tidigare, dock ej förrän under det kalenderår, då lärjunge fyllde tretton år.

I fråga om undervisningstidens förläggning tillerkändes skoldistriktet stor frihet att bestämma för orten lämpliga tider. Från början bestod dock den begränsningen i denna frihet, att två årskurser icke fingo förläggas till samma läsår.

Ursprungligen förefanns i fråga om fortsättningsskolpliktens omfattning ingen skillnad mellan sådana lärjungar, som avgått från sjuårig folkskola, och sådana, som avgått från sexårig folkskola. Såsom i det föregående erinrats, hade den obligatoriska skolplikten i folkskolan genom beslut av vederbörande skoldistrikt på en del håll utsträckts från sex till sju år. I de fall, där enligt vederbörande skoldistrikts reglemente folkskolan var sjuårig, kom följaktligen med den obligatoriska fortsättningsskolans införande den sammanlagda skoltiden att utsträckas till nio år, medan skolplikten, där fortsättningsskolan byggde på sexårig folkskola, omfattade allenast åtta år. En utsträckning av skolplikten till nio år möttes emellertid på åtskilliga håll av en stark opposition. Mot en sådan förlängning av skoltiden framhölls, att de unga genom den långa skoltiden hindrades att helt ägna sig åt förvärvsarbete, bland annat på grund därav, att en del arbetsgivare visade sig obenägna att taga i sin tjänst ungdom, som icke fullgjort sin skolplikt. Vidare gjorde man gällande, att en skoltid av nio år, som givetvis redan i och för sig i många fall betydde en ökad tunga för de skolpliktiga barnens föräldrar, medförde en kännbar inskränkning i föräldrarnas möjligheter att taga barnens krafter i anspråk för utförande av i hemmen förekommande sysslor. Man befärade att denna opinion skulle kunna verka hämmande på strävandena mot ett allmännare genomförande av en sjuårig folkskola, och på en del håll, där sjuårig skola redan införts, framträdde tendenser till en återgång till sexårig folkskola. En sådan utveckling var givetvis icke önskvärd, och krav på begränsning av fortsättningsskolkursen, där denna byggde på sjuårig folkskola, framkommo efter hand.

Redan år 1925 vidtogos åtgärder för beredande av möjlighet till en förkortning av skolpliktstiden i fortsättningsskolan, där denna byggde på heltidsläsande sjuårig folkskola. Genom riksdagens beslut nämnda år medgavs sålunda, att för lärjungar, som avgått från sjuårig folkskola av huvudform

(heltidsläsande folkskola) eller från sjuårig mindre folkskola av första D-formen (heltidsläsande mindre folkskola), kursen kunde efter prövning av skolöverstyrelsen inskränkas till att omfatta endast en årskurs med minst 180 undervisningstimmar, alltså en minskning av fortsättningsskolplikten till hälften av den förut stadgade. Riksdagen beslöt samtidigt, att den tid, under vilken skolpliktig skulle vara skyldig att delta i undervisningen vid fortsättningsskola med endast en årskurs, skulle kunna av skoldistrikt utsträckas intill 540 undervisningstimmar. I sin skrivelse i ämnet betonade emellertid riksdagen uttryckligen, att såsom en förutsättning för anordnande av fortsättningsskola såsom ettårig skulle gälla, att undervisningen under sjunde folkskoleåret ordnades så, att därunder inhämtades minst så mycket av det för fortsättningsskolan särskilt föreskrivna kunskapsstoffet, som eljest skulle hava inhämtats under det första året i fortsättningsskolan.

Som förut framhållits hade vissa skoldistrikt, inom vilka förekommo folkskolor med halvtidsläsning, sökt att genom införande av sjuårig folkskoleplikt förbättra skolväsendet. Då 1925 års ändring endast avsåg de heltidsläsande skolorna, kom den sammanlagda undervisningstiden i sjuårig halvtidsläsande folkskola och fortsättningsskola att fortfarande omfatta nio år. Denna utsträckning av skolpliktstiden visade sig utgöra ett väsentligt hinder för införande eller bibehållande av den även i dessa skolformer ur undervisningssynpunkt förmånliga anordningen med sjukklassig folkskola. Med hänsyn härtill medgavs enligt beslut av 1928 års riksdag, att även skoldistrikt med halvtidsläsande sjuåriga folkskolor finge anordna fortsättningsskolan som ettårig. Som villkor härför bestämdes dock, att kursen skulle omfatta minst 360 timmar. Anledningen till att fortsättningsskolkursen i dessa fall bestämdes till 360 timmar var, att lärokursen i de halvtidsläsande skolorna, även där denna var sjuårig, ansågs så knapphändig, att den ej kunde innefatta eller motsvara någon del av fortsättningsskolans kurs.

År 1928 vidtogos även andra ändringar i fortsättningsskolestadgans bestämmelser av betydelse för skolplikten. Sålunda medgavs, att för lärjungar, som avgått från sjunde årsklassen i folkskola, som icke tillhörde någon av folkskolans huvudformer, fortsättningsskolkursen undantagsvis kunde få omfatta kortare tid än 360 timmar, nämligen om lärjungarna för fullgörande av fortsättningsskolplikten hänvisades till fortsättningsskola med kortare kurs än 360 timmar. År 1928 genomfördes vidare den ändringen i fråga om tiden för fortsättningsskolkursens förläggning, att kursen till någon del finge förläggas till det läsår, under vilket lärjungarna avgått från folkskolan.

Det år 1928 lämnade medgivandet, att för lärjungar, som avgått från halvtidsläsande sjuårig folkskola, anordna fortsättningsskolan såsom ettårig

med bibehållande av den eljest för tvåårig fortsättningsskola bestämda minimitiden, 360 timmar, visade sig vara förenat med så stora organisatoriska svårigheter, att medgivandet endast i ringa utsträckning kunde utnyttjas. Den sammanlagda skoltiden vid dessa skolformer kom därför som regel att allt fortfarande omfatta nio år. Denna omständighet gjorde skoldistriktet mindre benägna att göra de halvtidsläsande skolorna sjuåriga. För att emellertid underlätta strävandena att förstärka de svagare skolformerna med ett sjunde skolår och samtidigt undvika skoltidens förlängning utöver åtta år, medgavs genom beslut av 1932 års riksdag, att fortsättningsskolkursen vid de halvtidsläsande sjuåriga skolorna finge efter prövning i varje särskilt fall av skolöverstyrelsen avkortas till 270 timmar. Samtidigt med denna förändring vidtog ytterligare åtgärder för underlättandet av fortsättningskolpliktens fullgörande. Sålunda medgavs, att lärjungar undantagsvis finge genomgå fortsättningsskolans båda årskurser under *ett* läsår, nämligen i det fall, att antalet lärjungar i yrkesbestämd fortsättningsskola med praktiskt arbete i skolkök, verkstadsarbete eller dylikt var så ringa, att båda årskursernas lärjungar lämpligen borde i det praktiska arbetet under visas tillsammans. För att undanröja olägenheterna av det på en del håll påtalade uppehållet mellan folkskolan och fortsättningsskolans första årskurs vidtog vidare den förändringen, att en årskurs av fortsättningsskolan finge förläggas till det läsår, under vilket lärjungarna avgått från folkskolan. I sistnämnda fall finge dock den andra årskursen i tvåårig fortsättningsskola icke begynna tidigare än ett år efter den första årskursens början.

Förutom de nu återgivna ändringarna i fortsättningsskolestadgans bestämmelser vidtogos år 1932 ytterligare en del jämkningar i stadgans föreskrifter i syfte att bereda större möjlighet att i enstaka fall medgiva lärjunge befrielse från skyldigheten att fullständigt genomgå fortsättningsskolan. Sålunda kan numera minderårig, som antingen genomgått sjuårig folkskola eller en årskurs i folkskolans högre avdelning eller ock under en årskurs regelbundet deltagit i fortsättningsskolans undervisning, om särskilt ömmande omständigheter föreligga och den minderåriges arbete är av avgörande betydelse för hemmets ekonomi, vinna befrielse från honom åliggande ytterligare fortsättningsskolplikt. Sådan befrielse må dock icke lämnas före utgången av den fortsättningsskolkurs, som avslutas det kalenderår, under vilket den minderårige fyller femton år, eller, om han åtnjutit uppskov med fortsättningsskolpliktens fullgörande, sexton år. Slutligen kan skolpliktig, som avgått från folkskolan jämlikt bestämmelsen i § 48 mom. 2 folkskolestadgan och som uppenbarligen saknar förmåga att tillgodogöra sig den fortsatta undervisning, som inom skoldistriktet lämpligen kan beredas honom, helt eller delvis befrias från fortsättningsskolplikt.

Kap. III. Folkskolans organisation, dess utveckling och nuvarande tillstånd.

Historik. I folkskolestadgan av år 1842 föreskrevs, att i varje stadsförsamling och varje socken på landet borde finnas minst en, helst fast skola med vederbörligen examinerad lärare. Men den medgav samtidigt, att, där medellöshet eller lokala förhållanden hindrade inrättandet av dylik skola, undervisningen tillsvidare finge ombesörjas i flyttbara skolor. Dessa voro de enda skolformer, som nämnda stadga ursprungligen omnämnde. Den flyttbara skolan betraktades, som av förutsättningarna för dess inrättande framgår, som en provisorisk form, avsedd att, när gynnsammare förhållanden det medgäve, ersättas av den fasta skolan.

I nämnda skolor skulle distriktets alla barn undervisas, såvitt de icke erhöle annan jämförlig undervisning antingen i andra läroanstalter eller i hemmen. Skoldistriktet voro enligt 1842 års stadga icke skyldiga att inrätta mer än en skola. Då skolornas inrättande medförde ekonomiska konsekvenser för distriktet och befolkningen till en början på åtskilliga håll ställde sig tämligen avvisande mot den beslutade skolreformen, inskränktes skolornas antal i allmänhet till det minsta möjliga. Följden härav blev, att lärjungeantalet i skolan på de flesta håll kom att vida överstiga, vad som för ett ändamålsenligt bedrivande av undervisningen var lämpligt. Härtill kom, att skolvägarna för många barn inom distriktet blevo oskäligt långa. Snart nog visade det sig också nödvändigt att, om skolväsendet skulle kunna ernå en önskvärd utveckling, vidtaga åtgärder i syfte att underlätta upprättande av flera skolor inom varje distrikt. År 1853 infördes i detta syfte i folkskolestadgan en bestämmelse att, där byar, hemman, torp eller lägenheter voro så avlägsna, att dit hörande barn icke utan svårighet kunde begagna den med examinerad lärare försedda skolan, »mindre» skolor, fasta eller flyttbara, finge inrättas. Därmed infördes den i vårt folkskoleväsen allttjämt bestående skolformen mindre folkskola. För att icke inrättandet av dessa skolor skulle kännas alltför betungande för distriktet, medgavs, att undervisningen i de mindre folkskolorna finge omhänderhavas av personer, som ej avlagt vederbörlig examen men inför pastor och skolstyrelse ådaga-lagt, att de ägde för undervisningens meddelande behöriga insikter. Även efter det mindre folkskolor börjat inrättas, kvarstod dock allttjämt ett stort hinder för ernående av ett önskvärt resultat av undervisningen. Lärarnas arbete i skolan måste sålunda i mycket stor utsträckning ägnas åt nybörjarnas inhämtande av de första grundläggande kunskaperna. Härigenom uppstod en betänklig minskning av den tid, som kunde ägnas åt omedelbar undervisning av de äldre barnen. Önskvärheten att kunna lägga folkskolans första undervisning till en särskild skola vann också snart beaktande. År 1858 avlät riksdagen en skrivelse till Kungl. Maj:t i detta ämne, och

samma år utfärdades en kungörelse, vari förordnades, att mindre skolor överallt på landet finge inrättas, oberoende av avståndet från folkskola med examinerad lärare, och till det antal, som församlingen för lättare tillgång till undervisning för därinom varande barn fann behöfligt, så vitt dessa skolor satte till sin uppgift att meddela det första, förberedande kunskapsmåttet åt nybörjare och därigenom gjorde det lättare för skolor, där examinerad lärare vore anställd, att göra de mera försigkomna barnens undervisning till sitt huvudföremål. Härmed infördes småskolan i vårt folkskoleväsen. År 1863 utfärdades en kungörelse, enligt vilken skolstyrelsen medgavs rätt att föreskriva, att inga andra barn finge upptagas i folkskolan (den egentliga) än sådana, som kunde läsa hjälpligt innantill. Ytterligare föreskrifter rörande ordnandet av förhållandet mellan småskolan och folkskolan meddelades genom kungl. cirkulär åren 1864 och 1869.

Av de här nämnda slagen av skolor förefunnos flera skilda former. Särskilt en skolform, den s. k. halvtidsläsande skolan, erhöll mycket stor utbredning i vissa delar av landet. Visserligen hade, som i det föregående omnämnts, genom föreskrifter om inrättande av mindre folkskolor och småskolor åtgärder vidtagits för avhjälpan av överbefolkningen i skolorna. Anordnandet av dylika skolor gick emellertid långsamt. Under avsevärd tid framåt blev därför lärjungeantalet i skolorna stort till nackdel för undervisningen. För undervisningens underlättande infördes då på många håll halvtidsläsning, anordnad så, att olika klasser erhöilo undervisning antingen skilda dagar i veckan eller under skilda tider av året. Anordningen med halvtidsläsning rönt stundom motstånd från målsmännens sida men omfattades även på många håll med sympatier. Om skolorna anordnades som halvtidsläsande, kunde barnens föräldrar i större utsträckning taga barnens krafter i anspråk för sysslor i hemmet, och, där skolvägarna voro långa, medförde halvtidsläsningen även en lättnad för skolbarnen. Följden av denna anordning blev emellertid, att undervisningen nedbringades till hälften eller inemot hälften av den tid, som av folkskolestadgan åsyftades. Även om resultatet av undervisningen icke reducerades i proportion till undervisningstiden, måste helt naturligt detta resultat särskilt i fråga om de färdigheter, vilkas tillägnande krävde mycken övning och handledning, bliva i hög grad försvagat. I likhet med de flyttande skolorna och mindre folkskolorna voro väl även de halvtidsläsande skolorna från början avsedda att utgöra en av lokala och ekonomiska förhållanden betingad övergångsform till en bättre skolorganisation. Nämnda skolformer, särskilt den halvtidsläsande skolan, visade emellertid en stark tendens att bliva bestående, även om de förutsättningar, som föranlett deras inrättande, ej längre förelågo. Under 1900-talets första årtionde hade den halvtidsläsande skolan sin största utbredning på landsbygden i Östergöt-

lands, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Skaraborgs och Värmlands län.

Förutnämnda skolformer företedde en mångfald varianter. Utvecklingen av skolväsendet särskilt i fråga om skolformerna skedde nämligen under stor frihet, till följd varav de olika lokala förhållandena i regel blevo bestämmande för de särskilda skolornas organisation. Först med utfärdandet av normalplaner gavs någon allmän vägledning för de olika skolformernas organiserande.

Folkskolans nuvarande tillstånd. Den svenska folkskolan framträder allttjämt i många olika former. Enligt gällande folkskolestadga innefattar folkskolan dels småskola, där den grundläggande undervisningen meddelas, dels ock egentlig folkskola, där undervisningen fullföljes och avslutas. En översikt av de olika typer, i vilka folkskolan under olika förhållanden kan anordnas, lämnas i gällande undervisningsplan. Denna särskiljer de olika skolformerna först i två stora grupper, huvudformer och undantagsformer. Till huvudformerna höra skolor med heltidsläsning, i vilka barnen erhålla undervisning hela den stadgade lärotiden och där undervisningen på folkskolestadiet bestrides av lärare, som avlagt folkskollärarexamen, eller undantagsvis av biträdande lärare med småskollärarexamen. Undantagsformerna åter utgöras av dels folkskolor med halvtidsläsning, i vilka barnen i regel erhålla undervisning blott hälften av den eljest stadgade lärotiden och vilka få förekomma endast där heltidsläsning på grund av gles befolkning och långa skolvägar icke kan anordnas, dels ock de förut omnämnda mindre folkskolorna, vilkas egentliga särmarke ligger däri, att undervisningen på såväl småskole- som folkskolestadiet helt och hållet bestrides av lärare med småskollärarexamen. Folkskolorna omfatta, vare sig de äro heltidsläsande eller halvtidsläsande, sex eller sju årsklasser, därav småskolestadiet första och andra årsklassen och folkskolestadiet de följande klasserna. Stundom förekomma tre årsklasser å småskolestadiet. I fråga om undantagsformerna må dock denna anordning förekomma endast, för så vitt skolkursen i sin helhet är sjuårig, så att folkskolestadiet i varje fall kommer att omfatta fyra läsår.

Inom såväl huvudformerna som undantagsformerna förekomma åtskilliga olika skoltyper. Till huvudformerna höra A-formen, där varje lärare undervisar blott en årsklass, samt första, andra och tredje B-formerna, där läraren samtidigt undervisar två eller flera årsklasser. I andra B-formen bilda småskolestadiet och folkskolestadiet var sin läraravdelning, medan i tredje B-formen småskolestadiet och folkskolestadiet tillsammans bilda en läraravdelning. Utmärkande för sistnämnda skolform är vidare, att nybörjare intagas blott vartannat år, så att läraravdelningen kommer att omfatta ena året endast första, tredje, femte samt, där sådan förekommer, sjunde klas-

sen och andra året endast andra, fjärde och sjätte klassen. De halvtidsläsande folkskolorna omfatta tre huvudslag av skolformer, benämnda första, andra och tredje C-formerna. Av mindre folkskolor förekomma likaledes tre huvudslag, benämnda första, andra och tredje D-formerna. I skola av första C-formen bilda småskolestadiet och folkskolestadiet var sin läraravdelning, vardera läraravdelningen fördelad på två undervisningsavdelningar. I andra C-formen bilda småskolestadiet och folkskolestadiet tillsammans en läraravdelning, fördelad på två undervisningsavdelningar, den ena omfattande småskolestadiet och den andra folkskolestadiet. Tredje C-formen är organiserad på samma sätt som första C-formen, dock med den skillnaden att de två undervisningsavdelningarna undervisas på skilda stationer (flyttande folkskola). I den mindre folkskolan bilda samtliga årsklasser tillsammans en läraravdelning, utgörande antingen en undervisningsavdelning med heltidsläsning eller två undervisningsavdelningar med halvtidsläsning (varannandags- eller periodläsning). Är den mindre folkskolan heltidsläsande och intagas nybörjare blott vartannat år, benämnes skolformen första D-formen. Skolor med halvtidsläsning och med två undervisningsavdelningar, den ena omfattande småskolestadiet och den andra folkskolestadiet, benämns andra D-formen. Med tredje D-formen betecknas mindre folkskola med halvtidsläsning och med två undervisningsavdelningar, vilka undervisas å skilda stationer (flyttande mindre folkskolor). I denna skolform intagas nybörjare blott vartannat år.

De olika skolformerna företräda rent organisatoriskt sett mycket olika värden, ehuru väl man härvid bör beträffande de enskilda fallen taga sig till vara för en generaliserande bedömning, detta med hänsyn till den betydelse, lärarens skicklighet och intresse för sitt kall samt lärjungarnas antal och lärjungematerialets beskaffenhet äga för undervisningsresultatet. Såsom mest förmånliga ur undervisningssynpunkt äro att anse de till A-formen hörande skolorna, där varje klass har sin särskilda lärare. Även de till B-formerna hörande skolorna äro att betrakta som goda sådana, dock särskilt vad andra och tredje B-formerna beträffar, under förutsättning, att lärjungeantalet är måttligt. För dessa skolor gemensamt är, att barnen erhålla undervisning under hela den i folkskolestadgan föreskrivna lärotiden. Svårare att ernå ett gott undervisningsresultat blir det i de skolor, där barnens undervisning inskränkes till endast hälften av denna tid. Som svaga skolformer måste följaktligen de halvtidsläsande skolorna betraktas. Till de svagaste skolformerna äro slutligen att hänföra de mindre folkskolorna; bland dem utgöra de flyttande skolorna den för undervisning mest ogynnsamma typen.

Vad som måhända mest karakteriserar folkskoleväsendets utveckling under de senaste årtiondena är inskränkningen av de svagare skolformernas förekomst och en stark tillväxt av antalet skolor av högrevärdig typ. I detta

avseende har folkskolan undergått stora förändringar, en utveckling till det bättre, som alltjämt fortskrider.

Förändringarna i fråga om skolformerna torde bäst belysas genom införande av några statistiska fakta. Vad först den flyttande skolan beträffar, förekommer denna numera ytterst sparsamt. Vårterminen 1933 utgjorde folkskolans hela lärjungeantal 662 698. Därav undervisades i flyttande skolor endast 5 206, utgörande 0.8 %, medan motsvarande procenttal vårterminen 1921 utgjorde 2.9. Lärjungeantalet i mindre folkskolor har nedgått från 57 034 år 1923 till 33 963 år 1933. Av sistnämnda antal undervisades i heltidsläsande mindre folkskolor 23 006 och i halvtidsläsande 10 957, därav i flyttande skolor 4 458. De mindre folkskolorna hava sin huvudsakliga förekomst i de norrländska länen, i vilkas mindre folkskolor undervisades 23 396 lärjungar. En mera talande bild av utvecklingen erhålles, om man jämför siffrorna vid olika tidpunkter för lärjungarnas fördelning på heltids- och halvtidsläsande skolor. Enligt undervisningsstatistiken undervisades år 1910 av hela lärjungeantalet ej mindre än 39.2 % i halvtidsläsande folkskolor och mindre folkskolor. Vid slutet av vårterminen 1933, den senaste tidpunkt för vilken statistiska uppgifter äro tillgängliga, hade motsvarande procenttal reducerats till 7.7 %. Vid sistnämnda tidpunkt åtnjoto 611 565 lärjungar undervisning i heltidsläsande och 46 675 i halvtidsläsande skolor. Av de i skolor med heltidsläsning undervisade barnen tillhörde 96.3 % folkskolor och 3.7 % mindre folkskolor. Motsvarande procenttal för de i halvtidsläsande skolor undervisade barnen voro respektive 86.1 % och 13.9 %. Halvtidsläsning förekom uteslutande på landsbygden.

Som de sakkunniga redan tidigare framhållit, vann den halvtidsläsande skolan stor utbredning i vissa delar av landet. Även om halvtidsläsningen, vad landet i dess helhet beträffar, gått starkt tillbaka, förekommer den

Procent barn i halvtidsläsande skolor å landsbygden.

L ä n	Å r e n			L ä n	Å r e n		
	1912	1922	1932		1912	1922	1932
Stockholms	12.7	2.9	0.2	Göteborgs och Bohus .	73.7	65.3	51.1
Uppsala	12.1	2.0	1.1	Älvsborgs	83.7	68.0	50.0
Södermanlands	17.7	8.3	2.9	Skaraborgs	78.6	53.3	12.0
Östergötlands	66.6	45.4	10.6	Värmlands	78.5	36.6	10.1
Jönköpings	73.6	51.9	28.2	Örebro	16.4	3.6	0.7
Kronobergs	73.3	45.0	21.5	Västmanlands	15.3	2.5	0.2
Kalmar	71.9	32.2	3.3	Kopparbergs	16.8	2.0	0.4
Gotlands	5.8	4.2	0.0	Gävleborgs	56.5	29.9	13.6
Blekinge	39.1	6.8	0.7	Västernorrlands	57.9	35.1	13.8
Kristianstads	12.5	4.7	2.0	Jämtlands	50.5	24.7	6.6
Malmöhus	5.3	2.6	0.2	Västerbottens	63.8	42.9	10.7
Hallands	46.3	24.6	16.6	Norrbottnens	36.2	14.1	1.3

ännu på sina håll i betydande utsträckning. Det procenttal av landsbygdens skolbarn, som under åren 1912, 1922 och 1932 undervisades i halvtidsläsande skolor i de olika länen, framgår av förestående, på uppgifter i den officiella undervisningsstatistiken grundade sammanställning (även publicerad i ett av *N. O. Bruce* år 1935 utgivet arbete: Den svenska folkskolan och dess uppgifter).

Av tabellen framgår, att under år 1912 erhöi i 12 län mera än hälften av landsbygdsskolornas lärjungar sin undervisning i halvtidsläsande skolformer. Under år 1932 var det endast i två län, Göteborgs och Bohus län samt Älvsborgs län, som ungefär halva barnantalet tillhörde halvtidsläsande skolor. Närmast därefter kom Jönköpings län med 28,2 %. Såväl i nu nämnda län som i de övriga trakter av landet, där halvtidsläsningen haft stor utbredning, utvisar dock halvtidsläsningen vid en jämförelse med statistiska uppgifter för tidigare år en synnerligen starkt markerad tillbakagång. I halva antalet län har den numera ingen nämnvärd utbredning.

Till ytterligare belysning av lärjungarnas fördelning å olika skolformer meddelas här vidare några summariska siffror rörande lärjungeantalet i olika skolformer vid slutet av vårterminen 1933.

S k o l f o r m e r	Hela riket	Landsbygden	Städer
A-, B 1- och B 2-former	572 822 ¹	399 197	173 625
B 3-formen	15 737	15 629	108
Undantagsformer	74 139	74 099	40
Summa	662 698	488 925	173 773

¹ Häribland 4 990 i folkskolans högre avdelning.

Av uppgifterna framgår, att mera än 86 % av hela lärjungeantalet undervisades i skolor av A- samt första och andra B-formerna. I städerna äro A-skolorna förhärskande. På landsbygden åter äro de flesta skolorna av första och andra B-formerna, ehuru även här A-skolorna intaga en framskjuten plats.

De olika skolformerna äro, såsom redan tidigare erinrats, dels sjukklassiga, dels ock sexklassiga. Medan de sjuåriga skolorna tidigare i vårt folkskoleväsen endast förekommo sparsamt, har undervisningens utsträckande till sju år under senare tid företett en ganska kraftig stegring. Med ledning av undervisningsstatistiken ävensom uppgifter, som i januari 1935 lämnats till de sakkunniga av folkskolinspektörerna, hava de sakkunniga gjort en sammanställning rörande förekomsten av sjuåriga skolor.

Från vårterminen 1920 till vårterminen 1933 hade antalet skoldistrikt med heltidsläsande sjuåriga folkskolor, omfattande fem klasser å det egentliga folkskolestadiet, ökats från 76 till 348. I januari 1935 var sjuårig skollplikt, i heltids- eller halvtidsläsande skola, införd eller beslutad i 569 skoldistrikt, därav 522 på landsbygden och 47 i städer. I 435 av dessa distrikt

TABELL I.

**Antal skoldistrikt och skolor, där sjuårig skolplikt införts
eller beslutats.**

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
L ä n	Antal skoldi- strikt	S k o l f o r m e r									Sum- ma skolor
		A	B 1	B 2	B 3	C 1	C 2	D 1	D 2	D 3	
Stockholms stad . . .	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Stockholms län . . .	14	27	7	4	3	—	—	1	—	—	42
Uppsala » . . .	4	3	—	—	—	—	1	—	—	—	4
Södermanlands » . . .	4	4	1	2	—	—	—	—	—	—	7
Östergötlands » . . .	6	3	4	—	—	—	2	—	3	—	12
Jönköpings » . . .	13	2	—	—	—	7	8	—	3	—	20
Kronobergs » . . .	16	—	1	—	—	4	22	—	12	—	39
Kalmar » . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gotlands » . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Blekinge » . . .	6	4	10	2	1	—	—	—	—	—	17
Kristianstads » . . .	92	22	91	65	7	—	6	1	2	—	194
Malmöhus » . . .	199	19	148	171	21	—	—	5	—	—	364
Hallands » . . .	6	2	2	1	—	1	—	—	—	—	6
Göteborgs o. Bohus län	55	4	6	6	—	97	14	—	48	1	176
Älvsborgs län . . .	83	3	12	15	—	71	34	—	15	—	150
Skaraborgs » . . .	6	3	—	—	—	2	3	—	1	—	9
Värmlands » . . .	25	4	6	9	3	7	31	—	17	—	77
Örebro » . . .	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2
Västmanlands » . . .	3	3	1	4	—	—	—	—	—	—	8
Kopparbergs » . . .	6	4	2	7	1	—	1	—	—	—	15
Gävleborgs » . . .	21	2	3	2	—	10	11	—	27	13	68
Västernorrlands län .	2	—	1	1	—	—	—	—	—	—	2
Jämtlands län . . .	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2
Västerbottens » . . .	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Norrbottens » . . .	2	2	1	—	—	—	—	—	—	—	3
Summa	569	115	298	289	36	199	133	7	128	14	1 219

Anm. 1. Tabellen avser förhållandena i början av år 1935.

2. Samtliga A-skolor i stad beräknas såsom *en* skola.

3. Småskolestadiet i allmänhet treårigt vid de halvtidsläsande sjuåriga skolorna. Vid ett mindretal skolor av B-form undervisas tre årsklasser i småskolan.

TABELL II.
Antal lärjungar i skolor med sjuårig skolplikt.
Hela riket.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
L ä n	Antal skol-distrikt	S k o l f o r m e r									Summa
		A	B 1	B 2	B 3	C 1	C 2	D 1	D 2	D 3	
Stockholms stad .	1	29 674	—	—	—	—	—	—	—	—	29 674
Stockholms län	14	8 757	620	367	42	—	—	9	—	—	9 795
Uppsala »	4	2 500	—	—	—	—	42	—	—	—	2 542
Södermanlands »	4	4 614	88	106	—	—	—	—	—	—	4 808
Östergötlands »	6	7 888	298	—	—	—	58	—	74	—	8 318
Jönköpings »	13	3 626	—	—	—	335	293	—	40	—	4 294
Kronobergs »	16	—	74	—	—	306	650	—	294	—	1 324
Kalmar »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gotlands »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Blekinge »	6	4 251	980	107	24	—	—	—	—	—	5 362
Kristianstads »	92	6 259	7 749	3 174	150	—	210	19	67	—	17 628
Malmöhus »	199	24 541	12 807	7 475	447	—	—	83	—	—	45 353
Hallands »	6	3 177	207	53	—	98	—	—	—	—	3 535
Göteb. o. Bohus »	55	22 180	559	255	—	6 930	498	—	1 090	5	31 517
Älvsborgs »	83	4 780	1 010	493	—	4 338	1 133	—	259	—	12 013
Skaraborgs »	6	1 419	—	—	—	125	94	—	18	—	1 656
Värmlands »	25	1 060	224	190	27	486	800	—	250	—	3 037
Örebro »	2	2 970	—	—	—	—	—	—	—	—	2 970
Västmanlands »	3	3 728	68	169	—	—	—	—	—	—	3 965
Kopparbergs »	6	1 315	113	245	19	—	17	—	—	—	1 709
Gävleborgs »	21	4 436	134	109	—	655	334	—	772	263	6 703
Västernorrlands »	2	—	93	38	—	—	—	—	—	—	131
Jämtlands »	2	—	144	—	—	—	—	—	—	—	144
Västerbottens »	1	678	—	—	—	—	—	—	—	—	678
Norrbottnens »	2	3 087	—	—	—	—	—	—	—	—	3 087
Summa	569	140 940	25 168	12 781	709	13 273	4 129	111	2 864	268	200 243

Anm. Skolornas lärjungeantal enligt undervisningsstatistiken 1933—1934.

hade samtliga folkskolor sju årsklasser, medan i 134 distrikt endast vissa skolor voro sjuåriga. Antalet sjuåriga skolor med heltidsläsning utgjorde 745. Därvid hava emellertid A-skolorna för varje stad räknats som blott en skola. Antalet sjuåriga skolor med halvtidsläsning utgjorde 474.

Fördelningen av de sjuåriga skolorna på olika skolformer ävensom dessa skolors lärjungeantal framgår av tabellerna I—IV.

TABELL III.

Antal lärjungar i skolor med sjuårig skolplikt.
Landsbygd.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
L ä n	Antal skol-distrikt	S k o l f o r m e r									Summa
		A	B 1	B 2	B 3	C 1	C 2	D 1	D 2	D 3	
Stockholms län	11	6 459	620	367	42	—	—	9	—	—	7 497
Uppsala »	2	187	—	—	—	—	42	—	—	—	229
Södermanlands »	1	426	—	—	—	—	—	—	—	—	426
Östergötlands »	3	—	—	—	—	—	58	—	74	—	132
Jönköpings »	11	—	—	—	—	335	293	—	40	—	668
Kronobergs »	16	—	74	—	—	306	650	—	294	—	1 324
Kalmar »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gotlands »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Blekinge »	2	—	980	107	24	—	—	—	—	—	1 111
Kristianstads »	88	3 873	7 749	3 174	150	—	210	19	67	—	15 242
Malmöhus »	193	3 004	12 807	7 475	447	—	—	83	—	—	23 816
Hallands »	4	—	207	53	—	98	—	—	—	—	358
Göteb. o. Bohus »	53	578	433	224	—	6 930	498	—	1 090	5	9 758
Älvsborgs »	81	490	791	436	—	4 338	1 133	—	259	—	7 447
Skaraborgs »	4	224	—	—	—	125	94	—	18	—	461
Värmlands »	24	596	224	190	27	486	800	—	250	—	2 573
Örebro »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Västmanlands »	1	360	—	113	—	—	—	—	—	—	473
Kopparbergs »	4	400	113	245	19	—	17	—	—	—	794
Gävleborgs »	19	—	134	109	—	655	334	—	772	263	2 267
Västernorrlands »	2	—	93	38	—	—	—	—	—	—	131
Jämtlands »	2	—	144	—	—	—	—	—	—	—	144
Västerbottens »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Norrbottnens »	1	1 843	—	—	—	—	—	—	—	—	1 843
Summa	522	18 440	24 369	12 531	709	13 273	4 129	111	2 864	268	76 694

Anm. Skolornas lärjungeantal enligt undervisningsstatistiken 1933—1934.

Av tabellerna II—IV framgår bland annat, att antalet lärjungar i skolor med införd eller till införande beslutad sjuårig skolplikt vid slutet av vårterminen 1934 utgjorde 200 243, därav 123 549 i skolor, tillhörande städer, och 76 694 i landsbygdsskolor. Omkring 72 % av städernas folkskolebarn tillhörde sjuåriga folkskolor. Av landsbygdens barn däremot undervisades endast omkring 16 % i sjuåriga skolor. På landsbygden var den sju-

TABELL IV.
 Antal lärjungar i skolor med sjuårig skolplikt.
 Städer,

1	2	3	4	5	6
L ä n	Antal- skol- distrikt	S k o l f o r m e r			Summa
		A 1	B 1	B 2	
Stockholms stad	1	29 674	—	—	29 674
Stockholms län	3	2 298	—	—	2 298
Uppsala »	2	2 313	—	—	2 313
Södermanlands »	3	4 188	88	106	4 382
Östergötlands »	3	7 888	298	—	8 186
Jönköpings »	2	3 626	—	—	3 626
Kronobergs »	—	—	—	—	—
Kalmar »	—	—	—	—	—
Gotlands »	—	—	—	—	—
Blekinge »	4	4 251	—	—	4 251
Kristianstads »	4	2 386	—	—	2 386
Malmöhus »	6	21 537	—	—	21 537
Hallands »	2	3 177	—	—	3 177
Göteborgs och Bohus län .	2	21 602	126	31	21 759
Älvsborgs län	2	4 290	219	57	4 566
Skaraborgs »	2	1 195	—	—	1 195
Värmlands »	1	464	—	—	464
Örebro »	2	2 970	—	—	2 970
Västmanlands »	2	3 368	68	56	3 492
Kopparbergs »	2	915	—	—	915
Gävleborgs »	2	4 436	—	—	4 436
Västernorrlands »	—	—	—	—	—
Jämtlands »	—	—	—	—	—
Västerbottens »	1	678	—	—	678
Norrbottnens »	1	1 244	—	—	1 244
Summa	47	122 500	799	250	123 549

Anm. Skolornas lärjungeantal enligt undervisningsstatistiken 1933—1934.

åriga skolan starkast företrädd i Malmöhus, Kristianstads, Göteborgs och Bohus, Stockholms och Älvsborgs län. Medan i Göteborgs och Bohus samt Älvsborgs län den sjuåriga skolan huvudsakligen förekom vid skolor, tillhörande undantagsformerna, var den i de övriga nämnda länen att till övervägande delen finna vid skolor, tillhörande A- samt första och andra B-formerna.

Det svenska folkskoleväsendets nuvarande tillstånd framgår även av läraravdelningarnas fördelning på olika skolformer. Ur statistiken må här i detta hänseende anföras följande uppgifter, hänförande sig till vårterminen 1933. Hela antalet läraravdelningar utgjorde vid denna tidpunkt 28 225. Av dessa voro 24 933 läraravdelningar vid heltidsläsande folkskolor, 1 334 läraravdelningar vid halvtidsläsande folkskolor, 1 495 läraravdelningar vid heltidsläsande mindre folkskolor och 463 läraravdelningar vid halvtidsläsande mindre folkskolor. Av läraravdelningarna vid heltidsläsande folkskolor utgjorde ej mindre än 10 481 läraravdelningar vid skolor av A-formen. Antalet läraravdelningar vid skolor, tillhörande första och andra B-formerna, utgjorde 12 741. Antalet läraravdelningar i skolor av tredje B-formen, omfattande hela småskolestadiet och 4 eller 5 årsklasser av folkskolan, utgjorde 809. Vid de halvtidsläsande folkskolorna av första C-formen funnos 959 läraravdelningar och vid de halvtidsläsande folkskolorna av andra C-formen 332 läraravdelningar. Antalet läraravdelningar vid de halvtidsläsande mindre folkskolorna av andra D-formen slutligen utgjorde 265.

Vid bedömandet av folkskoleväsendets utveckling torde ett visst mått på den allmänna förbättringen av undervisningen även kunna erhållas av de siffror, som angiva medeltal lärjungar per läraravdelning. År 1901 kommo i genomsnitt för samtliga skolor 47 barn på varje lärare, år 1911 hade antalet nedgått till 39 och vid slutet av vårterminen 1933 utgjorde medeltalet lärjungar per läraravdelning i städerna 27.4 och på landsbygden 22.3.

Den årliga lärotiden för folkskolan utgör enligt folkskolestadgan minst åtta månader eller $34\frac{1}{2}$ veckor. Skoldistriktet äro emellertid oförhindrade att besluta en förlängning av lärotiden utöver åtta månader, och folkskolestadgan innehåller även en direkt anvisning om, att övertidsläsning bör förekomma vid de svagare skolformerna. Möjligheten att genom lärotidens förlängning förstärka undervisningen har också vunnit beaktande ej allenast vid sistnämnda skolformer utan även vid skolor av högre värdig typ. De sakkunniga hava med stöd av uppgifter från folkskolinspektörerna sökt vinna en översikt över den omfattning, i vilken övertidsläsning förekommer.

Av dessa uppgifter framgår bland annat, att en utsträckning av lärotiden vidtagits i sammanlagt 156 skoldistrikt med tillhoppa 148 449 dagar. Av denna övertidsläsning kommer dock största anparten (omkring 91 %) på skolor i städerna, där den ökade undervisningstiden kommer de bättre skolformerna till godo; blott en ringa del (omkring 9 %) faller på landsbygds-skolorna. Endast i mindre utsträckning har alltså möjligheten att genom lärotidens förlängning förbättra undervisningen i de svaga skolformerna begagnats.

De sakkunniga hava förut redogjort för skolpliktsbestämmelserna och i samband därmed erinrat om, att det ligger i skoldistriktets hand att inom

de av folkskolestadgan angivna gränserna närmare bestämma den tidpunkt, då skolgången skall taga sin början. Enligt den officiella statistiken redovisningsåret 1932—1933 började i det stora flertalet skoldistrikt, eller 2 382 av landets 2 463 skoldistrikt, skolgången det *kalenderår*, under vilket barnet fyller sju år. Endast i 49 skoldistrikt, därav två stadsdistrikt, var skolgången bestämd att taga sin början det *läsåår*, under vilket barnet fyller sju år, och i återstående 32 distrikt började skolgången först det kalenderår, då barnet fyller åtta eller nio år. Bortsett från de skolor, där intagning av lärjungar sker vartannat år, upphör alltså barnens skolgång i folkskolan i regel vid sexåriga skolor det kalenderår, då barnet fyller tretton år, och vid sjuåriga skolor det kalenderår, då barnet fyller fjorton år.

Enligt folkskolestadgan äro läroämnena i småskolan kristendomskunskap, modersmålet, räkning, hembygdsundervisning med arbetsövningar, sång och gymnastik. Den egentliga folkskolan omfattar förutom småskolans läroämnena undervisning i geometri, geografi, naturkunnighet, historia, teckning samt, där tillfälle därtill gives, trädgårdsskötsel. Därjämte bör i den utsträckning, omständigheterna det medgiva, även undervisning i slöjd anordnas för gossar och flickor, som anmälas att deltaga i denna undervisning. Likaledes bör undervisning i hushållsgöromål beredas åt de flickor, som begära och erhålla tillstånd att däri deltaga. Såväl undervisningen i slöjd som undervisningen i hushållsgöromål kan efter skoldistriktets beslut göras obligatorisk. Särskilt deltagandet i folkskolans slöjdundervisning visar en fortgående ökning. Vad undervisningen i hushållsgöromål beträffar företer denna däremot i folkskolan en minskad utbredning. Orsaken härtill är den, att sistnämnda undervisning i allt större utsträckning övertagits av fortsättningsskolan. Utvecklingen och omfattningen av här ifrågavarande undervisningsgrenar belysas bäst med några ur statistiken hämtade uppgifter. Medan totala lärjungeantalet vid slutet av vårterminen 1922 utgjorde 705 454, deltog redovisningsåret 1921—1922 105 264 lärjungar i undervisning i manlig slöjd och 193 657 lärjungar i kvinnlig slöjd samt 13 935 lärjungar i undervisning i hushållsgöromål. Vid slutet av vårterminen 1933 hade totala lärjungeantalet sjunkit till 662 698. Trots denna minskning hade antalet i slöjd undervisade ökats. Sålunda deltog redovisningsåret 1932—1933 i manlig slöjd 139 568 lärjungar och i kvinnlig slöjd 229 931 lärjungar. I undervisningen i hushållsgöromål åter hade antalet deltagande lärjungar nedgått till 11 372.

Bland skolor för den allmänna folkundervisningen omnämner folkskolestadgan *folkskolans högre avdelning*. Där skoldistriktet därtill beviljar medel, kan sådan högre avdelning inrättas och utgör då en verklig påbyggnad av den i folkskolan meddelade undervisningen. Bland läroämnena, som kunna förekomma i denna skolform, äro även bokföring, medborgarkunskap samt ett främmande språk. Mellan folkskolan och folkskolans högre avdel-

ning föreligger emellertid den väsentliga skillnaden, att deltagandet i undervisningen i högre avdelning är frivilligt.¹ Någon vidsträcktare utbredning kan dock denna skolform knappast sägas hava vunnit. Sålunda undervisades i folkskolans högre avdelning den 30 juni 1933 sammanlagt omkring 5 000 lärjungar, och av dessa tillhörde det ojämförligt största antalet städerna Stockholm och Göteborg.

Till sist må här lämnas några statistiska uppgifter angående de barn, som avgå från folkskolan. Av samtliga redovisningsåret 1932—1933 avgångna 109 253 lärjungar utgjorde gossarna 55 629 och flickorna 53 624. Omkring 85.5 % av alla lärjungarna avgingo i enlighet med folkskolestadgans § 47, således efter genomgången fullständig lärokurs. Omkring 5.3 % avgingo enligt folkskolestadgans § 48. Avgången enligt sistnämnda författningsrum har under årens lopp nedgått högst väsentligt, sålunda uppgick motsvarande procenttal för femårsperioden 1905—1909 till i medeltal 15.3 %. Gynnsammast ställer sig utvecklingen i detta hänseende i fråga om flickorna, i det att av dessa endast 3.8 % men av gossarna 6.8 % avgingo enligt § 48. Procenttalet till andra läroanstalter före avslutad folkskolekurs avgångna barn företer en ökning, som är synnerligen starkt framträdande beträffande städerna. Medan redovisningsåret 1928—1929 av de i städerna avgångna 13.7 % av gossarna och 14 % av flickorna övergingo till andra läroanstalter, hade motsvarande procenttal redovisningsåret 1932—1933 stigit till ej mindre än respektive 22.5 % och 22 %. Vad landsbygden angår utgjorde redovisningsåret 1928—1929 procenttalen för till andra läroanstalter avgångna 2.2 % för gossarna och 2.4 % för flickorna, vilka procenttal redovisningsåret 1932—1933 undergått den förhållandevis ringa ökningen till respektive 2.7 % och 2.5 %.

Kap. IV. Försättningsskolans organisation, dess utveckling och nuvarande tillstånd.

Historik. Då försättningsskolan år 1918 blev obligatorisk i vårt land, innebar detta icke införandet av någon ny skolform i det allmänna undervisningsväsendet. Redan 1842 års folkskolestadga gav, som de sakkunniga tidigare erinrat, en antydan om försättningsskola i form av söndagsskola. Några närmare bestämmelser rörande anordningen av denna skolform förefunnos dock ej, och den fortsatta undervisningen, om den överhuvud taget förekom, blev under lång tid framåt mycket olikartad. På sina håll inskränktes den fortsatta undervisningen till repetition av det, som i folkskolan genomgåts, medan på andra håll åter undervisningen hade till syfte en verklig påbyggnad av det i folkskolan inhämtade kunskapsmättet. Det

¹ Efter särskilt medgivande har en årsklass av högre avdelningen vid Göteborgs folkskolor gjorts obligatorisk.

var först från och med år 1877, som fortsättningsskolan kom att utgöra någon mera betydelsefull del av vårt skolväsen. Sagda år biföll riksdagen en av Kungl. Maj:t framlagd proposition om särskilt anslag såsom bidrag till avlönande av lärare vid fortsättningsskolor, och samtidigt därmed gåvos närmare riktlinjer för den fortsatta undervisningens anordning och syftemål. I det statsrådsprotokoll, som åtföljde propositionen, angavs fortsättningsskolans uppgift vara att meddela en högre undervisning än den egentliga folkskolans. Rörande undervisningen i fortsättningsskolan uttalades bland annat, att hänsyn särskilt borde tagas till de läroämnena, som kunde anses äga större betydelse dels för uppfostran av karaktär och sinnelag, dels för lärjungarnas fortskridande utveckling till skärpa och klarhet i uppfattningen, dels för lärjungarnas förberedande till insikt och duglighet i de stycken, som närmast hade avseende på deras blivande levnadskall, utan att fortsättningsskolan dock trängde in på den egentliga fackbildningens område. Bestämmelser om fortsättningsskolan meddelades i kungörelsen den 11 september 1877 angående anslag för lärares avlöning vid fortsättningsskolor. Anordnandet av fortsättningsskolan blev emellertid, såsom de sakkunniga ovan erinrat, alltjämt en frivillig sak, och intet barn var pliktigt att besöka densamma, förrän år 1917 bestämmelser meddelades, som för skoldistriktet möjliggjorde att göra densamma obligatorisk för barnen.

Trots de åtgärder, som sålunda vidtagits för den fortsatta undervisningens befrämjande, vann fortsättningsskolan dock ej den utveckling, som kunde anses önskvärd. Antalet fortsättningsskolor hade visserligen alltifrån 1878 visat en oavbruten stegring, men ännu år 1911 uppgick antalet fortsättningsskolor till endast 2 121. Redovisningsåret 1918—1919 funnos fortsättningsskolor av 1877 års typ i 1 205 skoldistrikt. Antalet fortsättningsskolor utgjorde 2 625 med 27 025 lärjungar. Det var särskilt två förhållanden, som ansågos stå hindrande i vägen för fortsättningsskolans insats i den allmänna undervisningen. Å ena sidan skilde sig undervisningen i fråga om innehållets art och omfattning knappast från den egentliga folkskolans. Undervisningen, som närmast avsåg det stora flertalet barn, vilka efter avslutandet av folkskolans lärokurs omedelbart ägnade sig åt förvärvsarbete, var alltså ej särskilt anpassad efter den ungdoms behov, för vilken den var avsedd. Å andra sidan medförde fortsättningsskolans frivilliga karaktär, att endast ett relativt mindre antal barn besökte skolan. Allt starkare gjorde sig ock den uppfattningen gällande, att det allmänna skolväsendet borde i större utsträckning än hittills taga hand om de unga. Då barnen lämnade skolan redan vid 13 års ålder eller ännu tidigare, saknade skolan möjlighet att under den för barnens utveckling betydelsefulla övergångsåldern giva dem en moralisk och intellektuell omvårdnad och därmed bidra till en god utveckling av deras karaktär.

År 1914 framlades det förslag till omorganisation av fortsättningsskolan,

som i huvudsak blev av 1918 års riksdag antaget. Den reform, som då vidtogs, innebar en genomgripande omgestaltning av fortsättningsskolan. Skolans undervisning gavs en mer praktisk läggning, avpassad efter den från folkskolan avgående ungdomens åldersstadium, och skolan blev obligatorisk, med skyldighet för skoldistriktet att inrätta och för lärjungarna att besöka skolan.

Bestämmelser rörande den nya fortsättningsskolan meddelades i stadgan den 16 september 1918.

Fortsättningsskolans uppgift enligt denna stadga är att såsom praktisk ungdomsskola grundlägga och förbereda de ungas utbildning för deras levnadsyrke och befordra deras framtida medborgerliga duglighet, allt under det den syftar till att vidga deras allmänna bildning och främja deras sedliga utveckling.

Fortsättningsskolans nuvarande tillstånd. Vid tillkomsten av 1918 års beslut om fortsättningsskolans omorganisation betonades, att skolans reformerande borde innefatta en omläggning av dess undervisning i praktisk riktning och att således yrkessynpunkten i främsta rummet borde tillgodoses i undervisningen. Samtidigt därmed framhölls emellertid, att förhållandena kunde göra det omöjligt, att undervisningen samlades kring något visst yrke. Då det kunde förväntas, att en fortsättningsskola av mera allmän läggning en tid framåt erhöles ganska stor utbredning, framhöll riksdagen den stora betydelsen av, att även i sistnämnda form av fortsättningsskola undervisningen erhöles en så praktisk läggning som möjligt. Riksdagen fann det önskvärt, att undervisning i slöjd, trädgårdsskötsel och husligt arbete, i den mån så kunde ske, infördes i dessa skolor. Särskilt syntes det riksdagen vara lämpligt, att åt slöjden bereddes en mera fast plats i den allmänna fortsättningsskolans undervisning.

Rörande undervisningens allmänna läggning innehåller fortsättningsskolestadgan utförliga anvisningar och föreskrifter. Undervisningen skall så långt möjligt är utgå från det arbetsliv och den omgivning i övrigt, vari lärjungarna befinna sig. Den bör anknytas till lärjungarnas i folkskolan inhämtade kunskaper men bör icke onödigtvis uppehålla sig vid ett återtagande av sådant, som lärjungarna redan inhämtat. Vidare bör nödig begränsning iakttagas, så att tillräcklig tid vinnes för läroinnehållets grundliga genomarbetande och lärjungarna få tillfälle att tillägna sig säkra och bestämda kunskaper. I möjligaste mån skall arbetet i fortsättningsskolan söka att i fråga om både undervisning och uppfostran tillgodose det behov av självständighet och självverksamhet, som utmärker denna ålder. Arbetet inom skolan bör vidare hava till uppgift att verka uppfostrande på lärjungarnas ansvars- och gemensamhetskänsla och därigenom också främja deras sociala och sedliga utveckling.

Fortsättningsskolan särskiljes i två huvudformer: den yrkesbestämda fortsättningsskolan, där undervisningen samlar sig mera bestämt kring visst yrke eller viss grupp av yrken, och den allmänna fortsättningsskolan, där undervisningen erhåller en mera allmänt praktisk läggning. Till dessa båda huvudformer kommer den s. k. ersättningsskolan, avsedd för minderårig, som avgått från mindre folkskola och åt vilken, vare sig på grund av bristande förkunskaper eller av annan anledning, icke kan beredas tillfälle att deltaga i undervisningen i egentlig fortsättningsskola, ävensom sådan minderårig, som avgått från egentlig folkskola eller från mindre folkskola utan att erhålla fullständigt avgångsbetyg enligt § 47 folkskolestadgan.

Fortsättningsskolans huvudämnen äro arbetskunskap, medborgarkunskap och modersmålet. De båda sistnämnda ämnena förekomma i alla fortsättningsskolor. I den allmänna fortsättningsskolan är ämnet arbetskunskap utbytt mot undervisning i naturkunnighet. I båda huvudformerna förekomma vidare, där förhållandena sådant medgiva, slöjd och trädgårdsskötsel samt gymnastikövningar.

Undervisningen i arbetskunskap skall i anslutning till lärjungarnas praktiska verksamhet eller till ortens arbetsliv anknytas till och samlas kring ett visst yrke eller en grupp av yrken. I allmänhet blir härvid fråga om undervisning *om* ett yrke, ägnad att belysa detta från skilda sidor, dess på olika grenar av naturkunnigheten grundade förutsättningar, dess teknik och arbetsprodukter o. s. v. I större samhällen och även eljest, där förhållandena så medgiva, förekommer därjämte i allt större utsträckning förberedande undervisning i ett yrke.

Med undervisningen i medborgarkunskap vill fortsättningsskolan söka göra lärjungarna skickade att som vuxna bruka den medborgerliga friheten under känsla av ansvar för samhällelig rättvisa och allmänt väl.

Undervisningen i modersmålet har till syfte att bereda lärjungarna tillfälle till läsning av goda författare och därigenom giva näring och lyftning åt deras tanke- och känsloliv, odla deras smak samt väcka intresse för bildande läsning. Dess mål skall vidare vara att öka lärjungarnas färdigheter att muntligen och framför allt skriftligen använda modersmålet, särskilt med avseende å det, som berör det praktiska livet.

Allt efter beskaffenheten av det yrke, kring vilket undervisningen i ämnet arbetskunskap kommer att röra sig, framträder den yrkesbestämda fortsättningsskolan i olika typer. Som sådana nämner stadgan fortsättningsskola med jordbruks-, skogsbruks- eller fiskeriundervisning, fortsättningsskolor med hantverks- eller industriell undervisning, fortsättningsskolor med handelsundervisning och fortsättningsskolor med undervisning i hushållsarbete (kvinnlig slöjd och hushållsgöromål). Skoltyperna äro dock ej begränsade till de i stadgan angivna. I fråga om organisationsformerna

råder stor frihet, och det tillkommer de lokala skolmyndigheterna att uppgöra förslag till de skolformer, som bäst lämpa sig för varje ort.

Vad undervisningen i husligt arbete beträffar må här erinras om, att 1918 års riksdag betonade, att det borde kunna uppställas som en fordran, att efter en viss övergångstid inom varje skoldistrikt tillfälle skulle vara berett den kvinnliga ungdomen att erhålla undervisning i husligt arbete. I fortsättningsskolstadgan framhålles också som ett angeläget önskemål, att fortsättningsskola med undervisning i husligt arbete upprättas särskilt i sådana skoldistrikt, där icke på annat sätt är sörjt för den kvinnliga ungdomens utbildning i husliga sysslor.

Som redan i samband med redogörelsen för skolpliktsbestämmelserna erinrats, skall fortsättningsskolans kurs med vissa undantag omfatta minst 360 timmar, fördelade på två eller i särskilda undantagsfall tre årskurser. Är fortsättningsskolan inrättad på grundval av heltidsläsande sjuårig folkskola eller mindre folkskola, kan fortsättningsskolans kurs inskränkas till att omfatta endast en årskurs med minst 180 undervisningstimmar. Det samma gäller, där fortsättningsskolan bygger på genomgången årskurs i folkskolans högre avdelning eller på genomgången obligatorisk åttonde årskurs vid halvtidsläsande folkskola. Vid fortsättningsskola, som grundar sig på halvtidsläsande sjuårig folkskola eller mindre folkskola slutligen, kan fortsättningsskolan inskränkas till endast en årskurs med minst 270 undervisningstimmar. Undervisningstiden kan, vare sig fortsättningsskolan är anordnad med en eller två årskurser, utsträckas intill sammanlagt 540 undervisningstimmar.

Omfattar fortsättningsskolan två årskurser kan, där sådant med hänsyn till lärjungarnas förkunskaper eller andra omständigheter anses lämpligt, undervisningen ordnas så, att den under första årskursen erhåller en mera allmän och under senare årskursen en mera yrkesbestämd läggning.

I fråga om lärotidernas anordning råda stora olikheter, då de särskilda skoldistriktet äga frihet att lämpa skolans arbetstider efter ortens förhållanden. Undervisningen kan pågå 30 timmar i veckan, och en årskurs kommer då att omfatta sex veckor. Undervisningen kan även ordnas på det sättet, att den utsträcket över en längre tid av läsåret, antingen så, att undervisningen pågår en dag i veckan eller fördelas med ett mindre timtal på två eller flera dagar i veckan. Även andra anordningar förekomma.

Består fortsättningsskolan av två eller tre årskurser, skall varje årskurs omfatta minst 120 timmar. Högst en årskurs av skolan kan förläggas till det läsår, under vilket lärjungarna avgått från folkskolan. Är fortsättningsskolan tvåårig, får dock andra årskursen ej begynna tidigare än ett år efter första årskursens början.

En så vittgående omläggning av fortsättningsskolan, som 1918 års reform innebar, kunde självfallet icke genomföras i ett slag. Redan från början

bestämdes därför en viss övergångstid, före vars utgång fortsättningsskolan enligt den nya organisationen skulle vara genomförd, varjämte Kungl. Maj:t erhöll rätt att för viss tid medgiva skoldistrikt befrielse från vad enligt fortsättningsskolstadgan eljest ålåg skoldistriktet. Den från början bestämda övergångstiden utsträcktes sedermera ytterligare.

Utvecklingen av 1918 års fortsättningsskola belyses bäst genom anförande av några uppgifter från undervisningsstatistiken. Redovisningsåret 1919—1920 funnos dylika fortsättningsskolor i 304 av landets dåvarande samtliga 2 436 skoldistrikt. Tio år senare eller redovisningsåret 1929—1930 hade reformen genomförts i 2 452 av landets 2 463 skoldistrikt. Numera torde den nya organisationen vara införd i hela landet.

Så länge fortsättningsskolan ännu befann sig i organisationsskedet, ökade givetvis såväl antalet undervisningsavdelningar som lärjungeantalet år från år. En mera talande bild av skolans utveckling torde därför erhållas, om man jämför några statistiska uppgifter rörande fortsättningsskolan från de senare åren. Antalet fortsättningsskolavdelningar utgjorde redovisningsåret 1927—1928 9 456, redovisningsåret 1929—1930 hade antalet vuxit till 10 524 och redovisningsåret 1931—1932 till 10 897. Vid utgången av redovisningsåret 1932—1933 hade däremot antalet nedgått till 10 826. Den fortgående stegringen hade alltså vid sistnämnda tidpunkt avbrutits. En likartad bild av utvecklingen erhåller man vid betraktandet av de för samma redovisningsår tillgängliga uppgifterna rörande lärjungeantalet. Detta uppvisar för motsvarande år följande siffror: 139 016, 150 631, 147 641 och 143 974. En minskning i lärjungeantalet hade alltså inträtt redan 1931—1932. Av här antydda förhållanden låge ju nära till hands att draga den slutsatsen, att fortsättningsskolan vore stadd i tillbakagång. Förklaringen till minskningen av antalet lärjungar och undervisningsavdelningarna är dock att söka i andra orsaker. Den sedan åtskilliga år tillbaka i vårt land förefintliga nedgången i det totala barnantalet har sålunda under senare år börjat göra sig märkbar även i fortsättningsskolan. Härtill kommer, att antalet av de barn, som från folkskolan övergå till högre undervisningsanstalter och följaktligen aldrig komma att bevista fortsättningsskolan, visar en fortgående stegring. På fortsättningsskolans område hava vidare på senare år vidtagits åtgärder i syfte att åstadkomma större koncentration av undervisningen, vilka i sin mån bidragit till nedgången i antalet undervisningsavdelningar. Slutligen må framhållas, att, då skoldistriktet i samband med införandet av ett sjunde folkskoleår allmänt begagnat sig av möjligheten att inskränka undervisningen i fortsättningsskolan till en årskurs, såväl barnantalet som undervisningsavdelningarna i fortsättningsskolan därigenom reducerats.

Av de statistiska uppgifterna framgår, att den yrkesbestämda fortsättningsskolan utvecklats starkt och omfattar i det närmaste samma lärjunge-

antal som den allmänna fortsättningsskolan. Redovisningsåret 1932—1933 uppgick antalet undervisningsavdelningar i allmänna fortsättningsskolor till 5 758 med 76 875 lärjungar och i yrkesbestämda skolor till 5 068 med 67 099 lärjungar.

Den allmänna fortsättningsskolan har, som man kan vänta, sin största utbredning på landsbygden. Av dess totala antal undervisningsavdelningar funnos sålunda ej mindre än 5 493 på landsbygden med ett sammanlagt lärjungeantal av 72 321. Anledningen till denna skolforms stora spridning på landsbygden får givetvis sökas i svårigheten, för att ej säga omöjligheten på många orter att samla undervisningen kring något bestämt yrke. Många gånger torde ej heller lämpliga lärarkrafter för yrkesbetonad undervisning stå till buds.

För vinnande av översikt över den yrkesbestämda fortsättningsskolans förekomst och utveckling hava de sakkunniga sammanställt några statistiska uppgifter rörande de yrkesbestämda fortsättningsskolornas antal, lärjungeantal och fördelning på olika typer redovisningsåren 1927—1928 och 1932—1933, vilka återfinnas i följande tabeller V—VI.

Som av tabellerna framgår, finnas även bland de yrkesbestämda fortsättningsskolorna skoltyper, som till sin majoritet äro förlagda till landsbygden, nämligen skolor med undervisning i jordbruk med binärningar samt skolor med undervisning i husligt arbete. Vad landsbygden beträffar, utvisar det stora flertalet skoltyper en ökning såväl i avseende å antalet undervisningsavdelningar som lärjungeantal. Särskilt kraftig är denna utveckling i fråga om undervisningen i husligt arbete, som under tidsperioden ökat från 1 268 till 2 263 avdelningar med ett från 16 200 till 29 504 ökat lärjungeantal. En betydande ökning är även att konstatera beträffande undervisningen i jordbruk samt i snickeri. Liksom på landsbygden är även i städerna fortsättningsskolan med undervisning i husligt arbete i majoritet. Trots en ökning i antalet undervisningsavdelningar har dock lärjungeantalet något minskats. I övrigt utvisa i städerna de särskilda skoltyperna med undantag för undervisningen i snickeri ett stillastående eller en minskning såväl vad undervisningsavdelningar som lärjungeantal beträffar. Givetvis har den i städerna allt allmännare anordningen med fortsättningsskolan som ettårig överbyggnad på sjuårig folkskola varit en starkt bidragande orsak till minskningen av lärjungeantalet.

Med hänsyn till det av 1918 års riksdag gjorda uttalandet, att inom varje skoldistrikt tillfälle på ett eller annat sätt borde beredas den kvinnliga ungdomen att erhålla undervisning i husligt arbete, hava de sakkunniga sökt att med uppgifter, hämtade ur undervisningsstatistiken, vinna en mera detaljerad översikt över denna undervisnings utbredning.

Undersökningen avser dels förekomsten av undervisning i husligt arbete i fortsättningsskolor inom de olika skoldistrikten redovisningsåren 1927

TABELL V.

Yrkesbestämda fortsättningsskolor 1927-1928.

1	2	3	4	5
Arbetskunskapens art	Antal avdel- ningar	Antal lärjungar		
		gossar	flickor	Summa
Landsbygd:				
Jordbruk med binäringar	842	7 678	4 058	11 736
Bergsbruk och järnhantering	72	1 026	2	1 028
Metallindustri och metallslöjd	3	71	—	71
Trämasse- och pappersindustri	29	448	15	463
Fiske och sjöfart	29	412	5	417
Handel	42	479	85	564
Snickeri och träindustri	52	564	41	605
Skomakeri	8	92	—	92
Kvinnligt beklädnadsyrke	6	—	71	71
Husligt arbete	1 268	—	16 200	16 200
Övriga	6	84	2	86
Summa	2 357	10 854	20 479	31 333
Städer:				
Jordbruk med binäringar	11	110	46	156
Bergsbruk och järnhantering	84	1 745	—	1 745
Metallindustri	8	148	—	148
Elektro-teknisk industri	34	718	—	718
Handel	143	2 409	391	2 800
Snickeri och träindustri	80	1 608	—	1 608
Kvinnligt beklädnadsyrke	34	—	624	624
Husligt arbete	535	—	9 501	9 501
Övriga	3	44	6	50
Summa	932	6 782	10 568	17 350
Hela riket:				
Yrkesbestämda	3 289	17 636	31 047	48 683
Allmänna och yrkesbestämda	9 456	69 879	69 137	139 016

TABELL VI.
Yrkesbestämda fortsättningsskolor 1932-1933.

1	2	3	4	5
Arbetskunskapens art	Antal avdel- ningar	Antal lärjungar		
		gossar	flickor	Summa
Landsbygd:				
Jordbruk med binärningar	1 155	10 795	3 526	14 321
Bergsbruk och järnhantering	79	1 039	—	1 039
Metallindustri och metallslöjd	8	136	—	136
Trämasse- och pappersindustri	46	669	8	677
Fiske och sjöfart	37	452	3	455
Handel	69	774	140	914
Snickeri och träindustri	258	2 593	—	2 593
Skomakeri	58	608	—	608
Kvinnligt beklädnadsyrke	18	—	270	270
Husligt arbete	2 263	1	29 503	29 504
Övriga	7	71	—	71
Summa	3 998	17 138	33 450	50 588
Städer:				
Jordbruk med binärningar	8	65	15	80
Bergsbruk och järnhantering	95	1 657	—	1 657
Metallindustri	11	161	—	161
Trämasseindustri	4	73	—	73
Elektro-teknisk industri	39	798	—	798
Handel	136	2 179	389	2 568
Snickeri och träindustri	124	2 113	—	2 113
Kvinnligt beklädnadsyrke	30	—	436	436
Husligt arbete	620	103	8 480	8 583
Övriga	3	38	4	42
Summa	1 070	7 187	9 324	16 511
Hela riket:				
Yrkesbestämda	5 068	24 325	42 774	67 099
Allmänna och yrkesbestämda	10 826	72 928	71 046	143 974

TABELL VII.

Husligt arbete i fortsättningsskolor.

Hela riket.

1	2	3	4	5	6
L ö n	Skoldistrikt <i>med</i> undervisning i husligt arbete			Antal skol- distrikt <i>utan</i> undervisning i husligt arbete 1932—1933	Totala antalet skol- distrikt 1932—1933
	Antal distrikt		% av totala antalet distr. 1932—1933 ¹		
	1927—1928	1932—1933			
Stockholms stad	—	—	—	1	1
Stockholms län	30	71	60	47	118
Uppsala »	40	61	71	25	86
Södermanlands »	17	37	41	53	90
Östergötlands »	18	35	24	113	148
Jönköpings »	8	15	11	118	133
Kronobergs »	2	5	6	77	82
Kalmar »	16	36	32	75	111
Gotlands »	4	9	10	82	91
Blekinge »	28	35	88	5	40
Kristianstads »	56	82	55	66	148
Malmöhus »	70	106	43	139	245
Hallands »	12	35	38	56	91
Göteborgs och Bohus län	41	66	71	27	93
Älvsborgs län	22	51	24	166	217
Skaraborgs »	11	24	10	213	237
Värmlands »	26	32	35	60	92
Örebro »	19	28	44	36	64
Västmanlands »	15	20	29	49	69
Kopparbergs »	44	51	88	7	58
Gävleborgs »	19	48	83	10	58
Västernorrlands »	25	53	80	13	66
Jämtlands »	20	49	79	13	62
Västerbottens »	6	18	53	16	34
Norrbottens »	14	28	97	1	29
Summa	563	995	—	1 468	2 463

¹ Procenttalen avrundade till närmaste hela tal.

TABELL VIII.
Husligt arbete i fortsättningsskolor.
Landsbygd.

1	2	3	4	5	6	7
L ä n	Redovisningsåret 1927—1928			Redovisningsåret 1932—1933		
	Antal skol-distrikt	Antal avdel-ningar	Antal lär-jungar	Antal skol-distrikt	Antal avdel-ningar	Antal lär-jungar
Stockholms län	23	60	811	63	113	1 600
Uppsala »	38	73	865	59	106	1 314
Södermanlands »	13	34	423	31	54	791
Östergötlands »	12	26	358	29	67	852
Jönköpings »	1	1	9	8	12	158
Kronobergs »	1	3	42	4	11	146
Kalmar »	11	21	274	30	66	771
Gotlands »	3	3	23	8	6	93
Blekinge »	24	108	1 435	31	117	1 535
Kristianstads »	52	94	1 055	78	109	1 456
Malmöhus »	64	76	1 013	99	107	1 343
Hallands »	7	12	196	30	54	638
Göteborgs och Bohus län . .	35	99	1 156	59	138	1 698
Älvsborgs län	17	44	576	45	97	1 111
Skaraborgs »	4	4	62	17	30	326
Värmlands »	22	59	744	28	102	1 240
Örebro »	15	74	886	24	90	1 100
Västmanlands »	12	28	401	17	38	495
Kopparbergs »	40	201	2 421	46	198	2 758
Gävleborgs »	16	59	888	45	204	2 540
Västernorrlands »	21	65	874	49	183	2 551
Jämtlands »	19	34	400	48	125	1 475
Västerbottens »	4	22	427	16	90	1 226
Norrbottnens »	10	68	861	24	146	2 287
Summa	464	1 268	16 200	888	2 263	29 504

—1928 och 1932—1933, dels ock denna undervisnings fördelning å landsbygd och städer inom de olika länen. Resultatet av undersökningen framgår av tabellerna VII—IX.

Tabellerna utvisa, att antalet skoldistrikt med undervisning i husligt arbete i fortsättningsskolan under den ifrågavarande tidsperioden ökat med 76.8 %. Vid periodens slut återstodo likväl 1 468 skoldistrikt, som saknade

TABELL IX.
Husligt arbete i fortsättningsskolor.
Städer.

1	2	3	4	5	6	7
L ä n	Redovisningsåret 1927—1928			Redovisningsåret 1932—1933		
	Antal skol-distrikt	Antal avdelningar	Antal lärjungar	Antal skol-distrikt	Antal avdelningar	Antal lärjungar
Stockholms län	7	22	373	8	18	205
Uppsala »	2	7	113	2	5	79
Södermanlands »	4	15	307	6	21	307
Östergötlands »	6	35	702	6	55	797
Jönköpings »	7	27	580	7	37	463
Kronobergs »	1	5	89	1	6	70
Kalmar »	5	31	457	6	36	427
Gotlands »	1	4	109	1	7	116
Blekinge »	4	14	285	4	14	160
Kristianstads »	4	9	108	4	8	88
Malmöhus »	6	100	1 681	7	98	1 265
Hallands »	5	17	282	5	19	238
Göteborgs och Bohus län .	6	50	1 069	7	71	1 510
Älvsborgs län	5	32	616	6	42	537
Skaraborgs »	7	33	503	7	32	417
Värmlands »	4	24	361	4	25	289
Örebro »	4	15	325	4	20	241
Västmanlands »	3	19	279	3	20	256
Kopparbergs »	4	11	188	5	17	214
Gävleborgs »	3	17	304	3	21	258
Västernorrlands »	4	19	307	4	22	285
Jämtlands »	1	4	111	1	5	93
Västerbottens »	2	6	89	2	10	110
Norrbottnens »	4	19	263	4	11	158
Summa	99	535	9 501	107	620	8 583

sådan undervisning. Visserligen måste man härvid taga i beräkning, att dylik undervisning i viss utsträckning även meddelas i folkskolan. Kvar står emellertid, att denna undervisning ännu icke på långt när vunnit den utveckling, som 1918 års riksdag åsyftade med sitt uttalande. De gjorda sammanställningarna utvisa dock, att den i städerna allmänt genomförts och å landsbygden omfattats med stigande intresse.

Vad undervisningen i ersättningsskolorna beträffar, utgjorde antalet undervisningsavdelningar i dessa redovisningsåret 1929—1930 800, fördelade med 609 på landsbygden och 191 i städerna. Motsvarande siffror för redovisningsåret 1932—1933 utgjorde respektive 627, 468 och 159.

Lärjungeantalet i ersättningsskolorna uppgick redovisningsåret 1929—1930 till 10 469 och redovisningsåret 1932—1933 till 9 982, av vilka 4 250 undervisades gemensamt med lärjungar i folk- eller fortsättningsskolor och övriga i fristående ersättningsskolor.

Undervisningen i fortsättningsskolan och ersättningsskolan bestrides till största delen av folkskolans lärare. Antalet lärare uppgick redovisningsåret 1932—1933 till 11 120, och av dessa undervisade sammanlagt 9 543 i både folk- och fortsättningsskola. 178 lärare vid folkskola åtnjoto tjänstledighet å sin tjänst vid folkskolan och hade full tjänstgöring i fortsättningsskola. 1 399 lärare i fortsättningsskola innehade ej anställning vid folkskola. I sistnämnda siffra ingick ett betydande antal lärarinnor i hushållsgöromål.

Kap. V. Är en allmän utökning av folkskolans lärotid med ett sjunde skolår önskvärd och möjlig?

Inledning. Kännedom om beskaflenheten av vårt nuvarande folkskoleväsende och dess historiska bakgrund utgör en nödvändig förutsättning för att kunna bedöma problemet om folkskolekursens obligatoriska förlängning med ett sjunde läsår. Det är med hänsyn härtill de sakkunniga genom sin i det föregående lämnade framställning sökt giva en någorlunda fullständig bild av huvuddragen av vår allmänna barndomsskolas utvecklingshistoria och dess nuvarande tillstånd. Av denna framställning kan inhämtas, hurusom skolplikten i denna skola (till vilken de sakkunniga i detta sammanhang hänföra även fortsättningsskolan), påbjuden under 1800-talets fjärde årtionde, sedan dess i stort sett bibehållits oförändrad, alltså under nära ett sekel; först år 1918 skedde en mindre utvidgning av skolgångsskyldigheten genom tillkomsten av den obligatoriska fortsättningsskolan, en påbyggnadskurs på folkskolan, som, uppskattad i undervisningsveckor, vid koncentrerings av undervisningstiden representerade ett tillägg av endast ungefär 12 veckor. Såsom vi sett, följdes denna sistnämnda reform i viss mån av en reaktion, som tog sig uttryck i smärre inskränkningar i den nyss stadgade fortsättningsskolplikten. Om man alltså kan säga, att i fråga om skolpliktslagstiftningen tiden efter genomförandet av den obligatoriska folkskolan i det stora hela icke haft att uppvisa några, kvantitativt sett, mera genomgripande förändringar utan fastmera i själva verket karakteriseras av ett stillastående, visar å andra sidan de sakkunnigas framställning, att under berörda tid krafterna i stäl-

let inriktats på att inom den av skolpliktsbestämmelserna givna ramen bygga upp en sådan yttre och inre organisation av skolan, som gjorde denna efter rådande förhållanden så funktionsduglig som möjligt. Detta arbete, som haft svåra hinder att övervinna och som krävt otaliga mödor och betydande kostnader, har, såsom framgår av den i det föregående lämnade redogörelsen, burit riklig frukt, även om i åtskilliga fall resultatet varit mindre gynnsamt. Heltidsläsningens numera dominerande ställning inom de flesta landsdelar betecknar ett stort framsteg, men alltjämt måste i avsevärd utsträckning redovisas svagare organisationstyper, där läraren har att samtidigt arbeta med ett flertal klasser, där folkskolan saknar underlag av särskild småskola, eller där barnantalet är alltför stort.

Till en viss grad — och detta är viktigt att beakta i förevarande sammanhang — är det i ett rike, sådant som vårt, en oundviklig sak, att folkskolororganisationen inom sig rymmer en serie av olikvärdiga skolformer. Landets vidsträckthet, skiftande naturbeskaffenhet och ekonomiska förutsättningar, växlingar i bebyggelsens art och den sociala strukturen hos befolkningen med härav betingade olikheter i folklynnen, traditioner, vanor och åskådningssätt, alla dessa omständigheter medföra ofrånkomligen, att det icke är möjligt att hålla en ensartad typ av folkskola över hela landet. Helt annorlunda ställer det sig inom det högre undervisningsväsendet, där likformigheten i organisatoriskt hänseende kan drivas ganska långt, främst på grund av läroanstalternas egenskap av så gott som enbart stadsskolor. Vad folkskolan beträffar, har den åter att i största möjliga utsträckning anpassa sig efter de varierande förutsättningarna inom orter av den mest skilda beskaffenhet, städer, industrisamhällen, jordbruksbygd, bergsbygd och glest befolkade ödemarksområden. Vad som passar på den ena orten, passar ingalunda alltid, åtminstone ej i samma form, på den andra. Verkingarna av en organisatorisk förändring kunna på en plats bli helt annorlunda än på en annan, om ej nödig hänsyn vid anordningens genomförande tages till de lokala förhållandena. Exempelvis ter sig problemet om folkskolekursens utökning med ett sjunde läsår organisatoriskt och pedagogiskt såsom en relativt enkel sak, när det gäller A-skolan, under det att samma problem i fråga om B 3- och D-skolorna ställer sig vida vanskeligare.

Det har syntts de sakkunniga angeläget att, innan de giva sig in på diskussionen om det sjunde skolåret, särskilt understryka nyssberörda faktum därför, att det alltför ofta förbises eller ej ägnas tillbörligt beaktande vid icke rent fackmässiga bedömanden och avgöranden i fråga om reformer på folkskoleväsendets område.

De sakkunniga övergå härefter till att framlägga sin syn på spørgsmålet, huruvida en obligatorisk utökning av folkskolans lärotid med ett sjunde skolår är önskvärd och möjlig.

Behovet av en utökning av skolans lärotid. Då det gällde att giva folkskolan dess första lagstadgade tillvaro i vårt land, framhölls starkt den allmänna folkundervisningens stora betydelse för *samhället*. En god folkuppföstran betecknades som folkfrihetens yttersta villkor och grund. I den skrivelse, som 1841 års riksdag avlät med anledning av dess beslut i folkskolefrågan, framhävdes särskilt samhällssynpunkten. I skrivelsen anfördes sålunda bland annat: »Samhället måste äga rätt att av varje dess medlem fordra icke allenast att han är oskadlig, utan ock att han äger det kunskapsmått, som gör honom till en nyttig medborgare och skicklig att rätt fatta samhällsplikten.»

Den allmänna folkundervisningens främsta uppgift torde alltjämt kunna angivas så, att undervisningen i folkskolan bör äsyfta att göra lärjungarna väl skickade för funktionen såsom samhällsmedlemmar. Det är självklart, att, då folkskolan är en barndomsskola, det kunskapsmått och de färdigheter, som där inhämtas, ej kunna bli av annat än elementär natur. Men lika uppenbart är, att, om folkskolans nämnda uppgift att fostra samhällsdugliga individer skall kunna genomföras, det är nödvändigt, att, i den mån samhällslivet undergår mera genomgripande förändringar, även den allmänna folkundervisningen anpassas härefter.

En återblick på folkskoleväsendets utveckling giver tydligt vid handen det nära samband, som i gången tid rått mellan samhällslivets utveckling och reformerna på den allmänna folkundervisningens område.

I god samklang med uppfattningen av folkskolan som en samhällsfaktor av stor betydelse stod, att ett omfattande reformarbete på den allmänna folkundervisningens område inleddes vid samma tid, som medborgarrätten vidgades genom den senaste rösträtsreformen. Den s. k. folkundervisningskommittén planlade efter stora linjer ett genomgripande förslag till folkundervisningens förbättring, vilket under 1900-talets andra årtionde resulterade i betydelsefulla reformer. Sålunda erhöles en förbättrad lärarutbildning, en sakkunnig central ledning av skolväsendet skapades genom tillkomsten av skolöverstyrelsen, folkskolinspektionen erhöles ny organisation, en ny undervisningsplan för folkskolan utfärdades, och fortsättningsskolan gjordes obligatorisk som överbyggnad på folkskolan med undervisning i nära anknytning till samhälls- och arbetslivet.

Hand i hand med detta reformarbete gingo strävandena att skapa förbättrade yttre betingelser för folkskoleväsendets omvårdnad ute i orterna. De sakkunniga erinra om den omfattande skolbyggnadsverksamhet, som utvecklats särskilt från år 1916. Sedan sistnämnda år har för skolbyggnader för folkskoleväsendets behov utgivits omkring 200 miljoner kronor. Utom lärosalar hava tillkommit lokaler för undervisning i gymnastik, slöjd och hushållsgöromål, varjämte behovet av utrymmen för socialpedagogiska anordningar av olika slag, såsom skolbad, barnbispisning, läkare- och tand-

vård, vunnit ett icke ringa beaktande. En annan sida av dessa strävanden utgör det intensiva arbetet under samma tid på förbättrandet av skolornas organisation. De svagare skolformerna ersattes i stor omfattning av skolor av högrevärdig typ. Halvtidsläsningen, som länge behärskade en betydande del av landsbygdens folkskoleväsen, avlöstes i högst avsevärd utsträckning av heltidsläsande skolor. Särskilt i de trakter av landet, där de svagare skolformerna haft en vidsträckt utbredning, ej minst i Norrland, har ett omfattande organisationsarbete pågått i syfte att genom övergång till skolor av högrevärdig typ stärka undervisningen. Medan folkskoleväsendet i städerna jämförelsevis tidigt nådde en relativt hög standard, utvisade landsbygden i detta hänseende länge endast mera obetydliga framsteg. Utvecklingen under de senare årtiondena kännetecknas åter av en väsentlig förstärkning just av landsbygdens skolor, men alltjämt består härutinnan en väsentlig skillnad mellan landsbygdens och städernas skolväsen.

Ännu viktigare än den yttre organisationen är dock det inre arbetet i skolan. I detta hänseende har den sedan år 1919 gällande undervisningsplanen inneburit betydande utvecklingsmöjligheter och verkat i hög grad befruktande på arbetet i folkskolan. Man har vid undervisningen sökt sig fram mot en ny, psykologiskt betingad systematisering av lärostoffet och mot undervisningsmetoder, som i större utsträckning taga barnens iakttagelse och självverksamhet i anspråk. Större livsnärhet i undervisningen har vunnits, genom att den mera satts i förbindelse med den egna bygden och det egna landet. Det praktiskt värdefulla har erhållit starkare betoning.

För de unga, som ägna sig åt arbetet i jordbrukets, hantverkets, industriens, handelns eller det husliga arbetets tjänst, är tillfälle berett att i praktiska ungdomsskolor, såsom fortsättningsskolor, lärlingsskolor och yrkesskolor, förvärva för ett framgångsrikt arbete inom de olika arbetsområdena nödvändiga teoretiska insikter och praktiska färdigheter.

Såsom ett viktigt led i strävandena att anpassa folkundervisningsanstalterna efter samhällsutvecklingen och därav betingade ökade krav på underlättande av utbildningsmöjligheterna för ungdomen bör även betecknas den år 1927 genomförda reformen, varigenom folkskolan vid sidan av sin uppgift att bereda en elementär, allmän och medborgerlig bildning, i princip erhållit ställningen som grundskola för den högre undervisningen. Inträdesprovning till realskolans första klass är sålunda numera begränsad till modersmålet och räkning, under förutsättning, att den inträdessökande företett minst godkänt vitsord i övriga ämnen från vederbörlig klass i folkskola, anordnad enligt någon av undervisningsplanens huvudformer, och fordringarna i modersmålet och räkning svara mot det kunskapsmått, som dylik form av folkskola avser att bibringa.

Otvivelaktigt äro de förbättringar, som ägt rum på folkskoleväsendets

område under de sista decennierna, både många och betydelsefulla, och folkskolan i såväl stad som på landsbygd står i våra dagar helt visst bättre rustad för sina uppgifter än förr. Men är då detta tillfyllestgörande? Kan det sägas, att vår folkskola i denna stund äger alla betingelser för att motsvara de krav, som måste ställas på den allmänna barndomsskolan i ett kultursamhälle av Sveriges karaktär och ställning? Enligt de sakkunnigas uppfattning kan denna fråga näppeligen besvaras jakande.

Den väsentligaste bristen hos vår folkskola ligger, synes det de sakkunniga, däri, att skoltiden är för kort.

Såsom de sakkunniga förut påpekat, hava i flera viktiga avseenden folkskolans resurser förbättrats. Lärarutbildningen har reformerats, i fråga om skolornas organisation och lokalutrustning hava stora framsteg gjorts, det inre arbetet har undergått en betydelsefull omdaning och skolväsendets ledning har gjorts mera skickad för sitt värv. Den utveckling, som sålunda ägt rum, har naturligtvis varit ägnad att i hög grad främja ett gott resultat av skolans arbete. Men i fråga om en av de allra viktigaste av de faktorer, som äga betydelse för undervisningsresultatet, nämligen längden av den tid, som lärjungarna äro underkastade skolans inflytande, är ställningen i stort sett alltså densamma som i den obligatoriska folkskolans barndom. På denna viktiga punkt har enligt de sakkunnigas mening en önskvärd anpassning efter samhällsförhållandenas omgestaltning icke skett.

Det är icke så, att de sakkunniga anse någon genomgripande förändring beträffande folkskolans bildningsmål påkallad, och att med hänsyn härtill en förlängning av skoltiden erfordras. Detta bildningsmål, sådant det kommer till uttryck i 1919 års undervisningsplan, synes de sakkunniga i det stora hela väl motsvara de krav, som i vår tid böra uppställas på den elementära medborgarskolan.

Men om det skall bliva möjligt att utan alltför forcerad arbetstakt meddela de kunskaper och färdigheter, nämnda undervisningsplan angiver, och framför allt att meddela dem på ett sådant sätt, att vad lärjungarna i skolan inhämtat i sina väsentligaste delar äger bestånd efter deras utträde i det praktiska livet och där kan av dem i olika levnadsställningar på bästa sätt tillgodogöras, då måste skolan rå om lärjungarna under längre tid, än vad den sexåriga kursen lämnar möjlighet till. Detta gäller folkskolan i gemen, oavsett skoltypen, men givetvis i särskilt hög grad de landsbygds-skolor, där läraren har att undervisa flera klasser samtidigt eller där halvtidsläsning ännu på åtskilliga håll är rådande.

Ej endast för dem, som äro verksamma på skolans arbetsfält, utan även för dem, som äro sysselsatta inom skilda praktiska verksamhetsområden i samhället, hava erfarenheterna givit vid handen, att av de kunskaper och färdigheter, som en gång i skolan inhämtats, snart nog mycket gått förlorat hos skolans forna lärjungar. Så mycket betänkligare är detta, som det nu-

tida samhällslivet ställer långt större krav på den enskilde medborgaren, än vad som för några årtionden sedan var fallet.

Strävandena att nå ett mera varaktigt resultat av undervisningen hava alltmör inriktats på en utsträckning av den nuvarande lärotiden i folkskolan. För skolans män har det länge stått klart, att en skoltid av sex år måste anses för knapp för att lämna möjlighet till en sådan anordning av undervisningen i folkskolan, att de därstädes inhämtade kunskaperna skola äga varaktighet, även sedan lärjungarna trätt ut i livet. Med den ännu allmänast förekommande skoltiden på sex år, därav de två första åren måste ägnas åt inhämtande av de allra första grunderna i läsning, räkning och skrivning, är det icke möjligt att så inlära huvudmomenten av kunskapsstoffet, att så klargöra saksammanhangen, att så uppöva tankeförmågan och så träna barnens färdigheter, att dessa sedermera i sin verksamhet på ett nöjaktigt sätt behärska de hjälpmedel för ett ordnat samfundsliv, skolan velat sätta i deras händer.

Läsning, räkning och skrivning torde få betraktas såsom de för lärjungarna ur praktisk synpunkt allra viktigaste av folkskolans ämnen. God färdighet i dessa ämnen ernås dock icke utan mycken och långvarig övning. Just själva träningsmomentet i undervisningen spelar här en särskilt viktig roll. Den tid, som är anslagen åt övriga ämnen inom folkskolans lärokurs, är så knappt tillmätt, att några mera väsentliga rubbningar därav icke torde kunna företagas, utan att folkskolans allmänna bildningsuppgift därigenom äventyras. Den förstärkning av undervisningen i folkskolans viktigaste färdighetsämnen, som enligt de sakkunnigas mening är behöfelig, torde icke kunna vinnas annorlunda än genom en utsträckning av lärotidens längd.

Stundom hör man den meningen uttalas, att vårt folkskoleväsen intager en plats i främsta ledet i jämförelse med andra länders folkundervisning. Helt visst är en jämförelse mellan olika länders skolundervisning en mycket vanskelig sak, när det knappast är möjligt att taga i betraktande alla de omständigheter, som samverka till undervisningens resultat i de särskilda länderna. I ett avseende är det emellertid lätt att konstatera en betydelsefull skillnad mellan den allmänna folkundervisningen i vårt land och i de flesta andra europeiska länder, nämligen i fråga om antalet skolår. I Danmark och Norge är den obligatoriska folkskolan sjuårig. I såväl Tyskland som Österrike har skoltiden utsträckts till åtta år. I Frankrike och Holland omfattar den sju år. I Storbritannien sträcker sig skolåldern från fyllda fem till fjorton år. Skolgången skall under alla omständigheter taga sin början senast vid sju år och minimiåldern för avgång från folkskolan är fjorton år. I Schweiz är folkskolan i flertalet kantonen nioårig och i övriga åtta- eller sjuårig. Förslag om ytterligare utsträckning av skoltiden hava under de senaste åren framkommit bland annat i Danmark, England och

Tyskland. Som en sammanfattning kan sägas, att folkskolekursen i de främmande länder, som tillhöra den västerländska kulturkretsen, numera i allmänhet icke understiger sju år och i åtskilliga fall är väsentligt längre, åtta eller nio år. Även i dessa länder kunna svaga skolformer föranleda en avkortning av den årliga undervisningstiden för vissa barn. Men i flertalet av länderna är jämväl den årliga lästiden i allmänhet längre än hos oss.

Självfallet kan icke den omständigheten, att skoltiden i andra länder är längre än i vårt land, åberopas som ett avgörande skäl för en utsträckning av vår folkskolas lärokurs, och det ligger alltid en fara i att vid reformer på skolans område alltför mycket bygga på utländska förebilder. Då det gäller att råda bot för bristerna i vårt folkskoleväsende, är det dock icke utan betydelse, att därvid beaktas utvecklingen i andra länder och främst då i dem, med vilka vårt land står i närmare förbindelser. Obestridligt torde vara, att ett påtagligt samband förefinnes mellan ett folks allmänna kulturståndpunkt och folkskoleväsendets utvecklingsnivå. Det vore icke förenligt med vårt lands intressen och dess ställning som kulturnation, om vårt folkskoleväsen med avseende på en så viktig förutsättning för en effektiv undervisning, som skoltidens längd utgör, intoge en avsevärt svagare ställning än flertalet övriga länders.

Som tidigare erinrats betonade folkundervisningskommittén starkt önskvärdheten av en utsträckning av skoltiden. Redan vid tiden för framläggandet av denna kommittés förslag rörande skolväsendet, omfattades en allmän utsträckning av skolplikten till sjuårig lärokurs med starkt intresse. Samtliga domkapitel, på ett undantag när, lämnade sålunda kommitténs uttalande till förmån härför oanmärkt eller uttryckte sina sympatier för detsamma. Länsstyrelserna i Uppsala, Kopparbergs och Norrbottens län uttalade sympatier för det sjunde skolåret, och övriga länsstyrelser hade intet att erinra mot kommitténs ifrågavarande uppfattning. Bland folkskolinspektörerna vann kommitténs uttalande likaledes allmän anslutning. Centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskolläraryörening framhöll, att bristerna i skolorganisationen och särskilt den tidiga avgången från skolan starkt hänvisade på behovet av ett sjunde obligatoriskt skolår. Svenska folkskolans vänners förvaltningsråd uttalade, att ett sjunde skolår vore att anse såsom det viktigaste och mest trängande önskemålet i skolorganisatoriskt avseende. Även av andra myndigheter och sammanslutningar, vilka yttrade sig över folkundervisningskommitténs förslag, omfattades frågan om ett sjunde skolår med intresse. Av medicinalstyrelsen framhölls sålunda i denna fråga, att en ökning av antalet läsår från sex till sju i hälsovårdshänseende endast kunde innebära fördelar, och att det för barnen helt visst vore av stor betydelse att ännu ett år få utveckla sig under skolans tillsyn. Lantbruksakademien anslöt sig till kommitténs uttalande om en utsträck-

ning av lärotiden så, att den normala folkskolekursen bleve sju år. Enligt Kopparbergs läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott hade det varit önskvärt, att kommittén föreslagit en utsträckning av barnens undervisning i folkskolan med ytterligare ett år. Svenska lantarbetsgivareföreningens fullmäktige ansågo en sjuårig kurs vara ofrånkomlig. I några av de nämnda yttrandena anfördes som ett särskilt motiv för ett sjunde folkskoleår, att detta erfordrades, för att det med fortsättningsskolan avsedda syftet skulle förverkligas. Denna synpunkt utvecklades närmare i skolöverstyrelsens utlåtande. Skolöverstyrelsen, som ansåg en utsträckning av folkskolans lärotid behöfelig i och för sig, framhöll samtidigt, att en sådan utsträckning vore särskilt påkallad, för att på folkskolan skulle kunna byggas upp en fortsättningsskola av den art folkundervisningskommittén äsyftade. Överstyrelsen var visserligen av den uppfattningen, att det sjunde skolåret med hänsyn till de med dess införande förenade organisatoriska svårigheterna och ekonomiska konsekvenserna borde växa fram på frivillighetens väg. Detta borde dock icke hindra, att folkskolekursens utvidgning till sjuårig främjades på ett så verksamt sätt som möjligt. Överstyrelsen fann det böra övervägas, huruvida icke den sjuåriga skolkursen efter förloppet av en viss övergångstid borde lagstadgas för sådana samhällen, för vilka, där den icke redan funnes, dess anordnande icke innebure några organisatoriska svårigheter och icke vore förenat med några alltför stora kostnader.

Om redan vid tiden för framläggande av folkundervisningskommitténs förslag starka skäl kunde anses föreligga för en utökning av skoltiden, måste med den nutida stegringen i intensitet på samhällslivets olika områden kraven på förlängd skoltid framträda med desto större styrka. Vår folkskola har dock, såsom förut framhållits, under nära ett sekel bibehållits oförändrad vid sex år. Under denna tid har kunskapsstoffet allttjämt ökats och kraven på den enskilde medborgarens insikter och kunnighet stegrats i mycket hög grad.

De senaste årtiondena kännetecknas otvivelaktigt av en starkare utveckling på skilda områden än någon tidigare period. Tekniska rön och uppfinningar hava i mycket omgestaltat formerna för vårt liv. Den alltmer fullkomnade maskintekniken har tagits i anspråk inom alla grenar av vårt näringsliv. Omvälvningen på samfärdsmedlens område, som reducerat avstånden, har brutit såväl bygdeisoleringen inom landet som Sveriges tidigare avskildhet i förhållande till främmande länder, och vårt land har gjorts mera delaktigt i det internationella utbytet på den andliga och materiella kulturens olika områden. Skall folkskolan kunna fylla sin uppgift att utgöra en förberedelse för medborgarens verksamhet i livet, måste den lära det uppväxande släktet att i någon mån förstå den värld, i vilken det lever,

den måste förklara och giva de olika företeelserna sammanhang. Därmed följer med nödvändighet nytt innehåll åt undervisningen, nya uppgifter för skolan, men därmed också ett oavvisligt behov av ökad tid för undervisningen.

Genomgripande äro de förändringar, som vårt näringsliv undergått. Allt fortfarande torde väl jordbruket få betraktas som modernnäringen i vårt land, men med industriens snabba och kraftiga utveckling har dock jordbruket kommit att sysselsätta en jämförelsevis mindre del av befolkningen än tidigare, och dess relativa betydelse inom folkhushållet är ej längre densamma. Även inom jordbruksnäringen själv hava stora förändringar inträtt. Ännu för några årtionden sedan befann sig jordbruket på familjehushållningens stadium. Jordbrukaren och hans familj kunde vid denna tid betecknas som en produktions- och konsumtionsenhet. I jordbrukarens hem producerades ej blott livsmedlen. Även det mesta av vad familjen behövde av kläder, redskap och övriga förnödenheter framställdes av familjens medlemmar av råvaror, som vunnits på den egna jorden. Helt annorlunda ställa sig förhållandena nu. Trots minskningen i den jordbrukande befolkningens antal utvisar jordens avkastning i våra dagar en betydande ökning. Lantbruket bedrives numera efter metoder, som bygga ej blott på nedärvd erfarenhet utan även på den vetenskapliga forskningens rön. Driften har rationaliserats. En förbättrad arbetsteknik, möjliggjord genom den utvecklade industrien, har givit jordbruket en mängd maskinella hjälpmedel, tack vare vilka det varit möjligt att trots minskad tillgång till arbetskraft av jordbruket vinna ökad valuta. Denna utveckling har ej endast kommit de större jordbruken till godo. Ett utvecklat föreningsväsen har möjliggjort, att även de mindre jordbruken beretts tillfälle att anskaffa de förbättrade maskiner och redskap av olika slag, som ställts till jordbrukets tjänst. Jordbrukets produkter ingå i det allmänna varuutbytet, och avsättningen är beroende av förhållandena på den allmänna marknaden. Med jordbruksnäringens stigande utveckling hava kraven på jordbrukaren ökat. Han måste följa framstegen inom sin egen näring, och han måste äga förmåga att kalkylera och göra beräkningar, han bör vidare kunna bedöma det allmänna marknadsläget och han bör äga de förutsättningar, som äro nödiga för att driva handel och köpenskap. En förutsättning för att jordbruksnäringens utöware skola kunna nöjaktigt fylla dessa fordringar är dock, att ökade krav ställas på undervisningen i folkskolan, som väl för de flesta jordbrukare kommer att utgöra det väsentliga bildningsunderlaget. Ej minst gäller detta beträffande skolans möjligheter att meddela säker färdighet i läsning, räkning och skrivning.

Medan den i jordbruksnäringen sysselsatta andelen av befolkningen minskas, finner en allt större del av densamma sin utkomst inom industri, handel och samfärdsel. Ett kännetecknande drag för vår tid är en allt längre

gående specialisering inom produktionen på olika områden. Till följd av utvecklingen inom andra länder har inom olika produktionsområden konkurrensen skärpts till det yttersta. Arbetsintensiteten och arbetstempot hava i hög grad uppdrivits. Strävandena att i den hårda konkurrensen vidmakthålla och öka avsättningen av producerade varor kräva i vår tid en allt större anspänning av den enskildes krafter. Ett lands, och i all synnerhet ett litet lands, ekonomiska ställning är nu och för visso även i framtiden i sista hand beroende av de enskilda medborgarnas vakenhet, kunnsighet och duglighet. Framför allt äger detta tillämpning i fråga om ett land, vilket såsom vårt måste inrikta sig på kvalitetsproduktion för att kunna hävda sig på världsmarknaden. En viktig betingelse för vårt folks ekonomiska välfärd är, att den ungdom, för vilken genomgången kurs i de obligatoriska folkundervisningsanstalterna utgör det huvudsakliga bildningsunderlaget, beredes en så god undervisning som möjligt, innan den går att taga sin andel i arbets- och samhällslivet.

Ej mindre genomgripande äro de förändringar, som genomförts inom statslivet under tiden från folkskolans tillkomst till våra dagar. Det svenska samhället har sedan gammalt vilat på rättens grundval, och det skänker sina medborgare en frihet, som förpliktar: frihet under ansvar. Ett sådant samhällsskick kräver med nödvändighet för sitt lyckosamma upprätthållande en god allmän folkbildning. Detta var, såsom i annat sammanhang framhållits, en ledande tanke, redan när den lagstadgade folkskolan tillkom. Sedan den tiden har utvecklingen gått hän mot en allt starkare demokratisering av såväl det kommunala som det statliga styrelsesättet. Genom den allmänna rösträtten har varje till viss ålder kommen man och kvinna, oberoende av levnadsställning, möjlighet att öva inflytande på samhällets angelägenheter. Det måste därför i våra dagar ställas väsentligt ökade krav på den medborgerliga bildning, folkskolan skall meddela, krav på ökade insikter, förmåga av självständigt bedömande, känsla av ansvar för det allmänna och av samhörighet. Demokratiens problem blir på detta sätt i yttersta hand en fråga om folkupplysning och folkuppfostran.

Sammanfattningsvis torde kunna sägas, att utvecklingen på det ekonomiska, sociala och samhälleliga livets skilda områden gör det i våra dagar oerhört mycket svårare för den unge att finna sig tillrätta i samhället än under gångna tider. Den anpassning för livet, folkskolan är avsedd att skänka, måste med nödvändighet kräva längre tid, än vad som för nära ett århundrade sedan kunde anses tillfyllest. Den korta undervisningstid, den sexåriga folkskolan erbjuder, i förening med den alltför låga avgångsåldern försvagar folkskolans möjligheter att skänka den intellektuella och moraliska fostran, som är dess uppgift som den grundläggande barndomsskolan.

Den pedagogiska erfarenheten har givit mångfaldiga och otvetydiga vittnesbörd om behovet av en förlängd skoltid i folkskolan. Lärokursens

fördelning på sex skolår medför ämnesträngsel och överbelastning, som starkast gör sig gällande under de sista skolåren. Tiden medgiver icke en grundligare bearbetning och ett säkert tillägnande av lärokursen, vilket försvagar folkskolans arbetsresultat. Detta missförhållande, som ofta diskuterats vid lärarsammankomster och i facklitteraturen, har vunnit bekräftelse bland annat genom olika undersökningar, som företagits i syfte att utröna, i vilken mån svensk ungdom bevarat de i skolan inhämtade kunskaperna och färdigheterna. Att, såsom dessa undersökningar visat, vissa minneskunskaper, som ej odlats efter skoltidens slut, inom kort förflyktiga, är ett förhållande, som ej enbart kan konstateras i fråga om folkskolans lärjungar, och torde ej böra tillmätas alltför stor vikt. Allvarligare är det emellertid, att färdigheten i sådana ämnen som modersmålet och räkning, vilka för det praktiska livet och även för personlighetens utveckling äga stor betydelse, ej visat sig tillräckligt säkra och varaktiga. Orsakerna till detta nedslående resultat äro i allmänhet ej att söka i brister med hänsyn till arbetsintensiteten eller det metodiska förfarandet i folkskolan. Såsom ovan framhållits, är i de nämnda ämnena övningsmomentet av största betydelse. För de barn, som vid 12—13 års ålder lämna folkskolan efter endast sex års undervisning, har skoltiden uppenbarligen varit för kort för att lämna tillräckligt utrymme åt den övning, den innötning, förutan vilken bestående färdighet i berörda ämnen icke kan vinnas.

Dessa brister i den nuvarande folkskolutbildningen hava bland annat framträtt, då det gällt att i de påbyggnader, som finnas på folkskolan, vinna full effektivitet av undervisningen. Av yrkesundervisningens målsmän hava klagomål många gånger försports, hurusom lärjungarna redan glömt mycket av vad de i folkskolan inhämtat, och att därför undervisningen i dessa skolor till en del måst inriktas på inlärandet av rent elementära kunskaper och färdigheter, vilkas meddelande är folkskolans uppgift.

Även tungt vägande psykologiska skäl tala för en utsträckt skolplikt. Vid den ålder, då barnet nu i regel utskrives från folkskolan, står det vid början av en ny utvecklingsperiod, som förmedlar övergången till ungdomsåldern och väsentligt skiljer sig från de tidigare barnaåren. Iakttagelseförmågan är starkare utvecklad. Förmågan att draga slutsatser och överblicka ett sammanhang börjar framträda. Barnets ambition är starkare, och det visar ökat intresse för vissa delar av undervisningen. Dess känsloliv är rikare nyanserat och dess mottaglighet större än under den tidigare barndomen. Under denna ömtåliga övergångstid är därför barnet i högre grad än eljest i behov av en målmedveten ledning och fostran. På grund av samhällsförhållanden omgestaltning, som medfört, att hemmets betydelse som uppfostringsfaktor ej längre är densamma som förr, kommer ansvaret för sagda fostran numera att i långt större utsträckning än tidigare vila på skolan. Så mycket viktigare är det då, att skolans fostrande inflytande ej

upphör just i denna brytningsperiod, utan att barnet omhändertages av skolan, åtminstone till dess det mest kritiska stadiet är övervunnet.

Jämväl vissa sociala förhållanden kunna åberopas till stöd för kravet på en utsträckning av skoltiden.

Genom de år 1931 vidtagna ändringarna i lagen om arbetarskydd har minimiåldern för minderårigas användande i arbete blivit höjd från 12 till 13 år. Vad beträffar åldern för deltagande i industriellt arbete, är 14-årsgränsen numera fastställd såsom minimiålder för både gossar och flickor. Till bergverks-, bruks-, fabriks-, hantverks- eller annat industriellt arbete, byggnadsarbete eller arbete med transport av personer eller gods må enligt nu gällande bestämmelser icke användas minderårig under 14 år. Då det visat sig allt svårare att upprätthålla en gräns mellan industriellt och icke-industriellt arbete, tenderar utvecklingen emot en enhetlig minimiålder av 14 år för arbetsanställning.

Det synes vara en näraliggande konsekvens, att skoltidens längd anpassas efter nu nämnda förhållanden, så att folkskolan, så vitt möjligt, får utöva sitt fostrande inflytande på lärjungarna, ända till dess den tid kommer, då de kunna mottagas i yrkesverksamhet.

Det är emellertid ej enbart på grund av föreskrifterna rörande minderårigas användande i arbete, som de ungas inträde i förvärvslivet framflyttats till ett senare åldersstadium. De senaste årens arbetslöshet i städer och industrisamhällen har försvårat och fördröjt ungdomens inträde i ett ordnat arbete, som kan bereda den utbildning och utkomstmöjligheter för framtiden. Även om ungdomsarbetslösheten kan antagas vara av övergående natur och således icke bör tillmätas en avgörande betydelse, när det gäller skolreformatoriska åtgärder av permanent karaktär, har den dock ytterligare ådagalagt vikten av att barnet icke genom en alltför knapp tillmätt skoltid utsättes för de vådor, sysslolösheten medför.

Utan tvivel hava ovan berörda omständigheter utgjort en starkt bidragande orsak till att folkskolan under senare tid genom frivilligt vidtagna åtgärder från kommunernas sida i ej ringa utsträckning utökats med ett sjunde skolår i städer och sådana samhällen å landsbygden, som förete ett mera betydande inslag av industriell verksamhet. Fortgår utvecklingen i denna riktning, torde inom kort barnen i städer och stadsliknande samhällen allmänt åtnjuta en längre och mera effektiv undervisning än den, som står landsbygdens barn till buds. Enligt av de sakkunniga verkställda beräkningar äro omkring 72 % av städernas barn numera tillförsäkrade en folkskolundervisning, som omfattar minst sju skolår, men av landsbygdens barn endast omkring 16 %.

Såsom de sakkunniga förut betonat, är folkskolans organisation i hög grad beroende av lokala förutsättningar och behov. Ekonomiska och geografiska förhållanden av olika slag hava härvid inverkat. Städerna befinna

sig i den förmånliga ställningen, att de kunna koncentrera sitt skolväsen till ett fåtal skolor, och dessa anordnas enligt den ur undervisningssynpunkt särdeles gynnsamma A-formen med en lärare för varje klassavdelning. Ej sällan har i städerna den stadgade årliga minimitiden av åtta läsmånader utökats med övertidsläsning. De svagast begåvade barnen omhändertagas i hjälpklasser med för dessa barn avpassad undervisning. Städernas i allmänhet större ekonomiska resurser hava möjliggjort socialpedagogiska anordningar av olika slag. På landsbygden åter hava den ringare folktätheten och de stora avstånden vanligen gjort det nödvändigt att decentralisera skolväsendet och upprätthålla ett i förhållande till folkmängden stort antal skolor. Dessa tillhöra oftast skolformer, i vilka läraren har att samtidigt undervisa flera årsklasser. Särklasser för svagt begåvade barn kunna vanligen ej anordnas, utan läraren står inför uppgiften att taga vård även om dessa barn, samtidigt som det måste tillses, att ej de övriga barnens undervisning därav blir lidande. Endast i ringa omfattning har övertidsläsning införts vid landsbygdsskolor. Där den förekommer, har den i allmänhet till uppgift att utgöra en kompensation för svagare skolformer.

Visserligen har även i åtskilliga landsbygdskommuners folkskolan utbyggt med ett sjunde skolår. Så är t. ex. den sjuåriga skolan allmänt införd i stora delar av Skåne. Vidare har i vissa landskap med ett stort antal halvtidsläsande skolor ett sjunde skolår införts såsom förstärkning av svag skolform. Såsom förut anförda procenttal i fråga om sjuårig folkskolas utbredning giva vid handen, är dock den sjuåriga folkskolans förekomst på landsbygden alltjämt en undantagsföreteelse. I verkligheten består fortfarande med avseende på folkskoleväsendets kvalitativa beskaffenhet en skarpt markerad skillnad mellan stad och land. Mycket har otvivelaktigt under senare tid gjorts till förbättring av landsbygdsskolorna, men i stort sett hava städerna härutinnan ännu ett betydande försprång.

Det moderna samhällets struktur och nutidens livsföring ställa emellertid ur bildningssynpunkt icke lägre krav på landsbygdens än på städernas befolkning. Det kan icke längre vara försvarligt att med hänsyn till en så viktig faktor som undervisningstidens längd upprätthålla en högre standard för städernas och därmed jämförliga samhällens skolor och en lägre för landsbygdens skolor. Det ligger i den påpekade skillnaden mellan städernas och landsbygdens skolor en social orättvisa, som, så långt sig göra låter, bör avlägsnas. Staten, som numera övertagit den väsentliga delen av kostnaderna för skolväsendet och därmed även iklätt sig ett större ansvar för skolväsendets allmänna standard, har skyldighet att tillse, att i fråga om den elementära medborgerliga utbildningen landsbygdens ungdom icke lämnas i den efterhandsställning, den hittills intagit.

På grund av de skäl och omständigheter, som i det föregående anförts, anse sig de sakkunniga kunna uttala, att den nuvarande sexåriga folkskolan

icke förmår på ett nöjaktigt sätt fylla de bildnings- och uppfostringskrav, som numera måste ställas på den elementära medborgarskolan, att detta förhållande väsentligen har sin grund i att skoltiden är för kort, samt att fördenskull en allmän förlängning av folkskolans lärotid från sex- till sjuårig är behöfvig. Det är härvid icke i första rummet en utvidgning i kvantitativ mening av lärokurserna i de olika ämnena, som de sakkunniga åsyfta, utan väsentligen och framför allt tillgodoseende av behovet av en grundligare inhämtad och i metodiskt avseende bättre meddelad kunskap samt en förstärkning av skolans uppfostrande inflytande under en för lärjungarna kritisk brytningsperiod.

En utsträckning av skoltiden är givetvis tänkbar även på annat sätt än genom skolkursens förlängning från sex till sju år. De sakkunniga syfta därvid på möjligheten att förlänga skoltiden genom en utökning av den årliga lästiden. Emellertid kan först och främst det ovan angivna syftet med skoltidens förlängning icke helt vinnas på denna väg, i det att önskemålet om barnens bevarande i skolans hägn under den omtalade brytningsperioden härigenom icke tillgodoses. En utsträckning av läsåret skulle alltså ställa barnen utanför skolans uppfostrande påverkan under ett av de för inflytelser utifrån känsligaste och för deras karaktärsdanning viktigaste åren. Vidare skulle enligt de sakkunnigas mening helt visst en förlängning av läsåret mötas av ett starkt motstånd från föräldrahåll. Det bleve nämligen nödvändigt att göra denna förlängning ganska avsevärd, och svårigheter skulle säkerligen möta att sammanpassa terminernas förläggning med hemmens intressen. Dessutom äro de klimatiska förhållandena i vårt land utan tvivel sådana, att barnen, särskilt under den ljusa delen av året, böra kunna vistas i det fria så mycket som möjligt, en möjlighet, som nu är dem beredd men som i ej oväsentlig omfattning skulle komma att beskäras vid en sådan förlängning av terminerna, som här avses. En förlängning av läsåret kan ej heller, rent pedagogiskt sett, giva samma resultat som ett samlat, helt skolår.

Även om de sakkunniga, på sätt av det föregående framgår, funnit en utökning av folkskolans lärotid med ytterligare ett år vara av behovet påkallad, återstår dock, innan slutlig ställning kan intagas till spörsmålet om införande av en obligatorisk sjunde klass i vår folkskola, att även närmare undersöka, huruvida en sådan reform, med hänsyn till tekniskt-pedagogiska och ekonomiska synpunkter, är möjlig eller tillräddig.

Möjligheterna för ett allmänt genomförande av sjuårig lärotid vid vissa svagare skolformer. Från lärarhåll hava farhågor uttalats, att införandet av ett sjunde skolår skulle göra arbetet i skolor av B-form, särskilt B 2- och B 3-skolor, så besvärligt och komplicerat, att värdet av reformen vore tvivelaktigt, ja, man har till och med på denna grund ansett sig kunna

uttala ett bestämt avstyrkande av densamma, i vad nämnda skolor angår. I allmänhet torde dock dessa uttalanden hava utgått från den uppfattningen, att det sjunde året skulle betyda införandet av nya kursmoment i skolan. Endast i mindre utsträckning torde detta bliva fallet. Vad man framför allt velat vinna och även uppnått med den sjuåriga lärotiden jämväl vid skolor av här avsedd typ är möjligheten att på ett lämpligt sätt och till otvivelaktig nytta för undervisningsarbetet fördela skolkursens nuvarande lärostoff på sju årskurser i stället för sex. Med en sådan fördelning har undervisningen kunnat vinna i effektivitet, ej minst i skolor av B-form, där en gynnsammare kursfördelning blivit möjlig. Det bör nämligen vid diskussionen om den sjuåriga B-skolans problem nogsammt beaktas, att man här icke är hänvisad till hypoteser och teoretiska konstruktioner, utan att man vid bedömande av denna skolas möjligheter och värde har en långvarig och rik erfarenhet att bygga på. Särskilt Skåne har härvidlag spelat rollen av ett pedagogiskt försöksfält, om man så vill, där sedan länge den sjuåriga skolan utexperimenterats i skoltyper av olika slag. Av dem, som undervisat i den sjuåriga folkskolan, är det allmänt omvittnat, att med det sjunde skolåret vinnes en bättre fördelning av lärostoffet i de högre klasserna, större arbetslugn, tid för grundligare genomgång och för vinnande av ökad färdighet i de grundläggande färdighetsämnena läsning, skrivning och räkning. Mångåriga och säkra erfarenheter giva vid handen, att ur undervisningsteknisk synpunkt den sjuåriga B 2-skolan, under förutsättning att barnantalet ej är för högt, icke är mera svårskött än den sexåriga. Liksom i denna fördelas folkskolestadiets klasser vid undervisningen i flertalet läroämnen på två arbetsgrupper, inom vilka samläsning äger rum. Skillnaden är blott den, att den övre avdelningen omfattar klasserna 5—7 i stället för 5—6. I folkskolans övre avdelning sträcker sig alltså kursväxlingen över tre i stället för två år, vilket är en uppenbar fördel. Det är en allmän erfarenhet, att den sexåriga skolan erbjuder en alltför kort lärotid i förhållande till den föreskrivna lärokursen, och att denna olägenhet starkast framträder i de skolformer, i vilka flera klasser samtidigt undervisas av en lärare. Vad beträffar ämnet kristendomskunskap har det ofta framhållits, att lärokursen i detta ur karaktärsdanande synpunkt betydelsefulla ämne är i klasserna 5—6 synnerligen stor i förhållande till den för ämnet anslagna tiden. När denna lärokurs i stället kan fördelas på tre år, vinnes tid för ett grundligare tillägnande, fördjupning och arbetsro. Att 11—12-åringar skola på två år inhämta en historiekurs, som börjar med tiden omkring år 1350 och sträcker sig fram till vår egen tid, skall belysa samhällsordningens utveckling och dessutom meddela valda bilder ur den allmänna historien, är för visso ingen ringa fordran. En uppdelning av denna kurs på tre år är mer än välbehöflig. Detsamma gäller geografikursen, som i klasserna 5—6 omfattar Europa

utom Sverige, de främmande världsdelarna, något om jorden som himlakropp och en sammanfattande framställning av fäderneslandets geografi. Med införandet av ett sjunde skolår kan kursen i naturkunnighet vidgas. Men ännu viktigare är, att den kan i större utsträckning sättas i samband med det praktiska livet samt grundas på försök och av lärjungarna gjorda iakttagelser. I de nu nämnda läroämnena äger samläsning rum mellan klasserna 5—7. Endast i räkning torde varje klass böra undervisas för sig, och här tillkommer alltså vid den sjuåriga skolan en ny avdelning. En jämförelse mellan undervisningens resultat i en sjuårig och en sexårig skola av i övrigt samma typ har till fullo utvisat den förstnämnda skolans företräde.

Om alltså de befarade svårigheterna, åtminstone när det gäller B 2-formen, måste anses överdrivna och föreställningen om deras storlek ofta har sin grund i bristande kännedom om de verkliga förhållandena, kan det dock ej bestridas, att under vissa omständigheter, exempelvis vid ett högt barnantal, olägenheter för undervisningen kunna framträda vid sjuårig kurs i de svagare skolformerna, särskilt beträffande B 3- och D 1-skolorna. Dessa olägenheter göra sig speciellt gällande de år, nybörjare intagas. De äro dock icke av den art, att de kunna åberopas såsom vägande skäl mot skolkursens förändring till sjuårig i allmänhet eller ens mot införande av sjuårig kurs vid de ifrågavarande skolformerna särskilt. Just i skolor av berörda typer är undervisningens förstärkning genom utökad skoltid särskilt behöfelig. En reform i fråga om skoltidens längd, som lämnade dessa företrädesvis på landsbygden förekommande skolor utanför, skulle hava förfelat något av det väsentligaste i sitt syfte. Men, om en allmän övergång till sjuårig kurs kommer till stånd, är det enligt de sakkunnigas mening angeläget att förbinda densamma med sådana åtgärder, genom vilka de avsedda olägenheterna undanröjas eller till sin verkan motvägas. Detta synes kunna ske dels genom en reglering av barnantalet i läraravdelningarna på sådant sätt, att uppkomsten av alltför stora avdelningar förebygges, dels ock genom anordnande på statens bekostnad av övertidsläsning, där sådan lämpligen bör komma till stånd. Beträffande dylika åtgärder till förstärkning av de svagare skolformerna framlägga de sakkunniga förslag längre fram i betänkandet.

Kostnaderna för ett allmänt genomförande av sjuårig folkskola. Av stor betydelse för ställningstagandet till det sjunde skolåret är givetvis frågan, huruvida de kostnader, som måste följa av en dylik utökning av skoltiden, äro så betydande, att man med hänsyn härtill måste avstå från den önskvärda reformens genomförande.

De av ett sjunde skolår föranledda ökade utgifterna kunna särskiljas i tre stora huvudgrupper: 1) kostnader för avlöning åt nya lärare jämte bostäder åt dessa; 2) kostnader för anordnande av skollokaler och dessas uppvärm-

ning, belysning och städning samt förseende med inventarier och undervisningsmateriel samt 3) kostnader för den enskilde genom förpliktelsen att hålla barnen ytterligare ett år i skola.

Vad de två förstnämnda kostnadsgrupperna angår, torde det med tämligen stor visshet kunna sägas, att dessa, då frågan om det sjunde skolårets införande tidigare varit föremål för diskussion, verkat som ett starkt återhållande moment. Så länge den största anparten av skolkostnaderna vilade på kommunerna, krävde hänsynen till dessas olika ekonomiska ställning och bärkraft, att de ej belastades över sin förmåga. Det bör ej heller förbises, att kommunerna särskilt under de första decennierna av 1900-talet fingo vidkännas stora ekonomiska upppoffringar i samband med den utveckling av folkskolan, som då ägde rum i vårt land. Sedan staten numera övertagit större delen av kostnaderna för folkskoleväsendet, har så till vida en ändring inträtt, som de av nya reformer på den allmänna folkundervisningens område föranledda kostnaderna numera komma att jämnare fördelas på landets samtliga inbyggare.

Även i annat avseende föreligga numera ändrade förhållanden av icke ringa betydelse, då det gäller att bedöma kostnaderna för ett allmänt införande av ett sjunde skolår. De sakkunniga syfta på de stora förändringar, som under senare åren framträtt i fråga om barnantalet i folkskolan. Som bekant har detta företett en starkt sjunkande siffra, och verkställda undersökningar utvisa, att vi under lång tid framåt hava att räkna med en fortgående nedgång i detta barnantal. Verkningarna härav hava också redan framträtt i indragning av överflödiga lärartjänster och nedläggande av ej längre behövliga skolor med därav följande minskat lokalbehov för folkskoleväsendet. Den av besparingsskäl numera igångsatta centraliseringen, möjliggjord eller underlättad genom skolskjutsar och inackordering, är givetvis också i sin mån ägnad att minska såväl lärar- som lokalbehovet. De anförda omständigheterna i samverkan göra, att en allmän utökning av folkskolans lärokurs till att omfatta sju år numera torde vara möjlig att åstadkomma utan att föranleda någon mera kännbar stegring av kostnaderna för folkskoleväsendet utöver de nuvarande.

De sakkunniga hava med ledning av tillgängligt statistiskt material och från folkskolinspektörerna infordrade uppgifter verkställt undersökningar för utrönande av såväl ökningen i lärarantal som behovet av lokaler för skolväsendet, därest folkskolan göres obligatoriskt sjuårig. Givet är, att dessa beräkningar endast äro mycket approximativa. Då de emellertid grunda sig på tämligen exakta siffror i fråga om barnantalet, måste dock beräkningarna kunna anses giva en ganska god vägledning vid kostnadsfrågans bedömande.

För beräkning av merkostnaderna för skollokaler i anledning av införandet av obligatorisk sjuårig folkskola hava de sakkunniga från samt-

TABELL X.

Ökat behov av nya lärosalar, om sjuårig skolplikt allmänt
införes läsåret 1940–1941.

1	2	3	4	5
L ä n	Totala antalet skol- distrikt	Antal skoldistrikt, i vilka sjuårig skolplikt		Antalet be- hövliga ny- uppfördaläro- salar, betingat av 7:e skolåret i distrikt, som avses i kol. 4
		icke föran- leder behov av nya läro- salar	föranleder behov av nya läro- salar	
Stockholms stad	1	1	—	—
Stockholms län	118	98	20	27
Uppsala »	86	72	14	17
Södermanlands »	90	47	43	59
Östergötlands »	148	97	51	65
Jönköpings »	133	97	36	45
Kronobergs »	82	37	45	66
Kalmar »	111	68	43	54
Gotlands »	91	76	15	18
Blekinge »	40	16	24	47
Kristianstads »	148	108	40	59
Malmöhus »	245	232	13	18
Hallands »	91	61	30	35
Göteborgs och Bohus län	93	38	55	98
Älvsborgs län	217	154	63	80
Skaraborgs »	237	181	56	64
Värmlands »	92	69	23	34
Örebro »	64	48	16	30
Västmanlands »	69	55	14	19
Kopparbergs »	58	22	36	71
Gävleborgs »	58	22	36	69
Västernorrlands »	66	29	37	79
Jämtlands »	62	29	33	66
Västerbottens »	34	6	28	69
Norrbottens »	29	4	25	59
Summa	2 463	1 667	796	1 248

liga statens folkskolinspektörer införskaffat uppgifter rörande det ökade behov av lärosalar, som enligt inspektörernas uppskattning skulle komma att föreligga, i händelse en sådan reform på en gång över hela riket genomfördes med läsåret 1940—1941. Härvid har hänsyn tagits uteslutande till det nyanskaffningsbehov, som betingas av folkskolans utökning med en

sjunde årsklass. Alltså hava icke medtagits de nya lärosalar, som av andra orsaker eventuellt skulle bliva behövlige. Vidare äro allenast sådana lärosalar medräknade, som måste anskaffas genom ny- eller ombyggnad. Sådana redan befintliga lärosalar, som för närvarande utgöra reservutrymmen eller användas för annat ändamål eller bliva lediga genom indragningar, ingå följaktligen icke i beräkningarna. En sammanställning av de lämnade uppgifterna utvisar, att det under angivna förutsättning beräknade ökade behovet av lärosalar för hela landet uppgår till 1 248, därav 1 173 på landsbygden och 75 i städer. Den närmare fördelningen av lokalerna på de olika länen framgår av tabell X.

På grund av växling i barnantalet och med hänsyn till ovissheten, om skolskjutsar kunna komma till stånd, har för ett fåtal skoldistrikt uppgivits, att eventuellt ytterligare en eller ett par skollokaler kunna bliva erforderliga. Med hänsyn härtill hava de sakkunniga ansett sig böra räkna med en av det sjunde skolåret föranledd ökning i antalet lärosalar av 1 300.

I det av de sakkunniga den 27 november 1934 avgivna betänkandet angående statens övertagande av vissa kostnader för folkskoleväsendet m. m. (statens offentliga utredningar 1934: 47 sid. 31) hava de sakkunniga uppskattat det dåvarande medelpriset per lärosal till 10 000 kronor. Om denna beräkningsgrund användes även i detta fall, skulle sålunda totalkostnaden för behövlige nya lärosalar kunna uppskattas till ($1\,300 \times 10\,000 =$) 13 miljoner kronor. I enlighet med av 1935 års riksdag fattat beslut skall staten härav övertaga tre fjärdedelar eller 9 750 000 kronor. Om man antager, att hela lokalbehovet tillgodoses på en gång, vilket representerar det för stat och kommuner i kostnadshänseende mest kännbara alternativet, kommer enligt de nya statsbidragsbestämmelserna nämnda belopp av 9 750 000 kronor att fördelas på 25 år. Den årlige merkostnaden för staten under 25 år blir då 390 000 kronor. På kommunerna skulle av de totala byggnadskostnaderna falla ett belopp av 3 250 000 kronor. Utgår man från en amorteringstid för detta belopp på 25 år, skulle alltså på kommunerna under 25 år falla en årlig merkostnad av 130 000 kronor jämte ränta.

Det inom de särskilda skoldistrikt förefintliga ökade behovet av lärosalar torde bäst belysas genom nedanstående, av de sakkunniga upprättade tabell.

Av tabellen framgår, att i ej mindre än 1 667 eller $\frac{2}{3}$ av landets 2 463 skoldistrikt medför införande av ett sjunde skolår intet ökat behov av lärosalar. Inom mer än 68 % av de återstående 796 skoldistrikt är ökningen inskränkt till en lärosal. Det största antalet lokaler, som behövs inom något skoldistrikt, är 10. Efter statens övertagande av 75 % av byggnadskostnaderna, skulle emellertid även i detta distrikt anskaffningskostnaderna för de nya lärosalarna stanna vid ett relativt obetydligt belopp eller 25 000 kronor.

**Merbehovet av lokaler inom de särskilda
skoldistrikt.**

Antal läro- salar	Antal skol- distrikt	Summa antal lärosalar
10	1	10
8	2	16
7	1	7
6	7	42
5	10	50
4	29	116
3	59	177
2	143	286
1	544	544
—	1 667	—
Summa summarum	2 463	1 248

Vad kostnaderna för underhållet av de nya lärosalarna samt för tillhandahållande av inventarier och undervisningsmateriel (underhållsbidrag) beträffar, innebär detta för statens del en årlig merutgift efter 50 kronor för lärosal av $(50 \times 1\,300 =) 65\,000$ kronor. Kommunernas utgifter i detta hänseende äro helt naturligt svåra att uppskatta. Om man emellertid i likhet med chefen för ecklesiastikdepartementet enligt Kungl. Maj:ts proposition nr 174 till 1935 års riksdag (sid. 74) beräknar, att underhållsbidraget motsvarar omkring 20 % av kostnaderna för nyssnämnda ändamål, skulle på kommunernas anpart komma en merutgift av 260 000 kronor per år. Härtill komma utgifterna för bränsle, lyse och städning, vilka utgifter kommunerna ensamma bestrida. Medelkostnaden per lärosal för dessa sistnämnda ändamål torde kunna uppskattas till omkring 200 kronor för år. För kommunernas del tillkommer alltså ytterligare en utgiftsökning av $(200 \times 1\,300 =) 260\,000$ kronor årligen.

De sakkunniga övergå härefter till de utgifter, som komma att föranledas av ökat lärarbehov. För dessa beräkningar hava de sakkunniga från statens folkskolinpektörer införskaffat uppgifter rörande antalet för ett allmänt införande av sjuårig folkskola behövliga lärartjänster. Med hänsyn till svårigheten att för tiden efter läsåret 1940—1941 redan nu beräkna antalet barn i skolorna, hava uppgifterna rörande antalet behövliga lärare i sjuårig folkskola anknutits till nämnda läsår.

Uppgifterna grunda sig i övrigt på följande av de sakkunniga vid uppgifternas infordrande uppställa förutsättningar: att sjuårig folkskola i regel ansetts böra omfatta tvåårigt småskolestadium och femårigt folkskole-

stadium, *att* undervisningen å folkskolestadiet ansetts böra — utom i mindre folkskolor — handhavas av folkskollärare, dock att avvecklingen av tjänster för biträdande lärare icke i detta sammanhang beräknas fortgå i raskare tempo än eljest skulle vara fallet, *att*, då lokala förhållanden, halvtidsläsning, barnantalets lämpliga fördelning på läraravdelningar o. d. göra det ändamålsenligt, den sjuåriga skolan undantagsvis må anordnas med treårig småskola, varav en årsklass tillhör folkskolestadiet, eller ock med treårigt småskolestadium och fyraårigt folkskolestadium, *att* behov av ny lärartjänst ansetts böra föreligga, då barnantalet synes varaktigt komma att överstiga de i av skolöverstyrelsen utarbetade planer och förebilder till reglementen angivna maximitalen för olika skolformer, *samt att* vid beräkningen av antalet behövliga lärartjänster läsåret 1940—1941 hänsyn tagits till då inträdd minskning av barnantalet, samt till indragning av tjänster, som kunnat anses bliva möjlig genom rationalisering av skolväsendet.

Beträffande dessa, här uppräknade förutsättningar bör framhållas, att de icke äro att betrakta såsom ett uttryck för de sakkunnigas slutgiltiga ståndpunkt till där berörda frågor utan allenast använts för att på ett förberedande stadium erhålla en praktisk och fast utgångspunkt för beräkningarna.

En sammanställning länsvis av de införskaffade uppgifterna erhålles i tabellerna XI och XII.

Av tabell XI framgår, att läsåret 1940—1941, om sjuårig skolplikt då allmänt införts, antalet folkskollärartjänster beräknas hava ökats med 905, medan antalet småskollärartjänster vid samma tidpunkt beräknas hava minskats med 1 077. Den i tabellen redovisade minskningen av antalet lärartjänster har givetvis intet samband med den sjuåriga skolkursens införande utan är en följd av barnantalets nedgång och vidtagna rationaliseringsåtgärder. Enligt tabell XII skulle sjuårig skolplikt i 1 192 skoldistrikt under läsåret 1940—1941 kunna införas, utan att nya lärartjänster behövde inrättas. Då sjuårig skolplikt redan är helt genomförd inom 435 distrikt, skulle enligt ifrågavarande uppgifter endast i 836 distrikt nya lärartjänster vara erforderliga för reformens genomförande.

Med den utbredning, den sjuåriga skolan redan vunnit i städerna, har, såsom man kunnat förvänta, den verkställda utredningen givit vid handen, att ett allmänt införande av det sjunde skolåret skulle för städernas del medföra obetydliga förändringar. Beräknade förändringar av lärartjänsternas nuvarande antal i städer med sexårig folkskola, om nämnda städer läsåret 1940—1941 infört sjuårig skolplikt, utvisar sålunda en ökning av antalet folkskollärartjänster med allenast 50, medan småskollärartjänsterna vid samma tidpunkt utvisa en minskning med 55.

Enligt de sakkunnigas mening torde försiktigheten bjuda, att de fram-

TABELL XI.

Antal lärartjänster dels vid slutet av vårterminen 1934, dels läsåret 1940—1941, om sjuårig skolplikt då allmänt införts, med hänsyn jämväl tagen till minskning av barnantalet.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
L ä n	Vårterminen 1934		Läsalet 1940—1941		Beräkn. ökning		Beräkn. minskning	
	Folksk. tj.	Småsk. tj.	Folksk. tj.	Småsk. tj.	Folksk. tj.	Småsk. tj.	Folksk. tj.	Småsk. tj.
Stockholms stad	1 008	155	803	337	—	182	205	—
Stockholms län	758	519	755	464	—	—	3	55
Uppsala »	347	242	343	219	—	—	4	23
Södermanlands »	479	362	513	329	34	—	—	33
Östergötlands »	754	553	847	524	93	—	—	29
Jönköpings »	596	476	638	438	42	—	—	38
Kronobergs »	408	346	464	341	56	—	—	5
Kalmar »	601	493	657	444	56	—	—	49
Gotlands »	149	114	167	116	18	2	—	—
Blekinge »	383	277	426	256	43	—	—	21
Kristianstads »	655	539	714	505	59	—	—	34
Malmöhus »	1 222	908	1 212	780	—	—	10	128
Hallands »	343	344	386	310	43	—	—	34
Göteborgs och Bohus län .	1 015	778	1 018	683	3	—	—	95
Älvsborgs län	748	607	832	556	84	—	—	51
Skaraborgs »	617	463	687	440	70	—	—	23
Värmlands »	767	612	798	543	31	—	—	69
Örebro »	541	421	532	345	—	—	9	76
Västmanlands »	429	334	435	306	6	—	—	28
Kopparbergs »	689	612	698	522	9	—	—	90
Gävleborgs »	689	739	779	637	90	—	—	102
Västernorrlands »	730	747	843	670	113	—	—	77
Jämtlands »	360	468	419	413	59	—	—	55
Västerbottens »	549	810	646	757	97	—	—	53
Norrbottnens »	605	778	735	685	130	—	—	93
Summa	15 442	12 697	16 347	11 620	1 136	184	231	1 261

komna uppgifterna rörande det ökade lärarbehovet underkastas någon jämkning. De sakkunniga anse sig sålunda böra utgå från, att det ökade behovet av folkskollärartjänster sattes till 950 och att minskningen i antalet småskollärartjänster sattes till 1 000.

Det ökade lärarbehovet medför för staten ökade utgifter dels i form av

TABELL XII.

Antal skoldistrikt, i vilka sjuårig skolplikt är införd eller ock beräknas kunna införas läsåret 1940—1941 utan inrättande av nya lärartjänster.

1	2	3	4	5	6
L ä n	A n t a l s k o l d i s t r i k t				
	Totala antalet distrikt	Sjuårig skolplikt			Summa distrikt i kol. 3 och kol. 5
		införd vid samt- liga skolor	införd vid vissa skolor	kan införas 1940—1941 utan att nya lärartjänster erfordras	
Stockholms stad	1	1	—	—	1
Stockholms län	118	11	3	79	90
Uppsala »	86	2	2	70	72
Södermanlands »	90	3	1	43	46
Östergötlands »	148	3	3	85	88
Jönköpings »	133	4	9	84	88
Kronobergs »	82	4	12	36	40
Kalmar »	111	—	—	59	59
Gotlands »	91	—	—	72	72
Blekinge »	40	5	1	10	15
Kristianstads »	148	86	6	19	105
Malmöhus »	245	197	2	34	231
Hallands »	91	4	2	47	51
Göteborgs och Bohus län	93	38	17	22	60
Älvsborgs län	217	49	34	106	155
Skaraborgs »	237	6	—	167	173
Värmlands »	92	3	22	56	59
Örebro »	64	2	—	47	49
Västmanlands »	69	3	—	52	55
Kopparbergs »	58	4	2	28	32
Gävleborgs »	58	8	13	16	24
Västernorrlands »	66	—	2	24	24
Jämtlands »	62	—	2	29	29
Västerbottens »	34	1	—	7	8
Norrbottens »	29	1	1	—	1
Summa	2 463	435	134	1 192	1 627

avlöningar, dels ock i form av tjänstebostadsbidrag. Vad beräkningen av de ökade avlöningskostnaderna beträffar, föreligger en fast grund i de gällande avlöningsförmånerna. En viss svårighet vållas emellertid av den omständigheten, att man har att räkna med både manliga och kvinnliga lärare med därav följande olika avlöningsbelopp. Helt naturligt är det omöjligt att åstadkomma någon mer tillförlitlig uppskattning av det ökade lärarantalets fördelning på manliga och kvinnliga lärare. Utgår man emellertid ifrån, att den nuvarande relationen mellan antalet manliga och kvinnliga lärare förblir oförändrad, erhålles dock ett ej alltför osäkert underlag för beräkningen. Uttryckt i procent voro redovisningsåret 1932—1933 56.4 % av folkskollärartjänsterna besatta med manliga och 43.6 % med kvinnliga innehavare. Med utgångspunkt härifrån torde man följaktligen kunna räkna med, att av de erforderliga nya folkskollärartjänsterna omkring 535 bliva manliga och 415 kvinnliga. Avlöningarna torde enligt vedertagna principer böra beräknas efter näst högsta löneklassen. För ordinarie manlig folkskollärare utgör avlöningen i denna klass 2 700 kronor och för ordinarie kvinnlig folkskollärare utgör motsvarande avlöning 2 300 kronor. Ökningen av antalet folkskollärartjänster skulle följaktligen innebära i avlöningar en kostnadsökning av $(535 \times 2\,700 + 415 \times 2\,300 =) 2\,399\,000$ kronor årligen. Från detta belopp kan emellertid avdragas den minskning i avlöningskostnaderna, som uppstår genom den beräknade nedgången i antalet småskollärartjänster. Efter samma beräkningsgrunder skulle sålunda avlöningskostnaderna minskas med $(1\,000 \times 1\,500 =) 1\,500\,000$ kronor. Den totala nettoökningen skulle alltså stanna vid ett belopp av $(2\,399\,000 - 1\,500\,000 =) 899\,000$ kronor per år.

Till lärare vid folk- och småskolor utgår vidare av statsmedel provisorisk avlöningsförbättring. Denna utgår för varje särskild lärargrupp med två olika belopp, beroende på den ortsgrupp, till vilken vederbörande skoldistrikt hör. Medeltalet av avlöningsförbättringen utgör: för ordinarie manlig folkskollärare 273 kronor, för ordinarie kvinnlig folkskollärare 228 kronor och för ordinarie småskollärare 159 kronor. För extra ordinarie och vikarierande lärare utgår avlöningsförbättringen med något lägre belopp. Med utgångspunkt från dessa medeltal och under förutsättning, att samtliga erforderliga nya lärartjänster bleve ordinarie, skulle statens ökade kostnader för provisorisk avlöningsförbättring till folkskollärare kunna beräknas till $(535 \times 273 + 415 \times 228 =) 240\,675$ kronor. Med den beräknade minskningen av antalet småskollärartjänster kan från sistnämnda summa avdragas $(1\,000 \times 159 =) 159\,000$ kronor, varför statens ökade utgifter för provisorisk avlöningsförbättring torde kunna uppskattas till $(240\,675 - 159\,000 =) 81\,675$ kronor eller i avrundat tal 81 000 kronor.

Till de ökade avlöningskostnader, som belöpa på staten, måste också hänföras utgifterna för dyrtidstillägg till de nya lärarna. Om man räknar

med ett procenttal för dyrtidstillägget av 27, kan merutgiften, med tillämpning av samma förutsättningar som vid beräkandet av kostnaderna för ordinarie löner och provisorisk avlöningsförbättring och med bortseende från barntillägget, uppskattas till $\left(\frac{27 \times 2\,700}{100} \times 535 + \frac{27 \times 2\,300}{100} \times 415 =\right)$

647 000 kronor i runt tal. Härifrån kan dock avdragas den besparing i dyrtidstilläggsutgifterna, som uppkommer genom minskningen i antalet småskollärartjänster, utgörande $\left(\frac{27 \times 1\,500}{100} \times 1\,000 =\right)$ 405 000 kronor. Netto-

ökningen av dyrtidstilläggskostnaderna blir alltså omkring 242 000 kronor.

Till statens utgifter på grund av lärartjänsternas ökning höra vidare de år 1935 beslutade, till kommunerna utgående årliga tjänstebostadsbidragen med 160 kronor för manlig ordinarie folkskollärare och 120 kronor för kvinnlig ordinarie folkskollärare. Det ökade lärarbehovet skulle härutinnan medföra en kostnadsökning av $(535 \times 160 + 415 \times 120 =)$ 135 000 kronor i runt tal. Samtidigt med denna ökning av tjänstebostadsbidragen för folkskollärare kan emellertid beräknas en minskning av motsvarande bidrag till småskollärare med $(1\,000 \times 80 =)$ 80 000 kronor. Kostnadsökningen för tjänstebostadsbidragen torde alltså kunna beräknas stanna vid ett belopp av 55 000 kronor.

Vad härefter angår kommunernas ökade utgifter för lärarpersonalen vid ett allmänt införande av sjunde skolåret, hör dit först och främst kostnaden för anskaffande av tjänstebostäder åt de erforderliga nya lärarkrafterna. I vilken grad ökningen av lärartjänsternas antal kommer att höja kommunernas utgifter för lärarbostäder är givetvis svårt att beräkna. I sitt betänkande angående statens övertagande av vissa kostnader för folkskoleväsendet m. m. hava de sakkunniga uppskattat medelkostnaden för en tjänstebostad till 8 000 kronor. De sakkunniga hava emellertid ansett sig böra i detta sammanhang utgå från en till 10 000 kronor höjd medelkostnad, eftersom den erforderliga nyanskaffningen av tjänstebostäder endast avser manliga och kvinnliga folkskollärare och icke småskollärare. Efter denna beräkningsgrund skulle anskaffningskostnaden för 950 nya lärarbostäder utgöra 9 500 000 kronor. Om årskostnaden (räntor, amortering, underhåll m. m.) beräknas till 8 % å anläggningskapitalet, skulle årliga merutgiften för ifrågavarande bostäder kunna uppskattas till 760 000 kronor. Avdrages härifrån statens tjänstebostadsbidrag, 135 000 kronor, återstår ett belopp av omkring 625 000 kronor, som emellertid kan avsevärt reduceras med hänsyn till den utgiftsminskning för tjänstebostäder, som för kommunerna uppkommer, genom att 1 000 småskollärartjänster förutsättas bliva in- dragna. Beräkningen av denna utgiftsminskning är dock förbunden med vissa svårigheter, eftersom det är omöjligt att förutsäga, i vilken utsträckning kommunerna kunna komma att bereda sig inkomster av eller alltjämt

få vidkännas kostnader för de bostäder, som genom indragningarna blivit överflödiga. De sakkunniga hava i anslutning till de av de sakkunniga i deras tidigare avgivna betänkande framlagda uppgifterna rörande de hyresersättningar, som av kommunerna utbetalas i sådana fall, där kommunerna ej tillhandahålla bostäder in natura, ansett sig kunna uppskatta den genom indragningen av småskollärartjänsterna uppkommande utgiftsminskningen för kommunerna till omkring 225 000 kronor. Kommunernas ökade årsutgifter för bostäder åt lärarpersonal vid ett allmänt införande av sjunde skolåret skulle alltså kunna beräknas uppgå till $(625\,000 - 225\,000 =) 400\,000$ kronor.

Även ökad bränslekostnad bör tagas i beräkning. Bränslepriserna variera ju rätt mycket allt efter Ortsbelägenheten, men de sakkunniga anse sig kunna räkna med en medelkostnad för uppvärmning per eldstad av 40 kronor om året, varvid särskilt beaktats, att det här huvudsakligen är fråga om landsbygdsdistrikt. Medelkostnaden för fritt bränsle skulle alltså bliva för en folkskollärbostad $(4 \times 40 =) 160$ kronor, för en folkskollärrinnebostad $(3 \times 40 =) 120$ kronor och för en småskollärrinnebostad $(2 \times 40 =) 80$ kronor, allt per år. Det ökade behovet av folkskollärartjänster skulle efter dessa och förut använda beräkningsgrunder för kommunerna medföra en merkostnad av $(535 \times 160 + 415 \times 120 =) 135\,000$ kronor i runt tal. Minskas denna summa med bränslekostnaden för 1 000 småskollärrinnebostäder eller $(1\,000 \times 80 =) 80\,000$ kronor, kvarstår såsom nettoökning av kommunernas bränsleutgifter 55 000 kronor.

Summa nettoökning för kommunerna av kostnaderna för tjänstebostäder skulle alltså kunna angivas till $(400\,000 + 55\,000 =) 455\,000$ kronor i runt tal.

De sakkunniga anse sig ännu en gång böra starkt betona, att alla dessa kostnadsberäkningar, särskilt i vad angår kommunernas anpart, äro i hög grad approximativa. Vidare vilja de sakkunniga framhålla, att de bostadsersättnings- och bränslekostnadsbelopp, som framkommit vid de sakkunnigas undersökningar, icke böra anses på något sätt prejudicerande vare sig vid bestämmande av till lärare utgående ersättningar för naturaförmåner eller vid en eventuell lönereglering. Helt naturligt äro förhållandena på skilda orter så skiftande, att stora avvikelser från de här angivna medeltalen måste förekomma. För en mera summarisk uppskattning av kostnadsökningen torde dock de av de sakkunniga gjorda beräkningarna kunna tjäna till underlag.

Kostnadsberäkningarna angeva den ökning av nuvarande kostnader för folkskoleväsendet, som skulle krävas, om reformen vore fullt genomförd läsåret 1940—1941. Enligt de sakkunnigas förslag skulle emellertid övergångstiden för reformens genomförande utsträckas intill läsåret 1946—1947. Den av den sjunkande nativiteten föranledda minskningen av antalet lärar-

tjänster vid folk- och småskolorna kommer emellertid att fortgå även under åren 1941—1946, varav följer minskning av skolutgifterna. De i de sakkunnigas beräkningar angivna kostnaderna kunna därför anses representera maximum för de merkostnader, reformens successiva genomförande under en tioårig övergångstid skulle betinga.

Ett sammandrag av de sålunda gjorda kostnadsberäkningarna utvisar följande av ett allmänt införande av ett sjunde skolår föranledda merkostnader.

A. Utgifter för undervisningslokaler.

Byggnadskostnader.

	För staten kronor	För kommunerna kronor	Summa kronor
(Totalkostnad 13 000 000)	—	—	—
Årlig merutgift vid byggnadskost- nadernas fördelning på 25 år . .	390 000	130 000 ¹	520 000

Underhållskostnader

(kostnader för underhåll, inventarier, undervisningsmateriel,
bränsle, lyse och städning).

Årlig merutgift	65 000	520 000	585 000
---------------------------	--------	---------	---------

B. Utgifter för lärarpersonal.

Ordinarie lön.

Årlig merutgift	899 000	—	899 000
---------------------------	---------	---	---------

Provisorisk avlöningsförbättring.

Årlig merutgift	81 000	—	81 000
---------------------------	--------	---	--------

Dyrtidstillägg.

Årlig merutgift	242 000	—	242 000
---------------------------	---------	---	---------

Tjänstebostäder.

(Totalkostnad 9 500 000)	—	—	—
Årlig merutgift (inberäknat kost- nader för underhåll och upp- värmning)	55 000	455 000	510 000
Summa kronor årlig merutgift	1 732 000	1 105 000	2 837 000

¹ Jämte under amorteringstiden eventuellt löpande ränta.

De totala engångsutgifterna för genomförande av ett sjunde skolår såsom en obligatorisk anordning, d. v. s. kostnaderna för anskaffande av lärosalar och tjänstebostäder, skulle enligt ovanstående belöpa sig till 22 500 000 kronor. Medelpriset per lärosal är därvid så pass högt beräknat, att det kan anses inkludera även kostnaden för den första uppsättningen inventarier och undervisningsmateriel.

Man torde emellertid kunna förutsätta, att denna summa, 22 500 000 kronor, icke skall komma att på en gång, under ett enda eller ens ett fåtal finansår, belasta statens och kommunernas budget. Ej endast med hänsyn till det sannolika sättet för reformens genomförande utan även på grund av den antagliga formen för finansiering av den erforderliga byggnadsverksamheten är det berättigat att utgå från, att ifrågavarande kostnader komma att fördelas på en längre tid. Vad angår den på staten belöpande andelen av kostnaderna för de nya lärosalarna, följer, såsom förut framhållits, av 1935 års riksdagsbeslut, att den kortaste tidsperiod, som kan ifrågakomma, är 25 år. Kommunerna torde i stor utsträckning komma att anskaffa det behövliga byggnadskapitalet genom långfristiga amorteringslån. Vidare torde man få räkna med att reformen kommer att genomföras successivt. De sakkunniga hava därför ansett även nu ifrågavarande kostnader böra beräknas i årsbelopp. Därvid måste likväl uppmärksammas, att berörda kostnader icke äga permanent natur, liksom övriga i förestående sammanställning upptagna årsutgifter, utan efter kapitalbeloppets slutamortering försvinna. I fråga om tjänstebostäderna föreligger dock här det förhållandet, att den på kommunernas anpart upptagna summan av 455 000 kronor innefattar jämväl underhållskostnader, varför blott en del av denna summa efter kapitalets slutamortering försvinner. Den på staten uppförda summan för tjänstebostäder avser det årligen utgående tjänstebostadsbidraget och är alltså en permanent årlig utgift.

Vidare må beträffande samtliga i förestående sammanställning upptagna siffror påpekas, att, på sätt av de sakkunnigas redogörelse för beräkningarna framgått, de angivna beloppen representera *nettoökningen*, sålunda nämligen, att hänsyn jämväl tagits till den kostnadsminskning, som möjliggöres till följd av nedgången i barnantal och olika rationaliseringsåtgärder. Särskilt minskningen i barnantalet gör, att kostnadsberäkningarna för genomförandet av ett sjunde skolår te sig avsevärt mycket gynnsammare, än om denna faktor ej förelegat.

Av sammanställningen framgår, att reformen i nuvarande läge kan beräknas medföra en total årlig merutgift av 2 840 000 kronor. Av merutgiften belöper omkring 1 100 000 kronor på undervisningslokaler och omkring 1 740 000 kronor på lärarlöner och tjänstebostäder. Mellan staten och kommunerna fördelar sig merutgiften sålunda, att omkring 1 750 000 kronor faller på staten och omkring 1 100 000 kronor på kommunerna. Härtill

kommer för statens del kostnaden för de av de sakkunniga i det följande föreslagna förstärkningsåtgärderna vid vissa former av sjuårig folkskola, uppskattad till i medeltal 257 000 kronor per år.

Det visar sig alltså, att kostnadsökningen kan inskränkas till en summa, som motsvarar blott omkring 1,9 % av det allmännas årliga totalutgifter för folkskoleväsendet i dess helhet (3,1 miljoner = omkring 1,9 % av 160 miljoner, jmf Kungl. Maj:ts proposition nr 174 till 1935 års riksdag, sid. 73). För kommunernas finanser skulle utgiftsökningen innebära en höjning av medelutdebiteringen för hela riket med knappa 3 öre. Det är uppenbart, att för de enskilda kommunerna ökningens relativa storlek kommer att växla i ganska hög grad; dock framgår det av den föregående utredningen, att för ett mycket stort antal kommuner utgiftsökningen måste bli av jämförelsevis ringa betydelse.

Tar man i betraktande reformens utomordentliga betydelse och värde ur samhällelig synpunkt, något som de sakkunniga i det föregående sökt att från olika utgångspunkter närmare klargöra och belysa, vill det synas, som om de samhällsekonomiska verkningarna icke med fog kunna åberopas såsom ett avgörande skäl mot reformens genomförande. Det bör därvid alldeles särskilt uppmärksammas, att på grund av förut angivna omständigheter för närvarande de ekonomiska konjunkturerna, om detta uttryck får begagnas, te sig speciellt gynnsamma. Genom minskningen i barnantalet möjliggöras väsentliga besparingar i det allmännas utgifter för folkskoleväsendet under den närmare framtiden, och till följd härav kommer det ökade ekonomiska tryck, som ifrågavarande utvidgning av folkskolorganisationen under alla omständigheter måste föra med sig, att högst avsevärt lättas, under förutsättning att reformen igångsättes just nu.

Beträffande de ekonomiska synpunkterna återstår så frågan om den enskildes kostnader för förpliktelsen att hålla barnen ytterligare ett år i skolan. Det lär väl ej kunna bestridas, att en utökning av skoltiden för barnens föräldrar i vissa fall kommer att innebära en kännbart ökad tunga dels med hänsyn till barnens utrustning, dels ock på grund av minskad möjlighet att taga barnens arbetskraft i anspråk för sysslor i hemmet. Betänker man emellertid, att den ifrågasatta utvidgningen av skolplikten otvivelaktigt är ägnad att stärka barnens förvärvsduglighet och allmänna förutsättningar att bestå och göra sig gällande i livskampen, förringas väsentligt betydelsen av invändningar, baserade på skäl av nyssnämnd art. I enstaka fall kan fattigdom eller eljest svåra levnadsomständigheter göra skolplikten till en börda för hemmet. Men ingalunda kan det *allmänna* ekonomiska och sociala läget i vårt land sägas vara sådant, att hemmens ekonomi icke skulle kunna tåla denna merprestation, som flertalet andra västerländska kulturfolk mäktat utföra. Snarare förhåller det sig väl så, att Sveriges folk är bättre rustat härutinnan än åtskilliga av dessa andra. De sakkunniga anse

därför, att nu berörda privatekonomiska skäl mot reformen icke kunna tillmätas större betydelse.

Kan ett allmänt genomförande av sjuårig folkskola lämpligen ske på frivillighetens väg? I den nu senast avhandlade frågan ligger även i viss mån spørgsmålet om den allmänna folkopinionens ställning till det sjunde skolåret. Ser man på folkskoleväsendets historia, torde man finna, att snart sagt alla reformer mötts av ett mer eller mindre starkt motstånd från allmänhetens sida. Till en mycket stor del bottnar ett sådant mostånd i en naturlig reaktion mot det nya och oprövade, alltså i bristande erfarenhet och kännedom om vad saken gäller. Det är givetvis att vänta, att röster komma att höjas även mot ett allmänt införande av ett obligatoriskt sjunde år i folkskolan. För allt större delar av vårt lands befolkning torde det dock med den inom skilda läger obestriddt ökade insikten om och förståelsen för en god folkbildnings betydelse framstå som en naturlig sak, att det mål, som i våra dagar bör vara skolans uppgift, icke kan vinnas med en skoltid, som för nära ett sekel sedan ansågs tillräcklig för dåtidens förhållanden. Som ett bevis härpå torde väl också kunna tjäna den frivilliga förlängning av skolkursen med ett sjunde år, som ägt rum ej allenast i städerna utan även på landsbygden. Det är ock de sakkunnigas övertygelse, att, därest sjunde året skulle bli obligatoriskt, det förbättrade undervisningsresultatet snart skall, även hos dem, som måhända nu intaga en avvisande hållning mot reformen, framkalla insikt om dess stora värde för vårt land. De sakkunniga befastas i denna sin övertygelse därigenom att, såvitt de sakkunniga erfarit under sina resor till olika skoldistrikt med sjuåriga skolor, ifrågavarande anordning rönt allmän uppskattning bland ortsbefolkningen. Det är emellertid av vikt att i möjligaste mån vidtaga reformer på folkskoleväsendets område på sådant sätt, att ej en alltför stark motsättning uppstår mellan den nya ordningen och rådande uppfattning bland föräldrar och målsmän. Befolkningens förtroende är en grundförutsättning för ett gott resultat av folkskolans arbete. Denna synpunkt bör tillmätas stor betydelse, då det gäller att utgestalta det sätt, varpå den avsedda utökningen av skolkursen må äga rum.

I detta sammanhang hava de sakkunniga även måst ställa sig den frågan, huruvida icke det kunde anses tillfyllest och lämpligast att söka ernå den önskvärda förbättringen av folkskolan på *frivillighetens* väg, den väg, som hittills varit i författningarna anvisad. Ser man på utvecklingen av den frivilliga sjuåriga folkskolan, måste dock enligt de sakkunnigas mening denna fråga besvaras nekande. Medan i städerna, där folkskolan redan tidigare, tack vare bättre skolformer, måste sägas hava legat på ett högre plan, den sjuåriga skolan vunnit stor utbredning, har den, vad landsbygden beträffar, om man bortser från Skåne, gått mycket långsamt framåt. I endast 241

utom Skåne belägna landsbygdsdistrikt var år 1935 sjuårig folkskola införd, i vilket antal inräknats de skoldistrikt, där sjunde skolåret utgör en förstärkning av halvtidsläsande skolformer. Och dock är det klart, att det just är landsbygden med dess i allmänhet svagare skolformer, som är mest i behov av åtgärder till undervisningens förbättrande. Enligt de sakkunnigas förmenande kan det ej förväntas, att den önskvärda förlängningen av folkskolans kurs skall inom överskådlig tid i någon större utsträckning komma landsbygdens barn tillgodo, om det överlämnas åt skoldistriktens eget gottfinnande att genomföra reformen i fråga. Men behovet av den avsedda förbättringen av vår folkundervisning är alltför trängande och de värden, som här stå på spel, äro alltför stora, för att det skulle kunna anses försvarligt, att statsmakterna på detta sätt låte reformkravet skjutas undan och överlämnas åt ovissheten.

Måhända kunde det dock ifrågasättas, om ej målet vore möjligt att inom ej alltför avlägsen tid nå även på frivillighetens väg, därest inrättandet av sjuårig folkskola finge medföra en förmånligare ställning i statsbidragshänseende än för distrikt med blott sexårig kurs. Staten skulle alltså genom att utfästa högre statsbidrag eller eljest gynnsammare villkor i en eller annan form, därest beslut av distrikt fattades om sjuårig kurs i folkskolan, stimulera distrikten till reformens genomförande utan något slags tvång. Man kunde t. ex. tänka sig, att för skoldistrikt, som frivilligt förlängde skolkursen, staten påtog sig alla härav föranledda merkostnader, eller att statsbidrag till olika ändamål i sådana fall skulle utgå i större omfattning än eljest.

Oavsett att det säkerligen skulle möta stora svårigheter att finna praktiskt användbara normer för ett dylikt statsbidragssystem, måste, principiellt sett, mot en sådan anordning resas starka invändningar. Det kan icke vara tilltalande, att staten på detta sätt söker »locka fram» skolförbättringar. Erkännes det sjunde året vara en nödvändig del av vår folkskola, böra i fråga om densamma gälla samma statsbidragsbestämmelser som beträffande folkskolan i övrigt. Skulle ett premieringssystem av här antydd art lagfästas, måste vidare rättvisan kräva, att de skoldistrikt, som redan infört sjuårig folkskola, även komme i åtnjutande av samma förmånliga bestämmelser. Resultatet skulle i många fall bliva, att mera bärkraftiga skoldistrikt komme att erhålla bidrag efter gynnsammare grunder än sämre ställda. De sakkunniga måste därför avvisa tanken på en sådan ordning, som nu senast diskuterats.

Däremot kunde det möjligen anses befogat, att staten vid genomförande av *obligatorisk* sjuårig folkskola vidtog en höjning av t. ex. statsbidragen till lärosalar och tjänstebostäder för att lätta det ekonomiska trycket på kommunerna, som ju ostridigt ökas genom en sådan reform. De sakkunniga anse likväl icke tillräckliga skäl härtill föreligga, eftersom med tillämpning

av 1935 års statsbidragsgrunder de merkostnader, reformen för kommunerna medför, kunna betecknas såsom mycket måttliga.

De sakkunniga hava förut bejakat frågan, huruvida en allmän utsträckning av folkskolans lärotid till att omfatta sju år är önskvärd. Att en sådan reform även är möjlig att genomföra såsom en obligatorisk anordning för hela riket, anse de sakkunniga sig efter ovanstående överväganden av olika pedagogiska och ekonomiska synpunkter kunna förklara. Och, såsom de tidigare framhållit, förutsättningarna härför äro med avseende på de ekonomiska konsekvenserna i nuvarande läge särskilt gynnsamma.

Övergångstid för reformens genomförande. Hur bör då tillvägagångssättet bliva vid folkskolekursens obligatoriska omdaning till sjuårig? Är det möjligt och lämpligt att dekretera ett omedelbart införande av ett sjunde läsår i varje skola i riket? Det torde utan vidare vara klart, att detta icke låter sig göra, emedan på många håll lokalförhållandena äro sådana, att plats för närvarande icke finnes för en sjunde klass. Tid måste alltså lämnas för erforderliga lokalers anskaffning och deras utrustning. Likaledes måste tillses, att tillgång finnes på behöfliga nya lärarkrafter. Vidare måste organisatoriska förberedelser vidtagas, reglementsändringar i många fall äga rum o. s. v. Det är tydligt, att alla dessa åtgärder kräva ett rundligt tilltaget rådrum.

Men uppenbart är även enligt de sakkunnigas mening, att, då det gäller en så djupt ingripande åtgärd i gestaltningen av hela vårt folkskoleväsende samt barnens och hemmens levnadsförhållanden, som folkskolekursens obligatoriska förlängning med ett år utgör, det är i hög grad tillrådligt att gå varsamt fram. Bland stora delar av vårt folk står man otvivelaktigt ännu ganska främmande eller rentav avogt inställd till tanken på sjuårig folkskola. Där måste en viss tid till, för att en sådan nyhet skall hinna växa sig in i det allmänna föreställningssättet och för att de människor, som närmast beröras av förändringen, skola hinna göras förtrogna med densamma och kunna rätt bedöma dess innebörd.

Ovan angivna förhållanden synas de sakkunniga motivera, att en ganska lång tidrymd beräknas för genomförandet av övergången från sexårig till sjuårig folkskola. De sakkunniga vilja för sin del föreslå, att övergångstiden bestämmes till 10 år, varvid de förutsätta, att beslut i ämnet träder i kraft den 1 juli 1936. Från och med ingången av läsåret 1946—1947 skulle alltså samtliga skoldistrikt vara skyldiga att hava infört sjuårig skolkurs vid varje skola. Till jämförelse kan erinras om att i samband med riksdagsbeslutet om den lagstadgade folkskolans införande bestämdes en övergångstid av 5 år och för den obligatoriska fortsättningsskolans införande lämnades en respittid av 7 år. Liksom därvid skedde, torde emellertid även här böra åt Kungl. Maj:t givas befogenhet att för enstaka fall bevilja anstånd

med skolkursens förlängning utöver den sålunda stadgade tidpunkten. Det kan nämligen tänkas, att för viss eller vissa skolor inom ett distrikt eller för hela distriktet sådana särskilda omständigheter föreligga — organisatoriska, ekonomiska eller andra — som göra det synnerligen svårt eller olägligt att till nämnda tid omdana skolan på föreskrivet sätt.

Det är emellertid icke de sakkunnigas mening, att införandet av sjuårig folkskola på alla de håll, där skolan nu är sexårig, skulle uppskjutas till ingången av läsåret 1946—1947 och sålunda ske på en gång för hela riket. Ett sådant tillvägagångssätt skulle dels medföra en mera kännbar ekonomisk belastning för det allmänna och en oläglig anhopning av arbete och besvärligheter av olika slag för såväl den lokala som den centrala skoladministrationen. Det skulle också innebära ett icke önskvärt eller behövt fördröjande av en angelägen förbättring av folkskolans undervisning.

De sakkunniga anse därför, att såsom en allmän regel bör gälla, att vid skola, där antalet årsklasser för närvarande är sex, övergång till sjuårig skolkurs skall äga rum, så snart sådant, med hänsyn till härav föranledda kostnader, skolväsendets organisation inom distriktet och övriga ortsförhållanden, prövas lämpligen kunna ske.

Enligt denna regel blir det i första hand skoldistriktets egen sak att överväga, huruvida förutsättningarna för sjuårig kurs föreligga. Såsom av de sakkunnigas föregående kostnadsberäkningar framgår, är det en betydande grupp av skoldistrikt, där till följd av det starkt sjunkande barnantalet det sjunde skolårets införande redan under de första åren efter statsmakternas beslut om obligatorisk sjuårig folkskola möjliggöres utan nämnvärt ökade utgifter för distrikten. Där detta är fallet, torde det kunna förväntas, att skoldistriktet i stor utsträckning självant genomföra en utsträckning av skoltiden. För alla parter, både skolan, distrikten och de statliga skolmyndigheterna, måste det betraktas såsom i hög grad eftersträfvärt, att reformen så långt som möjligt kommer till stånd under gott samförstånd och samarbete, alltså i frivillighetens tecken. Upplýsning och rådgivning bör i detta skede vara den främsta uppgiften för de statliga myndigheterna.

I allmänhet kommer det väl att vara kostnadssynpunkter, organisatoriska förhållanden eller en folkopinion inom orten, som från kommunalt håll åberopas såsom hinder för skolkursens förlängning. I den mån dylika skäl äga ett reellt underlag, bör till dem tagas den största hänsyn. Denna hänsyn bjuder enligt de sakkunnigas mening att under de första åren av övergångstiden helt utesluta möjligheten av den sjuåriga skolkursens införande i sådana fall, där skoldistriktet motsätter sig förändringen. Detta första avsnitt av övergångstiden, då distrikten skulle äga ett absolut veto i fråga om det sjunde året, må lämpligen kunna bestämmas till fyra läsår, d. v. s. till utgången av läsåret 1939—1940. Intet skoldistrikt skulle sålunda enligt de sakkunnigas förslag utan eget medgivande kunna åläggas att för-

ändra någon folkskola till sjuårig tidigare än med ingången av läsåret 1940—1941.

Men även efter avslutandet av denna första etapp, under vilken full frihet i förevarande avseende skulle råda, synes det vara tillrådligt, att stor varsamhet iakttages vid reformens utförande. Samförstånd bör alltjämt främst vara rättesnöret. Likväl hava dåmera skoldistriktet haft god tid på sig för förberedelser av olika art, och folket har haft tillfälle att göra sig mera förtroget med den nya ordningen. Under dessa förhållanden kan det i åtskilliga fall tänkas komma att föreligga ett sådant läge, att ett motstånd mot skolkursens förlängning från distriktets sida måste betecknas såsom uppenbart orimligt. Det bör då kunna anses befogat att tillgripa tvångsmedel. I fall av det nu skildrade slaget, vilka fall dock torde bli sparsamt förekommande, är det enligt de sakkunnigas uppfattning icke lämpligt, att underordnade statliga myndigheter träffa det slutgiltiga avgörandet, som förutsätter en grundlig utredning och ett allsidigt hänsynstagande. De sakkunniga föreslå därför, att prövningen av dessa fall läggas i Kungl. Maj:ts hand. Vägen till denna prövning synes — även om varianter kunna tänkas — normalt böra bli den, att folkskolinspektören, sedan godvilliga förhandlingar med distriktet visat sig fruktlösa, påkallar domkapitlets beslut i saken. Går detta beslut i positiv riktning, måste det underställas Kungl. Maj:ts prövning för att vinna giltighet. Ställer sig åter domkapitlet avvisande till inspektörens framställning, går ärendet till skolöverstyrelsen och Kungl. Maj:t.

Ättaårig folkskola. En folkskolekurs, som omfattar sju år, är enligt de sakkunnigas mening i allmänhet ägnad att fylla behovet av en god elementär medborgarbildning. Målet för strävandena till en obligatorisk förlängning av folkskolans lärotid har såsom regel icke hittills ställts högre, och detta är i de sakkunnigas tanke klokt och befogat. Det är nämligen av vikt, att ej barndomsskolan utsträcker därhän, att den inkräktar på andra utbildningsområden och medför alltför stora offer av pengar, tid och krafter såväl för det allmänna som för de enskilda. En skälig avvägning mellan olika intressen måste här ske, och de sakkunniga hysa för sin del den uppfattningen, att den sjuåriga folkskolan är ett gott och riktigt resultat av en sådan avvägning, en utveckling alltså, som tillfredsställer tidslägets krav.

Detta gäller, som sagt, i allmänhet, i normalfallen. Inom vissa skoldistrikt kunna emellertid föreligga sådana särskilda förhållanden, som göra det önskvärt att utsträcka folkskolekursen utöver sju år. Sålunda har enligt en av Stockholms folkskoledirektion den 26 oktober 1934 hos Kungl. Maj:t gjord framställning, som remitterats till de sakkunniga, behov härav yppats i huvudstaden. Obligatorisk sjuårig folkskola med påbyggnad av tvåårig fortsättningskola är där genomförd. Vid sidan härav finnes en ett-

årig folkskolans högre avdelning (även benämnd VIII:e klassen), vilken tillvunnit sig stor popularitet och till vilken den största delen av lärjungarna övergår efter genomgången sjunde klass. Fullgjord skolgång i denna avdelning har medfört befrielse från fortsättningsskolplikt. En utsträckning av den obligatoriska folkskolan till åttaårig i Stockholm skulle innebära ett stadfästande av sedan länge bestående faktiska förhållanden samt möjliggöra en lärjungarnas behov bättre motsvarande anpassning av kurserna. Vidare har centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskolläraryörening i en den 27 april 1934 dagtecknad underdånig skrivelse, som jämväl remitterats till de sakkunniga, uttalat önskemålet, att möjlighet borde beredas skoldistrikt att upprätta en åttonde klass, obligatorisk eller frivillig. Även Sveriges överläraryöförbund har gjort ett uttalande i samma riktning i en den 24 januari 1935 dagtecknad, till de sakkunniga remitterad underdånig framställning. Slutligen kan nämnas, att i två landsbygdsdistrikt, Hyssna i Västergötland och Urshult i Småland, vid halvtidsläsande skolor under åtskilliga år funnits införd åttaårig kurs.

De sakkunniga anse av ovan angivna skäl icke, att anledning finnes att nu överväga den åttaåriga folkskolan såsom ett alternativ i jämbredd med den sjuåriga. Men det synes dem, särskilt av Stockholmsfallet och andra liknande fall, där en stadigt och livligt frekventerad folkskolans högre avdelning finnes, framgå, att det under vissa, av speciella ortsförhållanden betingade förutsättningar kan vara önskvärt att vinna en förlängning av folkskolekursen till åtta år. Författningen bör därför enligt de sakkunnigas mening lämna möjlighet att tillgodose ett dylikt, åtminstone tills vidare mera undantagsvis uppträdande behov. Detta synes böra ske, genom att den av de sakkunniga ovan förordade allmänna regeln, att folkskolan skall omfatta sju årsklasser, kompletteras med ett särskilt stadgande av innehåll, att vad som sålunda föreskrivits angående antalet årsklasser i folkskolan icke skall utgöra hinder för Kungl. Maj:t att, i händelse särskilda förhållanden därtill föranleda, efter framställning av skoldistrikt medgiva anordnande av folkskola med ett större antal årsklasser än sju. Prövningen av dessa fall hava de sakkunniga ansett böra läggas i Kungl. Maj:ts hand, med hänsyn till att det här är fråga om en avvikelse från den vanliga skolorganisationen, som visserligen icke *behöver* men *kan* medföra betydelsefulla ekonomiska och organisatoriska konsekvenser.

En åttonde klass, som i denna ordning kommer till stånd, torde alltid böra göras obligatorisk för lärjungarna; detta i enlighet med vad som städse principiellt gällt för folkskolans undervisning. Därest bevistandet av den åttonde klassen gjordes beroende av lärjungarnas fria val, skulle icke de fördelar med avseende å en planmässig disposition av lärokursen kunna vinnas, som utgöra ett av huvudskälen till att medgiva inrättandet av åttaårig folkskola. En frivillig åttonde klass bör alltjämt som hittills vara att hänföra till folkskolans högre avdelning.

Ändringar i bestämmelserna om skolplikt i folkskolan. Beträffande upphörandet av skolplikten i folkskolan är enligt folkskolestadgan § 35 mom. 3 avgörande, huruvida lärokursen inhämtats. Lärjunge, som ej vid skolålderns slut inhämtat de kunskaper, vilka fordras för avgång från skolan, skall fortfarande anses skolpliktig, varemot lärjunge, som före denna tid inhämtat för avgång erforderliga kunskaper, äger rätt att bli från skolgång befriad. Dock får sådan befrielse ej ske före det kalenderår, under vilket lärjungen fyller 13 år. Ännu tidigare kan emellertid lärjunge, under förutsättning av inhämtat kunskapsmätt, erhålla befrielse, därest skolöverstyrelsen prövar särskilda skäl föreligga, men under inga omständigheter kan dylik tidigare befrielse meddelas, om ej lärjungen vid slutet av det läsår, varunder han genomgått högsta klassen, uppnått 12 års ålder.

Med regelmässig skolgång utan kvarsittning har lärjunge, som vid sjuårsåldern intagits i första klassen, genomgått sjunde klassen vid vårterminens slut det kalenderår, han fyller 14 år. Av olika anledningar, bland annat intagning av nybörjare i skolan blott vartannat år, kan emellertid skolgången komma att bli försenad även för en och annan lärjunge, som ingalunda saknar förmåga att inhämta skolkursen. Mer än ett läsår utöver det, under vilket skolplikten i normala fall upphör, bör dylik lärjunge dock icke enligt de sakkunnigas mening vara skyldig att kvarstanna i folkskolan. Till stadgandet om skolplikten bör därför fogas bestämmelse om upphörande av skolplikten i folkskolan för lärjunge, som uppnått viss angiven ålder, även om han icke inhämtat det eljest föreskrivna kunskapsmättet. Å andra sidan medför utvidgningen av folkskolekursen till sjuårig, att bestämmelserna om befrielse före 13-årsåldern kunna borttagas. Genomgången av högsta klassen i den sjuåriga folkskolan kommer nämligen aldrig att kunna avslutas före det kalenderår, under vilket lärjungen fyller 13 år.

På grund av vad sålunda anförts bör stadgandet i § 35 mom. 3 med avseende å den obligatoriska sjuåriga folkskolan erhålla följande lydelse:

»Lärjunge, som ej vid skolålderns slut inhämtat de kunskaper, vilka fordras för avgång från skolan, skall fortfarande anses skolpliktig intill utgången av det läsår, som utlöper under kalenderåret närmast efter det, med vilket skolåldern upphör; varemot lärjunge, som före skolålderns slut inhämtat för avgång erforderliga kunskaper, äger rätt att bli från skolgång befriad.»

Vad nu senast dryftats gäller själva skolpliktens omfattning och den föreslagna reformens verkningar med avseende härå. Frågan om avgång från sjuårig folkskola och spørsmålet om denna skolas ställning i förhållande till folkskolans påbyggnader skola behandlas i annat sammanhang.

Sammanfattning. Det av de sakkunniga i nu förevarande kapitel framlagda förslaget avser de grundläggande stadgandena angående folkskolekursens omfattning och innebär följande:

Folkskolan skall omfatta sju årsklasser. Vid skola, där antalet årsklasser för närvarande är sex, skall övergång till sjuårig skolkurs äga rum, så snart sådant, med hänsyn till härav föranledda kostnader, skolväsendets organisation inom distriktet och övriga ortsförhållanden, provas lämpligen kunna ske, dock senast med ingången av läsåret 1946—1947. Härvid skall iakttagas, att före nämnda läsår sjuårig skolkurs icke må utan skoldistriktets medgivande införas annorledes än efter Kungl. Maj:ts bestämmande och ej tidigare än med ingången av läsåret 1940—1941. Emellertid skall Kungl. Maj:t äga befogenhet att, där omständigheterna sådant påkalla, för viss tid medgiva distrikt anstånd i större eller mindre omfattning utöver läsåret 1946—1947 med införande av sjuårig skolkurs.

Vad nu sagts angående antalet årsklasser i folkskolan skall icke utgöra hinder för Kungl. Maj:t att, i händelse särskilda förhållanden därtill föranleda, efter framställning av skoldistrikt medgiva anordnande av folkskola med ett större antal årsklasser än sju.

Kap. VI. Fortsättningsskolans ställning i ett skolsystem med obligatorisk sjuårig folkskola.

Inledning. I det uttalande till statsrådsprotokollet över ecklesiastik-ärenden, som innehåller direktiven för de sakkunnigas arbete, har departementschefen ställt planen på införandet av ett obligatoriskt sjunde skolår i samband med frågan om fortsättningsskolans vara eller icke vara. Enligt hans önskan borde det i första hand undersökas, om ej vid en förlängning av folkskolekursen med ett år möjlighet funnes att i denna kurs inrymma det väsentliga av vad man velat vinna med fortsättningsskolan, med andra ord, om ej under angiven förutsättning sistnämnda skola kunde slopas såsom en självständig, fristående anstalt för medborgarutbildningen. Gåve en sådan undersökning negativt resultat, borde det i varje fall tagas i övervägande, om ej en inskränkning kunde göras i den tid, som nu är anslagen åt den på obligatorisk sjuårig folkskola byggande fortsättningsskolkursen. Sådan ter sig i huvudsak den av departementschefen givna problemställningen.

Historik. Tanken på att sjuårig folkskola skulle kunna i utbildningshänseende giva en fullgod ersättning för sexårig folkskola plus fortsättningskola är icke ny. Den har vid flera tillfällen skymtat i den offentliga diskussionen om den allmänna obligatoriska barna- och ungdomsundervisningen. Och genom motioner i riksdagen har den upprepade gånger bragts under statsmakternas prövning. Det synes vara på sin plats att här i korthet redogöra för vad sålunda förekommit.

Därvid anse sig de sakkunniga dock först böra erinra om att fortsättningsskolplikten sedan år 1925 kan vid heltidsläsande sjuårig folkskola inskränkas till en ettårig kurs om 180 timmar, och att vid halvtidsläsande skolor sedan år 1928 motsvarande möjlighet är beredd, dock att kursens minimilängd här är bestämd till 270 timmar. Före dessa tidpunkter var i respektive fall tvåårig fortsättningsskola ovillkorlig regel. Det kan i detta sammanhang omnämnas, att med få undantag samtliga skoldistrikt med helt genomförd sjuårig folkskolplikt i heltidsläsande skola anordnat ettårig fortsättningsskola. Vidare må framhållas, att sedan år 1932 skoldistriktet hava rätt att ordna undervisningen i fortsättningsskola, som omfattar blott en årskurs, så, att hela årskursen förlägges till samma läsår, varunder lärjungarna avgått från folkskolan. Skolplikten i folk- och fortsättningskola kan alltså i dessa fall fullgöras i en följd.

Med anledning av en inom riksdagens andra kammare väckt motion anhöll 1927 års riksdag i skrivelse nr 255, att Kungl. Maj:t tacktes taga under omprövning, huruvida sådana ändringar borde vidtagas i folkskolans undervisningsplan, att det sjunde skolårets kursplan komme att inrymma jämväl den kurs, som tillhörde den tvååriga fortsättningsskolans undervisning.

Riksdagen intog i sin skrivelse icke någon bestämd ståndpunkt till frågan, huruvida genomgången sjuårig folkskola borde medföra befrielse från all fortsättningsskolplikt. Den lade i motiveringen tonvikten på en omarbetning av kursplanerna för det sjunde året i A-skolan därhän, att dessa genom differentiering på olika linjer inriktades ej blott på en allmänbildande undervisning utan även på det praktiska arbetet. Frågan om fortsättningsskolpliktens bortfallande borde bliva föremål för närmare utredning. Det framhölls, att å ena sidan en föreskrift av innebörd, att sjuårig folkskola befriade från fortsättningsskolan, kunde antagas komma att i åtskilliga samhällen, som hade endast sexårig A-skola, främja ett frivilligt upprättande av en sjuårig folkskola, något som riksdagen sade sig finna i hög grad beaktansvärt, men att å andra sidan uppmärksamhet måste ägnas åt spørgsmålet om vilket inflytande en föreskrift av nyssnämnda innebörd kunde komma att utöva på skolförhållandena i de skoldistrikt, som redan inrättat obligatorisk sjuårig folkskola jämte ett- eller tvåårig fortsättningskola. Vidare framhöll riksdagen, att det måste övervägas, hur ett sådant beslut kunde komma att inverka på skolor av andra typer än de i motionen berörda A-skolorna.

Sedan Kungl. Maj:t den 18 juni 1927 anbefallt skolöverstyrelsen att avgiva utlåtande med anledning av nämnda riksdagsskrivelse, avgav överstyrelsen den 19 oktober 1928 en omfattande utredning i frågan (tryckt såsom bilaga till statsutskottets utlåtande nr 110 vid 1929 års riksdag). Överstyrelsen avstyrkte en anordning, som skulle innebära, att sjunde klas-

sen i sjukklassig folkskola av A-form skulle i sig fullständigt upptaga den tvååriga fortsättningsskolans lärokurs, och att skoldistrikt skulle befrias från att upprätta fortsättningsskola för lärjungar, som avgått från sådan sjunde klass. Under erinran, att man vid organisationen av fortsättningsskolan så långt möjligt sökt att göra denna skola till en ungdomsskola, framhöll överstyrelsen bland annat, att det icke torde vara möjligt att giva folkskolans sjunde klass ungdomsskolans karaktär. Även om denna klass finge en mera fristående ställning och erhöle en från övriga folkskoleklasser i viss mån avvikande organisation, så måste den tillhöra folkskolan och vara fast inordnad i denna. Den måste stå i nära samband med övriga folkskoleklasser, då det vore från denna klass, som lärjungarna skulle erhålla avgångsbetyg, vilket givetvis skulle avse folkskolekursen i dess helhet. Ett hinder för sjunde klassens förvandling till en ungdomsskola förefunnes enligt överstyrelsens mening också i lärjungarnas åldersståndpunkt och därmed följande förståndsmognad. Överstyrelsen påvisade ytterligare svårigheten att i sjunde klassen införa fortsättningsskolans hela kurs i samhällslära, och i fråga om det andra för fortsättningsskolan karakteristiska ämnet arbetskunskap kunde det enligt överstyrelsens mening icke ifrågakomma att införa detta ämne i sjunde klassen och därmed göra undervisningen i denna klass yrkesbetonad. Överstyrelsen erinrade vidare, att syftet med fortsättningsskolan var icke blott att meddela kunskap utan även att verka uppfostrande. Ur dessa synpunkter vore det angeläget, att lärjungarna komme att stå under skolans inflytande så många år, som detta läte sig göra. Den tvååriga fortsättningsskolans ersättande med en sjunde folkskoleklass skulle medföra ett betänkligt avsteg från den med fortsättningsskolans tillkomst godtagna regeln av en sammanlagd undervisningstid i folk- och fortsättningsskola av minst åtta år.

Någon åtgärd från Kungl. Maj:ts sida vidtogs icke för åstadkommande av ändring i bestämmelserna om fortsättningsskolplikten i förevarande avseende.

Frågan om fortsättningsskolans ställning i förhållande till den sjuåriga folkskolan blev snart ånyo föremål för utredning på grund av riksdagsinitiativ. I skrivelse nr 214, i anledning av väckta motioner angående fortsättningsskolan, anhöll 1929 års riksdag, att Kungl. Maj:t täcktes förelägga utredning och förslag angående rätt för sådana lärjungar från heltidsläsande folkskolor, som med fullständigt avgångsbetyg genomgått sjunde klass, i vilken tillämpats för dylik klass särskilt utarbetad kursplan, att erhålla befrielse från fortsättningsskolplikten.

Det är av stort intresse att taga del av vad riksdagen i denna skrivelse yttrar om »den rådande motviljan mot fortsättningsskolan», som vissa av motionärerna åberopat. Riksdagen framhåller i anledning härav, att man i diskussionen om fortsättningsskolan syntes hava visat en benägenhet att

generalisera de yttringar av missnöje med och motstånd mot denna skolförm, som på en del håll kommit till synes, under det att de många fall, där fortsättningsskolan omfattats med intresse av skoldistriktet och skolgången varit utan anmärkning, låtit föga tala om sig. Man får komma ihåg — heter det i riksdagsskrivelsen — att det här gäller en obligatorisk skoltyp, som ännu är i sitt första utvecklingsskede, och att det därför är naturligt, att vissa svårigheter måste yppa sig, medan organisationsarbetet ännu befinner sig i begynnelsestadiet. Det vore med hänsyn härtill enligt riksdagens mening också av vikt att ej draga förhastade slutsatser av på enstaka håll hittills vunna erfarenheter. I detta sammanhang påpekade riksdagen, att enligt då senast tillgängliga officiella statistik antalet fortsättningskolavdelningar uppginge till över 7 000, samt tillade, att det ej vore ägnat att väcka förvåning eller giva grundad anledning till misströstan om fortsättningsskolans framtid, att i en så vittomfattande organisation då och då motigheter måste uppstå.

I själva huvudfrågan, fortsättningsskolplikten avskaffande vid genomgång av sjuårig folkskola, sade sig riksdagen icke heller denna gång vilja taga definitiv ståndpunkt. Men riksdagen uttalade dock såsom sin mening, att åtskilliga skäl kunde andragas till förmån för inarbetande av den tvååriga fortsättningsskolans kurs i det sjunde skolåret. Ur undervisnings- och uppfostringssynpunkt syntes mera vara att vinna genom en förlängning av skoltiden med ett helt skolår, då lärjungarna under åtta månader oavbrutet stode under lärarens tillsyn och ledning, än genom fortsättningsskolans i regel ej mer än 360 timmar omfattande, kanske till några få timmar i veckan eller till spridda tidsperioder förlagda undervisning. Och för en stor del av lärjungarna borde en sådan organisation vara ägnad att undanröja de svårigheter, som genom fortsättningsskolplikten stundom kunde uppkomma, då det för dem gällde att genom arbetsanställning bidra till eller själva förvärva sitt uppehälle. De kunde då i en sammanhängande följd fullgöra sin skolgång för att sedan mera odelat ägna sig åt det praktiska livets uppgifter i stället för att under två år efter folkskolans slut med vissa mellantider vara underkastade skolplikt. Riksdagen betonade såsom eftersträfvansvärt, att icke fortsättningsskolans ersättande med ett sjunde skolår medförde en försämring av det hittillsvarande resultatet av folk- och fortsättningsskolans undervisning. Den föreslagna anordningen tarvade därför en omarbetning av de dåvarande läroplanerna för den sjuåriga folkskolan, så att den sjunde klassen komme att innebära en verklig påbyggnad på en sexårig avslutad folkskolekurs och en påbyggnad, som i sig inneslöte det kunskapsstoff, som i fortsättningsskolan skulle hava meddelats. Riksdagen ansåg, att den ifrågasatta rätten för skoldistriktet att utbyta fortsättningsskolan mot ett sjunde skolår borde inskränkas till att avse allenast de bäst organiserade folkskolorna, d. v. s. de heltidsläsande

huvudformerna (A- och B-formerna). I en av motionerna hade berörts vissa svårigheter för en sådan anordning, när det gällde skolor av B-form. Riksdagen ville icke förneka, att vad i sådant hänseende anförts hade ett visst berättigande, men trodde dock, att nämnda svårigheter genom lämpliga anordningar skulle kunna övervinnas. Jämväl i andra hänseenden kunde olägenheter av pedagogisk eller organisatorisk art möjligen yppas, och hela spørsmålet tarvade därför ytterligare utredning och belysning från olika synpunkter.

Med anledning av denna riksdagens skrivelse bemyndigade Kungl. Maj:t den 5 juli 1929 dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet att tillkalla särskilda sakkunniga (1929 års fortsättningsskolsakkunniga) för att inom nämnda departement biträda med den av riksdagen i samma skrivelse begärda utredningen ävensom verkställa utredning och avgiva yttrande och förslag över andra i samband med den av riksdagen äskade utredningen uppkommande frågor rörande fortsättningsskolans organisation. De av dåvarande departementschefen tillkallade sakkunniga (ledamoten av riksdagens andra kammare, lantbrukaren S. Bengtsson, Norup, ledamoten av riksdagens andra kammare, ombudsmannen A. V. Säfström, ledamoten av riksdagens första kammare, hemmansägaren K. E. Andersson, Eliantorp, samt ledamoten av riksdagens andra kammare, redaktören B. Petersson, Lerbäcksbyn) avgåvo den 29 maj 1931 utredning och förslag rörande fortsättningsskolans organisation (statens offentliga utredningar 1931: 17).

Fortsättningsskolsakkunniga, som för frågans närmare studium avlade besök i ett stort antal skolor i skilda delar av landet och därvid även höllo talrika överläggningar med skolråd och enskilda, funno sig, efter ingående övervägande av alla de omständigheter, till vilka hänsyn vid bedömandet av frågan om fortsättningsskolans ersättande med ett sjunde folkskoleår måste tagas, böra på grund av såväl pedagogiska som organisatoriska skäl avstyrka förslaget att till folkskolans sjunde klass förlägga fortsättningsskolans båda årskurser.

Propositionen till 1932 års riksdag, nr 134, angående ändrade bestämmelser beträffande fortsättningsskolans organisation m. m. anslöt sig till de sakkunnigas uppfattning.

I en vid samma riksdag väckt motion hemställdes emellertid, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utarbetande av kursplaner för ett sjunde skolår, inrymmande den kurs, som tillhörde den tvååriga fortsättningsskolans undervisning, samt att därefter den ändring i gällande fortsättningsskolstadga måtte vidtagas, att skoldistrikt med heltidsläsande skolor, som i sjunde klass tillämpade dessa kursplaner, måtte erhålla tillstånd att ersätta fortsättningsskolan med ett sjunde skolår.

Statsutskottet ställde sig i sitt utlåtande avvisande mot det i motionen gjorda yrkandet. Utskottet anförde därvid bland annat:

»Enligt utskottets mening har den verkställda sakkunnigutredningen på ett övertygande sätt uppvisat, att det icke med fördel låter sig göra att ersätta fortsättningsskolkursen med ett sjunde läsår. Följande invändningar mot ett sådant utbyte synas förtjänta av beaktande. Om i skola av lägre form än A-typen fortsättningsskolans kunskapsstoff skall meddelas i sjunde klassen, synes detta icke kunna ske, utan att undervisningen i de lägre klasserna blir avsevärt lidande härpå. Men även i A-skolor uppkomma icke oväsentliga svårigheter vid en sådan anordning, särskilt när det gäller de yrkesbestämda fortsättningsskolorna, där, till följd av nödvändigheten att uppdelas lärjungarna i grupper vid undervisningen i arbetskunskap, störningar i undervisningsarbetets jämna fortgång måste bli följderna. Om anordningen inskränkes till skolor av A-formen — vilka synas vara de enda, där förändringen överhuvudtaget är tänkbar — kommer den påkallade reformen att få sin betydelse huvudsakligen endast för städerna och de stadsliknande samhällena, där skolplikten i dylikt fall blir sjuårig, under det att densamma för den överbäggande delen av landsbygden fortfarande skulle förbli åttårig. Ej nog med att på detta sätt olikheterna mellan landsbygdsbefolkningens och stadsbefolkningens ställning ytterligare markeras; även inom ett och samma skoldistrikt kan det inträffa, att en del av barnen får ett år längre skolplikt än de övriga, beroende på till vilken skolrote vederbörande hör. Beträffande sådana skoldistrikt, som redan infört ett sjunde skolår i sina heltidsläsande folkskolor och därpå byggt en ettårig fortsättningsskola, kan det befaras, att den sålunda ofta med möda genomförda organisationen genom den påyrkade förändringen skulle slås sönder, i det att ett medgivande att ersätta fortsättningsskolan med ett sjunde läsår skulle giva distrikten anledning att avskaffa fortsättningsskolan. Dessa och andra i propositionen framhållna skäl av pedagogisk och organisatorisk natur synas utskottet starkt tala mot fortsättningsskolans ersättande med ett sjunde läsår i folkskolan.»

Till utskottets utlåtande var fogad en reservation, däri hemställdes, att riksdagen i anledning av förutnämnda motion måtte besluta, dels att sådana lärjungar, som med fullständigt avgångsbetyg avgått från sjunde klassen av folkskola, anordnad enligt A-formen i gällande undervisningsplan för rikets folkskolor, skulle, under förutsättning att i nämnda folkskola tillämpats vederbörligen fastställd kursplan, inrymmande, vad angår sjunde klassen, jämväl fortsättningsskolans kurs, vara befriade från fortsättningsskolplikt, dels ock i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t ville låta utarbета och fastställa sådana kursplaner, som nyss nämnts.

Utgången i riksdagen blev den, att andra kammaren antog utskottets förslag, medan i första kammaren reservationen segrade. Det med anledning av motionen framställda yrkandet i reservationen hade därmed fallit.

De sakkunniga. Den nu gjorda återblicken över de meningsbrytningar, som förekommit i fråga om den sjuåriga folkskolans och fortsättningsskolans inbördes ställning, visar med tydlighet en sak, som det är skäl att särskilt fästa uppmärksamheten på, nämligen att betydelsen av fortsättningskolans *uppgift* såsom sådan aldrig av riksdagen ifrågasatts, ehuru olika uppfattningar gjort sig gällande i fråga om *sättet*, varpå denna uppgift borde fyllas.

Ehuru de sakkunniga redan i det föregående i korthet lämnat en redogörelse för syftet med fortsättningsskolan, anse de sig här böra ånyo något uppehålla sig vid detta ämne.

Det må då till en början fastslås, att fortsättningsskolans uppgift är en annan än folkskolans. Fortsättningsskolan är tillkommen i ändamål att vara en *ungdomsskola* och är såväl till sin yttre som sin inre organisation anpassad med hänsyn härtill, under det att folkskolan är en *barndomsskola* med en sådans särdrag. De sakkunniga skola med några ord söka belysa denna åtskillnad till art och ändamål mellan de båda skolyperna.

Vid tillkomsten av fortsättningsskolan av år 1877 betonades uttryckligen, att denna skolas uppgift måste anses vara en annan än den egentliga folkskolans. Redan vid denna tidpunkt framstod behovet av att åt de från folkskolan avgångna barnen kunna under den för deras utveckling betydelsefulla övergångsåldern meddela en undervisning, som vore ägnad att främja deras allmänna karaktärsdaning och samtidigt giva dem en förberedande insikt i och duglighet för deras blivande levnadskall. Uttryckligen framhölls ock i den proposition, som i ämnet förelades 1877 års riksdag, att i fråga om undervisningssättet borde i fortsättningsskolan, där äldre lärjungar undervisades, i flera avseenden iakttagas ett annat förfarande än det, som för de yngre barnen vore lämpligt. De riktlinjer, som i nämnda proposition angåvos för fortsättningsskolans arbete, kommo emellertid med den tämligen lösa organisation, som fortsättningsskolan av år 1877 erhöll, att endast i ringa mån följas. I allmänhet blev undervisningen såväl i avseende å läroämnen som med avseende på undervisningssättet densamma som i folkskolan, och som regel gav den intet nytt. Dessa brister i 1877 års fortsättningsskola gjorde kravet på en reform, åsyftande att göra fortsättningsskolan mera lämpad för de uppgifter, som redan år 1877 utstakats för densamma, allt starkare.

I det förslag, som av folkundervisningskommittén år 1914 framlades till ny organisation av fortsättningsskolan och som i stort sett blev av riksdagen år 1918 godkänt, gavs en klar framställning av denna skolas syfte i pedagogiskt och socialt avseende. Med styrka framhölls av kommittén, hurusom erfarenheterna utvisade, att barnen vid den ålder, då de slutade sin folkskolekurs, mer än någonsin vore i behov av moralisk och intellektuell omvårdnad, och att deras mottaglighet för undervisning vid denna tid i åtskilliga hänseenden ökats. Vid detta tidsskede inträdde barnen i den för dem så betydelsefulla övergångsåldern. De började mera självständigt tänka över livets spörsmål, de finge nya intressen och behov. För det stora flertalet innebure skolgångens avslutning övergång till förvärvsarbete, och de unga trädde i omedelbar kontakt med det allmänna medborgerliga livet. Denna förändring i de ungas utveckling krävde å sin sida såväl ett annat

slags undervisning som en annan form för undervisningens meddelande än den folkskolan bjöd.

Vid planläggningen och beslutandet av 1918 års fortsättningsskola framhölls ock, att avsikten var att åstadkomma en ungdomsskola av i viss mån annan karaktär än folkskolan. I fortsättningsskolan borde lärjungarna föras närmare det praktiska arbetslivet och göras förtrogna med dess uppgifter på ett för deras ålder lämpligt sätt. De unga skulle vidare bibringas en fullständigare kunskap om det samhälle, i vilket de levde. Arbetskunskap och medborgarkunskap blevo därför fortsättningsskolans huvudämnen. Samtidigt borde den medborgerliga uppgiften tillika innebära ett krav på främjande av lärjungarnas karaktärsdanning samt av en allmänbildning utöver det mått, folkskolan kunnat skänka.

Även om vid fortsättningsskolans omgestaltning yrkessynpunkten trädde starkt i förgrunden, skedde detta dock under uttryckligt betonande av, att denna synpunkt i fortsättningsskolan icke kunde till den grad genomföras, att denna skolform kunde övertaga den egentliga yrkesskolans uppgift. Den yrkeskännedom, som den kunde meddela, vore endast av förberedande art. Fortsättningsskolans uppgift att bibringa allmänt medborgerlig bildning, dana de ungas karaktär och giva dem en förberedande kunskap om det praktiska livets arbete borde snarare betraktas som en lämplig förberedelse för undervisningen i de övriga former av praktiska ungdomsskolor (lärlings-, yrkesskolor m. fl.), för vilka fortsättningsskolan utgör grundval. För ett effektivt tillgodogörande av undervisningen i sistnämnda skolor vore det nämligen nödvändigt, att lärjungarna hade ett tillräckligt mått av grundläggande allmänna kunskaper att bygga på, samt att de därjämte förvärvat någon praktisk erfarenhet och slutligen hade en viss åldersmognad.

I överensstämmelse med de för vår nuvarande fortsättningsskola sålunda utstakade riktlinjerna står som ett utmärkande drag för densamma undervisningens praktiska inriktning. Vid sitt beslut rörande fortsättningsskolan år 1918 uttalade riksdagen, att den yrkesbestämda fortsättningsskolan borde stå som det mål, som borde eftersträvas överallt, där förutsättningarna vore för handen för denna skolform. Fortsättningsskolans utveckling visar, att trots de betydande svårigheter, som självfallet mött vid genomförandet av denna skolform såsom obligatorisk, och trots den jämförelsevis korta tidsperiod, som vår nuvarande fortsättningsskola bestått, man i ganska stor utsträckning lyckats förverkliga detta riksdagens uttalande. Men även i de fall, där fortsättningsskolan icke kunnat givas en yrkesbestämd form, har, likaledes i full överensstämmelse med av 1918 års riksdag gjorda uttalanden, undervisningen i den allmänna fortsättningsskolan erhållit en praktisk läggning, i det utrymme beretts åt undervisning såväl om ortens arbetsliv och näringsförhållanden som ock i allmänhet om

olika yrken för att därmed underlätta lärjungarnas yrkesval. Att denna fortsättningsskolans praktiska inriktning vunnit ett berättigat uppskattande torde framgå av det faktum, att åtminstone på vissa orter fortsättningsskolan kommit att tjäna som förmedlare vid de ungas anställande i praktiskt arbete. Enligt vad de sakkunniga erfarit har det sålunda blivit allt vanligare, att företagare eller arbetsgivare vända sig till fortsättningsskolan för erhållande av lämpliga arbetskrafter.

I enlighet med fortsättningsskolans uppgift har den givits en från folkskolan skild organisation, och som karakteristiska kännetecken för densamma står dess större rörlighet och anpassning efter på olika orter rådande förhållanden. Undervisningstidens längd, dess förläggning under arbetsåret, läroplanernas beskaffenhet, allt detta växlar efter föreliggande behov.

Då alltså fortsättningsskolan, såsom ovan påvisats, enligt statsmakternas tydligt angivna mening, tillkommit och organiserats i ett helt annat syfte och med en till arten helt annan uppgift i undervisningsväsendet än folkskolan, synes det de sakkunniga uppenbart, att redan på grund härav tanken på att låta fortsättningsskolan så att säga helt uppgå i folkskolan måste avvisas. Man kan visserligen, såsom skett genom 1925 års beslut, från fortsättningsskolans undervisning avskilja vissa partier av lärostoffet, vilka lika väl eller bättre lämpa sig för barndomsskolans stadium. En sådan åtgärd kan vara berättigad såsom en efter vunnen erfarenhet påkallad revidering av fortsättningsskolans läroplan. Men erkänner man behovet av en efter ett mognare åldersstadium anpassad allmän ungdomsskola — och, så vitt de sakkunniga hava sig bekant, har behövligheten härav icke av någon i ansvarig ställning på allvar ifrågasatts — då ligger det i sakens natur, att folkskolan icke kan i sig upptaga fortsättningsskolans funktioner.

Detta är ett av huvudskälen mot fortsättningsskolans slopande i samband med genomförandet av en obligatorisk sjuårig folkskola. Ett annat och minst lika viktigt skäl är det, att, om man i en sådan folkskolas lärokurs inlägger även fortsättningsskolans, man högst avsevärt försvagar värdet av den åsyftade folkskolereformen. De sakkunniga hava i det föregående närmare utvecklat skälen för en obligatorisk förlängning av folkskolans lärotid med ett år. Av vad de därvid anfört framgår enligt deras mening, att ett sjunde skolår erfordras framför allt för att barnen skola kunna få en bättre och grundligare utbildning i *folkskolans* ämnen, särskilt i de för deras framtida verksamhet grundläggande elementära färdigheterna i att läsa, skriva och räkna. På förmågan att behärska dessa färdigheter ställer det nutida samhällslivet så stora krav, att, då härjämte utbildning skall meddelas i ett flertal andra viktiga kunskapsgrenar, en sjuårig skoltid i den allmänna barndomsskolan i själva verket icke är att betrakta såsom rundligt tillmätt utan, i synnerhet vid landsbygdens mera svårarbetade

skolor, snarare såsom ett minimum. En obligatorisk sjuårig folkskola är icke någon lyxsak, något utslag av en samhällets frikostighet mot dess barn eller något symptom på kulturell blomstring, utan helt enkelt en sak, som tarvas för botandet av allvarliga brister i vår nuvarande elementära medborgarutbildning. Det sjunde skolåret måste därför helt och hållet ägnas åt *folkskolans* uppgifter. Det har i allmänhet icke råd att avstå någon del av sig självt till andra ändamål. Med denna syn på den föreliggande frågan är det tydligt, att de sakkunniga måste ställa sig avvisande mot tanken på att inlägga fortsättningsskolan i folkskolans lärokurs.

Det tredje viktiga skälet mot en sådan åtgärd ligger i de tekniskt pedagogiska och organisatoriska svårigheter, för att icke säga hinder, som möta. I enlighet med de givna direktiven hava de sakkunniga ingående undersökt och övervägt olika utvägar för det avsedda inarbetandet av fortsättningsskolans lärostoff inom folkskolans ram. Resultatet har för deras del blivit detsamma som för 1929 års fortsättningsskolsakkunniga, som i sitt betänkande (sid. 10—21) utförligt behandlat detta ämne och därvid tydligt påvisat, hurusom, såsom nämnda sakkunniga i sitt slutomdöme uttryckte saken, »ett fullständigt borttagande av särskild fortsättningsskola inom skoldistrikt med heltidsläsande sjuårig folkskola skulle försvaga skolväsendet och på ett betänkligt sätt rubba dess organisation». Det må också erinras om att majoriteten av 1932 års riksdags statsutskott kände sig övertygad av de skäl, fortsättningsskolsakkunniga anfört till stöd för denna sin ståndpunkt. Då folkskolesakkunniga emellertid anbefallts att ånyo särskilt göra undersökning härutinnan, anse de sig böra mera utförligt upptaga även denna sida av problemet till behandling.

De sakkunniga vilja att börja med erinra om ett faktum, som de redan förut påpekat men som i detta sammanhang är av särskild betydelse att hålla i minnet, nämligen det svenska folkskoleväsendets allt efter de olika orternas behov och omständigheter växlande beskaffenhet.

Folkskolan har icke, såsom läroverken, en enhetlig organisation. Folkskoleväsendet måste tvärtom anpassas efter de skiftande förhållandena på olika orter och företer därför en mångfald av former, vilka erbjuda mycket olikartade betingelser för undervisningsarbetet. Gällande undervisningsplan för rikets folkskolor upptager ett tiotal olika folkskoltyper, vartill kommer ett icke ringa antal variantformer, som i skilda hänseenden avvika från de i undervisningsplanen angivna. I städer och stadsliknande samhällen har folkskolan kunnat anordnas enligt den i organisatoriskt hänseende mest utvecklade A-formen, i vilken varje lärare undervisar allenast en årsklass. I de på landsbygden allmännast förekommande skoltyperna av B-, C- och D-former har läraren däremot att samtidigt undervisa flera årsklasser. Antalet samtidigt undervisade klasser växlar mellan två och i regel högst fem årsklasser men kan i undantagsfall uppgå ända till sju årsklasser. Närmast

A-formen kommer folkskolan av första B-formen. Denna är på folkskolestadiet uppdelad i två läraravdelningar, den lägre omfattande klasserna 3—4, den högre klasserna 5—6 eller, om skolan är sjuårig, klasserna 5—7, och varje lärare undervisar samtidigt två eller tre årsklasser. I folkskolan av andra B-formen, som utgör en på landsbygden allmänt förekommande skolform, tillhöra alla klasserna på folkskolestadiet samma läraravdelning, och fyra eller fem årsklasser undervisas därför samtidigt av en lärare. Folkskolan av tredje B-formen saknar underlag av särskild småskola, varför en och samma lärare måste samtidigt sköta undervisningen av samtliga årsklasser, representerande så vitt skilda ålders- och utvecklingsstadier som från det rena nybörjarstadiet till och med folkskolans avgångsklass. För att antalet klasser i denna svårskötta skolform skall nedbringas, gäller i allmänhet, att nybörjare intagas blott vartannat år. Undervisningsavdelningen innefattar därför i regel ena året första, tredje, femte och eventuellt sjunde klassen samt andra året andra, fjärde och sjätte klassen.

Samtliga ovan angivna skolformer betecknas i undervisningsplanen såsom normala skolformer eller huvudformer. Till dessa komma så de såsom undantagsformer betecknade C- och D-formerna, vilka få förekomma, där vissa lokala förhållanden därtill föranleda. Skolor, som anordnats enligt någon av C-formerna, äro folkskolor med halvtidsläsning, i vilka barnen i regel åtnjuta undervisning blott hälften av den eljest stadgade lästiden. Skolorna av D-form äro mindre folkskolor, i vilka undervisningen på såväl småskole- som folkskolestadiet helt och hållet bestrides av lärare med småskolläraryxamen, och kunna vara antingen heltids- eller halvtidsläsande. Av C- och D-former förekomma även flyttande skolor, vilka undervisas på skilda stationer.

Av den ovan lämnade översikten framgår, att oaktat en genomgripande reformverksamhet på folkskoleväsendets område äro *de yttre förutsättningar, under vilka folkskolan fullgör sin uppgift att meddela den grundläggande medborgerliga undervisningen, ännu högst olikartade. Ett enhetligt, författningsmässigt fastställt kunskapsmål för folkskolan har ej kunnat uppställas eller uppnås. För att ett så tillfredsställande undervisningsresultat, som förhållandena medgiva, skall kunna vinnas, måste arbets sättet i skolan anpassas efter de särskilda betingelser, som de olika skolformerna erbjuda.*

A-skolorna intaga i så måtto en särställning, att läraren undervisar endast en årsklass och ständigt har möjlighet att meddela denna direkt undervisning. Väsentligt annorlunda äro de undervisningsmöjligheter beskaffade, som stå till buds i de skolformer, i vilka läraren samtidigt undervisar flera årsklasser. Om i skolor, tillhörande B-, C- och D-formerna, A-skolans arbetssätt skulle tillämpas på det sättet, att läraren sysselsatte sig med en klass åt gången, komme den tid, varje årsklass kunde erhålla för direkt

undervisning, att stå i omvänt förhållande till klassernas antal inom undervisningsavdelningen. Ju större antal årsklasser, som tillhörde en undervisningsavdelning, desto kortare bleve den tid, som stode till förfogande för direkt undervisning av varje årsklass. Tillämpad på en sjuårig skola av andra B-formen, som på folkskolestadiet har 30 undervisningstimmar i veckan, skulle en dylik anordning innebära, att var och en av folkskolestadiets fem årsklasser direkt undervisades endast omkring 6 veckotimmar. Under återstående 24 veckotimmar skulle lärjungarna behöva sysselsättas med tysta övningar. Under samma förutsättning skulle i sjuårig skola av första B-formen tiden för den direkta undervisningen inskränkas i tredje och fjärde klasserna till hälften och i de högre klasserna till tredjedelen av hela undervisningstiden. De anförda exemplen avse skolor med heltidsläsning. I skolor med endast halv lästid skulle uppenbarligen ett dylikt förfarings-sätt giva ännu mera ogynnsamt resultat.

För att vinna tid för direkt undervisning i de ur undervisningsteknisk synpunkt mest svårskötta skolformerna har det befunnits nödvändigt, att i den utsträckning, så lämpligen kan ske, anordna *samläsning* mellan olika årsklasser, som sammanhållas i en arbetsgrupp. Denna utväg kan ej anlitas i alla skolans läroämnena. I ett ämne, såsom räkning, där läro kursen med nödvändighet måste inhämtas i en viss, av ämnets natur betingad ordningsföljd, måste varje årsklass i regel undervisas för sig. Men i andra läroämnena, såsom kristendoms-kunskap, historia, geografi och naturkunnighet, förenas flera årsklasser till en arbetsgrupp, som samtidigt sysselsättes med samma kursmoment, varvid s. k. *kursväxling* tillämpas. En och samma arbetsgrupp kan i allmänhet ej lämpligen omfatta mera än två eller tre årsklasser. Om ett större antal årsklasser undervisas tillsammans, gör skillnaden med hänsyn till lärjungarnas ålders- och utvecklingsgrad sig så starkt gällande, att den medför alltför stora olägenheter för undervisningen. I B 1-skolan kan varje lärare på folkskolestadiet sammanhålla sina klasser i en arbetsgrupp i de ämnena, för vilka kursväxling tillämpas, och undervisningsbetingelserna i dessa ämnena bliva då i viss mån likartade med A-skolans. Om däremot, såsom i B 2-skolan, en undervisningsavdelning innefattar samtliga klasser på folkskolestadiet, sker en fördelning på två arbetsgrupper, den ena omfattande tredje och fjärde, den andra femte, sjätte och sjunde årsklasserna. Innefattar en och samma läraravdelning därtill även småskolestadiet, såsom i B 3-skolan, bildar detta ytterligare en arbetsgrupp.

Samläsningen mellan flera årsklasser skänker således i de mera komplicerade skolformerna förbättrade undervisningsmöjligheter, genom att ett större timental kan anslås till omedelbar undervisning och tiden för tysta övningar inskränkas. Så vitt den pedagogiska erfarenheten giver vid handen, erbjuder denna anordning med nu gängse undervisningsmetoder den bästa lösningen av ifrågakvarande skolformers undervisningsproblem. Det

bör dock icke förbises, att arbetet i dessa skolformer likväl är förbundet med betydande svårigheter, som, under förutsättning att barnantalet är måttligt, visserligen kunna av den erfarne och skicklige läraren i viss mån modifieras men icke helt förebyggas. Kursväxlingen gör det nödvändigt, att samma kursmoment måste samtidigt genomgåas med skilda årsklasser. Därvid kan det icke undvikas, att de olika kursmomenten komma att behandlas i annan ordningsföljd, än vad som med hänsyn till lärjungarnas intellektuella utveckling i de olika klasserna vore mest lämplig och önskvärd.

Det är uppenbart, att om i ett skolsystem av här beskriven art vid undervisningen nytt lärostoff, nya kursmoment, måste inläggas, en sådan åtgärd medför mycket olika verkningar till följd av skolornas skiftande organisation. Såsom förut omtalats medgav 1925 års beslut angående fortsättnings-skolplikten möjlighet att vid sjuårig folkskola av huvudform anordna ettårig fortsättningsskola. Därvid skulle dock i enlighet med ett av riksdagen gjort uttalande noggrant tillses, att undervisningen under sjunde folkskoleåret så ordnades, att därunder inhämtades så mycket av det för fortsättningsskolan särskilt föreskrivna kunskapsstoffet, som eljest skulle ha inhämtats under det första året i sistnämnda skola. De flesta skoldistrikt med helt genomförd sjuårig folkskoleplikt i heltidsläsande skola hava också, såsom nämnts, anordnat ettårig fortsättningsskola, sedan läroplan för sjuårig folkskola och reglemente för fortsättningsskolan blivit av skolöverstyrelsen fastställda.

Under besök i ett stort antal skoldistrikt med ifrågavarande anordning hava de sakkunniga inhämtat kännedom om de praktiska erfarenheter, som vunnits angående möjligheten och lämpligheten av att i det sjunde folkskoleåret inbygga den ena av fortsättningsskolans båda årskurser.

Därvid har framgått, att skoldistriktet icke beträffande läroplaner för sjunde folkskoleåret ansett sig kunna införa några väsentliga avvikelser från den allmänna undervisningsplanen, utan ändringarna hava inskränkts till sådana mindre jämkningar, som varit betingade av förhållandet till fortsättningsskolan. Den undervisning, som i sjunde årsklassen meddelas i *modersmålsämnets* skilda grenar, har ansetts fullt uppväga, vad som eljest skolas inhämtas i fortsättningsskolans första årskurs. Till den ettåriga fortsättningsskolan hava förlagts övningar i uppsättande av praktiska skrivelser, som kunna av lärjungarna bevaras som en formulärsamling. Vidare få lärjungarna i fortsättningsskolan göra bekantskap med några verk av våra främsta författare, ofta i form av arbetsuppgifter i anslutning till folk- och skolbibliotek, i syfte att väcka håg för fortsatta studier på egen hand. Ej heller beträffande sjunde skolårets kurs i *räkning* har ändring ansetts behövlig. Den kurs i räkning, som meddelas i allmän fortsättningsskola, avser dels repetition av det förut genomgångna, dels praktiska tillämpningsöv-

ningar. I yrkesbestämd fortsättningsskola givas räkneuppgifter i anslutning till kursen i arbetskunskap. Till fortsättningsskolan har vidare förlagts en ganska omfattande kurs i *bokföring*, avslutad med uppgörande av deklaration, vilken kurs svårigen kunnat medhinnas i skolor av B-form. Uppgiften att i sjunde klassen införa de kursmoment i *medborgarkunskap*, som skulle ingått i ena fortsättningsskolårets kurs, har i skolor av B-form ej kunnat lösas på ett tillfredsställande sätt. I skolor av B 1-form anslås i sjunde klassen en särskild veckotimme, tagen från ämnet historia, för genomgång av valda delar av fortsättningsskolans kurs i medborgarkunskap, och därvid genomgås företrädesvis sådana kursmoment, som ansluta sig till lärokursen i historia. Men i B 2-, B 3- och D 1-skolor har den särskilda undervisningen i medborgarkunskap måst begränsas till ett minimum, för att den ej skulle alltför störande ingripa i folkskolans övriga undervisning. Den särskilda undervisningen av sjunde klassen medför en motsvarande minskning av tiden för direkt undervisning av övriga klasser. Till fortsättningsskolåret uppskjutas de svårare delarna av statskunskapen, den kurs i kommunalkunskap, som eljest vanligen genomgås under det första fortsättningsskolåret, behandlingen av vissa viktigare företeelser på samhällslivets område, de delar av den sociala lagstiftningen, som skola behandlas, o. s. v.

Undervisning i *arbetskunskap* har ej ifrågasatts till införande i sjunde klassen i annan mån, än att hushållsgöromål upptagits på läroplanen i några distrikt. Andra former av arbetskunskap hava ej ansetts böra ifrågakomma på folkskolestadiet. För att bästa möjliga resultat skulle utvinna av den för flickorna betydelsefulla undervisningen i hushållsgöromål, hava distrikten funnit lämpligast att införa densamma vid en tidpunkt, då lärjungarna vunnit större mognad. Att undervisningen i hushållsgöromål förlagts till fortsättningsskolan, är dock först och främst att tillskriva de svårigheter av organisatorisk art, som möta vid införandet av ifrågavarande ämne i folkskolans sjunde klass. I de på landsbygden mera allmänt förekommande skolformerna är antalet flickor i sjunde klassen vanligen för ringa för att lämpligen bilda en grupp vid skolköksundervisningen. När dylik undervisning förekommer i folkskolan, blir det nödvändigt att befria flickorna från deltagande i den övriga undervisningen under de dagar, skolköksundervisningen pågår. Två alternativ komma vanligen i fråga beträffande tiden för skolköksundervisningens förläggning: antingen pågår kursen en hel skoldag i veckan under hela läsåret, eller ock koncentreras den till en sammanhängande kurs om sex veckor likaledes med heldagsundervisning. Det förra alternativet är sällan genomförbart på landsbygden, eftersom särskild facklärarinna behöver anställas och beredas full tjänstgöring. Vilkendera utvägen, som väljes, medför flickornas frånvaro från den övriga undervisningen kännbara olägenheter. I de skolformer, om vilka

är fråga, undervisas gossar och flickor tillsammans, men under de dagar, skolköskurs pågår, äro i sjunde klassen endast gossarna närvarande. Läraren nödgas att senare med flickorna ånyo genomgå det väsentliga av de kursmoment, som behandlats under deras frånvaro. Anordningen verkar splittrande på arbetet i folkskolan och försvagar dess resultat. Starkast gör detta sig gällande, när flickorna, såsom vanligen är fallet, under sex veckor i följd äro av skolköksarbetet hindrade att deltaga i folkskolans övriga undervisning. Ur kostnadssynpunkt blir anordningen ingalunda mera förmånlig, eftersom klasslärarens lön under alla omständigheter utgår oavkortad men samtidigt facklärarinnan skall hava sin lön.

Av den lämnade översikten framgår, att vid fördelningen av lärokursen mellan det sjunde skolåret och den ettåriga fortsättningsskolan hava till sjunde klassen överförts endast sådana delar av fortsättningsskolans lärostoff, som kunnat sättas i organiskt samband med folkskolans lärokurser i övrigt. Däremot har man ej inom folkskolans ram kunnat tillgodose de rena fortsättningsskolsynpunkterna. Av hänsyn till det arbetssätt, som kräves i folkskolor av B-form och lägre typ, har man undvikit anordningar, som skulle påkallat, att sjunde klassen i större utsträckning undervisades för sig. Till den ettåriga fortsättningsskolan hava förlagts de kursmoment, som förläna fortsättningsskolan dess karaktär av en praktisk ungdomsskola, först och främst den yrkesbetonade delen av undervisningen och det väsentligaste av kursen i medborgarkunskap. Den sjuåriga folkskolan kan lägga en fastare grundval för fortsättningsskolan, och arbetet inom denna bedrives med större intensitet, varför även en relativt så kort fortsättningsskolkurs, som minimitiden 180 timmar utgör, kan skänka värdefulla resultat. Den starkt framträdande praktiska inriktningen av den till ett år koncentrerade fortsatta undervisningen har, enligt vad de sakkunniga erfarit under sina resor till olika skoldistrikt, rönt uppskattning och ökat intresset för skolan. De svårigheter beträffande skolgången, som stundom visat sig under andra fortsättningsskolåret, hava ej förmärkts i den ettåriga formen. Med anordningen har sålunda vunnits en förstärkt folkskolebildning, utan att fortsättningsskolans bildningsmål uppgivits.

Om det nu föreläge ett tvång att inom den sjuåriga folkskolans ram inpressa även den ettåriga fortsättningsskolkursen, kunde olika utvägar tänkas bliva anlitate. *Antingen* skulle nämnda kurs sammansmältas med folkskolekursen, d. v. s. ingå såsom en del av denna, förlagd till de högsta klasserna, *eller* skulle undervisningen i fortsättningsskolans mera speciella ämnen visserligen inrymmas inom de sju folkskoleåren men förläggas till vissa timmar antingen före eller efter folkskolans dagliga undervisningstid *eller* till tid, som eljest utgör ferier i folkskolan, närmast vinterferien. Det torde väsentligen vara mellan dessa tre alternativ, man i dylikt tvångsläge hade att välja.

De sakkunniga hava underkastat de här antydda möjligheterna ingående undersökningar, därvid de sakkunniga jämväl haft överläggningar med särskilda av departementschefen tillkallade experter.

Vad det första alternativet angår är det väl, såsom också 1929 års fortsättningsskolsakkunniga framhållit, möjligt att, när det gäller de bäst lottrade skolorna, A-skolorna, där läraren har endast en klass att undervisa, låta det väsentliga av den *allmänna* fortsättningsskolans kurs ingå i det sjunde skolåret, men till följd av lärjungarnas ringare förståndsmognad under den tid, de tillhöra sjunde årsklassen, blir dock resultatet av undervisningen, särskilt i fråga om medborgarkunskapen, mindre tillfredsställande. Vidare är det tydligt, att med en sådan anordning måste följa en beskärning av kurserna i folkskolans egentliga ämnen, som ofrånkomligen leder till en sänkning av kunskapsnivån i de ämnen, som drabbas av denna beskärning. Konsekvensen torde alltså bli en försämring i det hela.

I fråga om övriga skolyper, för vilka det karakteristiska är, att läraren samtidigt har flera årsklasser att undervisa, ställa sig emellertid möjligheterna att i folkskolan inlägga fortsättningsskolkursen ännu mycket sämre. Nämnda kurs med sin för lärjungar på ett mera moget åldersstadium avpassade undervisning måste tydligtvis väsentligen förläggas till sjunde klassen och kan icke ingå i den i här ifrågavarande skolor förekommande kursväxlingen. Möjlighet måste sålunda beredas läraren att i sjunde klassen meddela lärjungarna särskild undervisning i sådan omfattning, att de kunna anses därunder inhämta fortsättningsskolans lärokurs. Detta förutsätter emellertid, att lärjungarna i övriga klasser i långt större utsträckning än hittills måste sysselsättas med s. k. tysta övningar, d. v. s. lämnas att på egen hand sysselsätta sig med särskilda uppgifter, som lämnats dem av läraren, medan denne samtidigt meddelar undervisning åt sjunde klassens elever. En sådan utveckling kommer, därom anse de sakkunniga intet tvivel kunna råda, att innebära en obestridd minskning i undervisningens effektivitet i dess helhet, ja, i fråga om B 2-, B 3-, C- och D-skolorna, alltså de på landsbygden vanligast förekommande skolorna, nära nog äventyra ett hjälpligt resultat av skolarbetet. Det bör i detta sammanhang påpekas, att i fråga om skolor av lägre typ än A- och B 1-skolor, det heller icke, de sakkunniga veterligen, någonsin ifrågasatts, att en anordning av förevarande art skulle vara genomförbar.

Vad de sakkunniga nu anført, har avsett den *allmänna* fortsättningsskolans kurs. Än tydligare framträda emellertid svårigheterna, när det gäller det för fortsättningsskolan betydelsefulla ämnet *arbetskunskap*. Härutinnan är den av 1929 års fortsättningsskolsakkunniga verkställda utredningen synnerligen klagande. Redan ämnets speciella karaktär gör, att läraren vid undervisningen i detta ämne måste direkt sysselsätta sig med de i samma undervisning deltagande lärjungarna, och under denna under-

visning måste det anses uteslutet, att läraren samtidigt skall kunna utöva någon uppsikt över och ledning av de andra klassernas arbete. Vidare kräver ämnet arbetskunskap som regel en uppdelning av lärjungarna i smärre grupper, vartill kommer, att gossar och flickor i de flesta typer av den yrkesbestämda fortsättningsskolan icke kunna undervisas tillsammans. Därest en och samme lärare skall bestrida hela undervisningen — förutsett att klassläraren överhuvudtaget är kompetent att meddela undervisning i arbetskunskap, vilket i många fall icke är förhållandet — kunna undervisningstimmar i arbetskunskap icke inläggas i sjunde årsklassen, utan att i de övriga klasserna en motsvarande inskränkning i undervisningstiden vidtages, innebärande en allvarlig försämring av folkskolans nivå, särskilt i vad angår landsbygdens mera svårarbetade skolformer.

Om undervisningen i arbetskunskap överlätes åt särskild eller särskilda lärare, kunde väl för de lärjungar, som ej undervisas i arbetskunskap, avkortningen i folkskolans undervisningstid undvikas. Denna anordning måste dock medföra en icke oväsentlig utökning av antalet lärarkrafter. Även med bortseende från de ekonomiska konsekvenserna måste denna utväg sägas lida av betydande olägenheter ur undervisningssynpunkt. Nödvändigheten att för undervisningen i arbetskunskap befria lärjungarna viss tid från den övriga klassundervisningen medför, att läraren i sjunde klassen tidvis endast kan undervisa en del av klassen. En sådan splittring måste emellertid i hög grad förrycka klassens normala arbete och lämna ett otillfredsställande resultat.

Av nu angivna skäl synes det de sakkunniga tydligt, att vad man velat vinna med den yrkesbestämda fortsättningsskolundervisningen i stort sett måste gå till spillo vid ett inarbetande av fortsättningsskolans kurs i det sjunde året, samtidigt som en sådan åtgärd leder till en försämring av folkskolans undervisning. Det första alternativet kan därför icke annat än underkännas av de sakkunniga.

Återstår att undersöka de två andra alternativen, nämligen att förlägga vissa åt fortsättningsskolans lärokurs speciellt ägnade undervisningstimmar inom ramen för en sjuårig skoltid i folkskolan *antingen* till särskilda timmar med den sjunde klassen före eller efter den för övriga klasser bestämda dagliga undervisningstiden (det andra alternativet) *eller* till de övriga klassernas ferietid (det tredje alternativet).

Vad det andra alternativet beträffar, skulle det åtminstone rent schematekniskt vara möjligt att genomföra. Något intrång på folkskolans egentliga ämnen behöver därigenom icke ske. Sjunde klassen skulle under dessa särskilda, åt fortsättningsskolans speciella ämnen ägnade timmar undervisas för sig, skild från övriga klasser. Om emellertid lärjungarna i folkskolans sjunde klass varje vecka skola delta i vissa timmars särskild undervisning i fortsättningsskolans kurs, är det sannolikt, att deras skoldag

kommer att bli alltför lång och tröttande. Hänsyn måste också tagas till att lärarens arbetsdag icke blir alltför betungande. Av schematekniska grunder hava de sakkunniga icke funnit det möjligt att för den speciella undervisning i folkskolan, som skulle ersätta fortsättningsskolan, beräkna ett timtal, som motsvarar minimitiden under ett helt fortsättningsskolår. Det högsta antal timmar, som enligt de sakkunnigas mening skulle i folkskolan kunna anslås för denna speciella undervisning i fortsättningsskolans lärokurs, torde vara fyra. Huru än dessa fyra timmar placeras på veckans sex arbetsdagar, kommer man emellertid till att den fordrade arbetsprestationen blir alltför ansträngande för lärjungarna och i vissa fall även för läraren och därför ej kan giva nöjaktigt utbyte. Så vitt lärjungarna angår, finnes visserligen den utvägen att i stället befria sjunde klassen från motsvarande timantal i folkskolans övriga ämnen. Men därmed är man framme vid samma resultat som i första alternativet, nämligen en försämring av folkskolans arbetsresultat. I hög grad oläglig ställer sig vidare denna utväg, då det gäller det för fortsättningsskolan så betydelsefulla ämnet arbetakunskap. Detta ämne kräver i regel, om resultat skall kunna vinnas med undervisningen, att denna koncentreras till mera sammanhängande tider. Alldeles uteslutet finna de sakkunniga, att exempelvis flickornas undervisning i husligt arbete skulle med den här ifrågasatta anordningen kunna medföra ett resultat, jämförligt med vad som vinnes i en fullständig kurs i fortsättningsskolan. Helt visst skulle även stora svårigheter möta att annorstädes än i större samhällen erhålla särskilda lärare i yrkesbetonade ämnen, då det knappast är troligt, att någon skulle vilja binda sig för en så splittrad undervisning. Otvivelaktigt bleve anordningen förbunden med väsentligt ökade kostnader för lärarkrafterna.

Förläggandet av undervisning i fortsättningsskolans ämnen till vissa timmar på dagen före eller efter folkskolans undervisningstimmar skulle även i andra hänseenden visa sig mindre lämpligt. De olika klasserna i skolan komme nämligen att börja och sluta sin skoldag å skilda tider. Det är klart, att en sådan anordning måste medföra olägenheter ej endast för barnen utan även för barnens föräldrar. Icke minst skulle svårigheter uppstå på de håll, där barnen för sin skolgång äro hänvisade till skolskjutor. Av här anförda skäl hava de sakkunniga funnit även det andra alternativet oantagligt.

Det tredje alternativet, att förlägga fortsättningsskolundervisningen till ferietid, närmast till tiden mellan höst- och vårterminerna under det sjunde skolåret, förorsakar antingen olämpliga förskjutningar i fråga om termins- och ferieindelningen eller ock ett alltför tröttande skolarbete för lärjungarna. Om fortsättningsskolkursen inskjutes mellan höst- och vårterminerna i sjunde klassen, blir det för att bereda lärjungarna nödig vila nödvändigt att väsentligt utsträcka den nuvarande ferietiden omkring jul. Men då

måste också, om den sammanlagda årliga undervisningstiden skall kunna bibehållas oavkortad, sommarferierna i sin tur undergå en icke ringa avkortning. Då emellertid den nuvarande sommarledigheten är baserad på en långvarig erfarenhet av och anpassning efter förhållandena på olika orter, torde det vara ställt utom allt tvivel, att en inskränkning i sommarferierna skulle mötas av en stark opinion från barnens målsmän. Även ur hälsovårdssynpunkt måste en dylik anordning medföra betänkligheter. Motsvarande olägenheter uppstå, därest fortsättningskursen placeras under sommarferien mellan sjätte och sjunde året. Av anförda skäl hava de sakkunniga funnit det som det tredje betecknade alternativet icke heller böra ifrågakomma.

Det visar sig alltså som resultat av den föregående undersökningen, att det föreliggande problemet icke ens formellt tekniskt kan lösas på ett tillfredsställande sätt, men även om en sådan lösning hade varit möjlig, komme dock alltid att kvarstå det från undervisningssynpunkt oantagbara förhållandet, att eleverna skulle komma att genomgå fortsättningsskolan, innan de inhämtat det kunskapsmått, som är avsett att utgöra grund för den fortsatta undervisningen. Framhållas må slutligen, att en enligt de två senare alternativen ordnad fortsatt undervisning ingalunda kommer att innebära någon besparing i utgifterna för fortsättningsskolan, och vad det andra alternativet särskilt angår, är det snarare så, att detta kommer att medföra ökade kostnader, eftersom en centralisering därmed omöjliggöres.

I det föregående hava de sakkunniga anført de principiella, pedagogiska och organisatoriska skäl, som enligt deras mening borde utesluta tanken på att inbygga fortsättningsskolan i den sjuåriga folkskolan, d. v. s. avskaffa den särskilda fortsättningsskolkursen i och med genomförandet av en obligatorisk sjuårig folkskola. Till dessa skäl komma emellertid andra, med en sådan förändring förbundna konsekvenser till svårbotlig skada för skolväsendet.

De sakkunniga vilja erinra om, hurusom enligt de förut i detta betänkande lämnade uppgifterna antalet lärjungar i skolor med sjuårig skolplikt vid slutet av vårterminen 1934 uppgick till ej mindre än 200 243 eller i det närmaste en tredjedel av samtliga folkskolans lärjungar, och att omkring 72 % av städernas folkskolebarn tillhörde sjuåriga folkskolor. *Nära en tredjedel av landets folkskolebarn tillhöra alltså redan nu en skolorganisation med sjuårig folkskola jämte minst ettårig fortsättningsskolkurs.* Skulle fortsättningsskolplikten avskaffas i och med den sjuåriga folkskolans obligatoriska genomförande, är det fara värt, att detta för en mycket stor del av landets skolbarn skulle medföra en försämring av deras nuvarande utbildningsmöjligheter. I samband med tidigare diskussioner rörande fortsättningsskolans ersättande med ett sjunde folkskoleår hava väl av förespråkarna för en dylik förändring uttalats den förmodan, att de skol-

distrikt, som redan hade sjuårig folkskola jämte fortsättningsskola, även efter en dylik reforms genomförande skulle bibehålla denna anordning. Även om de sakkunniga kunnat konstatera, att man numera i vida kretsar långt mera än förr inser fortsättningsskolans betydelse, måste de sakkunniga tyvärr säga sig, att nämnda förmodan vittnar om en alltför hög uppskattning av den förståelse, som i allmänhet råder för värdet av en god skolunderbyggnad. De sakkunniga kunna för sin del icke hysa den förhoppningen, att efter införande av obligatorisk sjuårig folkskola med däri inrymd fortsättningsskolkurs de nu bestående sjuåriga folkskolorna jämte fristående fortsättningsskola komma att i någon större utsträckning bibehållas. Fortsättningsskolans bibehållande skulle bliva beroende av kommunalpolitiska, av ekonomiska synpunkter starkt påverkade faktorer, vilka skulle skapa ett osäkerhetstillstånd, liknande det, som uppkom vid tiden för den obligatoriska fortsättningsskolans genomförande. Av vad som då förekom föreligger en bestämd erfarenhet om de ofördelaktiga verkningarna av att olika skolpliktsbestämmelser tillämpas i olika distrikt. En katastrofal verkan skulle ett inbyggande av fortsättningsskolans undervisning i den sjuåriga folkskolan i all synnerhet komma att utöva på det med mycken möda och även stora kostnader uppbyggda systemet av yrkesbestämda fortsättningsskolor, av vilka för närvarande finnas mera än 5 000.

De sakkunniga hava i det föregående framhållit, vilken betydelse och uppskattning undervisningen i arbetskunskap i fortsättningsskolan vunnit. Samtidigt hava de sakkunniga vid undersökningen av olika tänkbara vägar för ifrågavarande spörsmåls lösning uttalat, att de sakkunniga funnit ett meddelande i folkskolans sjunde klass av arbetskunskap förenat med så stora organisatoriska svårigheter, att en sådan anordning näppeligen kan tänkas komma till stånd. Utan tvivel skulle dessa organisatoriska svårigheter i mycket stor utsträckning framtvinga ett uteslutande av undervisningen i arbetskunskap, medan den på andra håll måste i hög grad inskränkas.

De sakkunniga kunna alltså på grund av samtliga de skäl, som ovan anförts, icke komma till annat resultat, än att fortsättningsskolpliktens slopande i samband med genomförandet av obligatorisk sjuårig folkskola på sådant sätt, att fortsättningsskolans kurs inrymmes inom folkskolans läroplan, möter så svåra hinder och olägenheter, att en förändring av denna innebörd måste anses såsom en försämring i det stora hela av vårt folkundervisningsväsende.

Man kan då fråga sig, om under sådana omständigheter, därest den erforderliga förlängningen av folkskolekursen icke kan vinnas annorledes än på bekostnad av fortsättningsskolan, en reform, som innebure ett allmänt införande av sjuårig folkskola men den obligatoriska fortsättningsskolans utplånande, icke i allt fall skulle beteckna ett stort framsteg. Med

hänsyn till vad ovan andragits synes det de sakkunniga, som om detta kan dragas i tvivelsmål. Betänker man att en mycket betydande del av samtliga skolpliktiga barn redan åtnjuter undervisning i sjuårig folkskola plus ett- eller tvåårig fortsättningsskola och de återstående i sexårig folkskola plus tvåårig fortsättningsskola, bör det stå klart, att en dylik reform i alla händelser icke kan sägas innebära den förbättring, som man vid första påseendet kanske är benägen att föreställa sig.

De sakkunniga måste bestämt hävda, att fortsättningsskolan, sådan den numera ter sig, äger för vår medborgarbildning ett så stort värde, att det icke är sakligt befogat att göra den till ett bytesobjekt vid upphjälpanDET av bristerna i folkskolans undervisning. Det må i detta sammanhang vara lämpligt att anföra några allmänna synpunkter på fortsättningsskolan, dess uppgift och utveckling, ehuru dessa frågor redan tidigare berörts av de sakkunniga.

Vid avgången från folkskolan stå barnen vid inträdet i den kritiska period, som populärt plägar benämnas övergångsåldern. De visa ökad mognad och hava lättare att tillgodogöra sig undervisning, som väcker deras intresse. Men till denna ålder höra även negativa drag: ökad känslighet, oro, svårighet att anpassa sig efter omgivningen. Det är en vanskelig sak att just i denna brytningstid, då hemmets och föräldrarnas auktoritet mindre än förr kan göra sig gällande, helt ställa barnet utan skolans fasta ordning och fostrande inflytande.

Det är här fortsättningsskolan har att sätta in. Dess undervisning är ej av barndomsskolans typ, ty då skulle den ej motsvara ungdomens behov och intressen. Många ungdomar känna vid denna tidpunkt skoltrötthet och olust för teoretisk undervisning, samtidigt som hågen till praktiska arbetsuppgifter och önskan att deltaga i de vuxnas liv börjar framträda starkare. Efter dessa förhållanden har den fortsatta undervisningen haft att gestalta sig. Två huvudsynpunkter hava därvid varit vägledande. Fortsättningsskolan bör underlätta de ungas *sociala anpassning*, lära dem känna det samfund, vari de leva, vilka förmåner och plikter det medför att tillhöra ett samhälle med lagbunden frihet, fostra till känsla av samhörighet. Men vidare bör den inriktas på sådant, som har betydelse för de ungas yrkesval och kommande sysselsättning, undervisningen bör vara *praktiskt betonad*. Det behöver ej särskilt framhållas, att den därtill skall verka sedligt och moraliskt fostrande.

Erfarenheten har visat, att fortsättningsskolan av dem, som verkligen tagit kännedom om dess arbete, rönt uppskattning i den mån, den kunnat meddela en dylik undervisning, till innehåll och form skild från barndomsskolans och med mera direkt anknytning till det praktiska livet och samhällslivet.

I början av den obligatoriska fortsättningsskolans tillvaro, då arbetet

med dess organiserande i inre och yttre måtto ännu var trevande och osäkert på grund av avsaknaden av erfarenheter från vårt eget land, yppade sig åtskilliga motigheter, som huvudsakligen sammanhängde med svårigheten att anpassa fortsättningsskolans mål efter våra förutsättningar och att anskaffa lämpliga lärare. Under de gångna sexton åren av ett intensivt arbete på att övervinna dessa svårigheter har den nödiga anpassningen skett, tusentals lärare hava i särskilt för ändamålet anordnade kurser erhållit utbildning såsom undervisare i fortsättningsskolan, lämpliga arbetsmetoder hava utarbetats, och överhuvudtaget präglas numera verksamheten i fortsättningsskolan av allt större fasthet och målmedvetenhet. Särskilda anordningar hava i stor utsträckning av distrikten vidtagits för att bereda lärjungarna undervisning i arbetskunskap. Lokaler för skolköksundervisning och verkstadsarbete hava anskaffats och försetts med behöflig utrustning. Omfattande centraliseringsåtgärder hava skett eller äro under utförande, främst i landets nordligaste delar. I hela inspektionsområdet och län hava, tack vare fortsättningsskolan, praktiskt taget alla flickor beretts möjlighet till undervisning i husligt arbete och flertalet gossar i verkstadsarbete i form av snickeri, metallarbete eller skomakeri.

Fortsättningsskolan har numera slagit rot och vunnit ökad stadga, den har anpassat sig och vunnit allt bättre förutsättningar för att kunna fylla sin betydelsefulla uppgift på ett riktigt sätt. Ännu äro dock långt ifrån alla utvecklingsmöjligheter tillvaratagna. Organisationsarbetet pågår alltjämt med en starkt markerad tendens till inriktning på praktiskt betonad undervisning. Men för att kunna danas till ett alltmera fulländat verktyg i arbetet på de ungas utbildning till samhällsdugliga människor behöver fortsättningsskolan arbetsro. De strider, som stått om denna skola, hava väl på ett tidigare stadium icke varit utan sin nytta genom den i vissa avseenden välgrundade kritik, som därvid framkommit mot skolans anordning och undervisningens beskaffenhet och som föranlett behöfliga förändringar härutinnan. Men sedan numera fortsättningsskolan i stort sett synes hava på ett önskvärt sätt anpassat sig för sin uppgift, bör den få verka under mera lugna förhållanden. Det upprepade ifrågasättandet av dess existensberättigande har på många håll haft ett hämmande inflytande på skolans utveckling genom den osäkerhet, som härigenom frammanats och som alstrat obenägenhet att vidtaga erforderliga åtgärder för skolans konsolidering.

De sakkunnigas slutsats av vad nu anförts är alltså, att det är en för vår folkundervisning angelägen sak, att fortsättningsskolan under alla förhållanden bibehålles, oavsett huruvida den obligatoriska sjuåriga folkskolan blir verklighet eller icke.

I de av departementschefen givna direktiven har slutligen ifrågasatts, huruvida, därest fortsättningsskolans bibehållande skulle visa sig erforder-

ligt, det icke i allt fall låte sig göra att inskränka kursens längd. Den ettåriga fortsättningsskolan — och det är ju i regel endast den, det blir fråga om i ett system med obligatorisk sjuårig folkskola — skall för närvarande omfatta minst 180 timmar, vilka ofta sammanföras till en kurs på sex veckor med heldagsundervisning, i vissa fall förlagd till samma läsår, då lärjungarna avgått från folkskolan. Om något påtagligt resultat skall kunna vinnas av den fortsatta undervisningen, är det enligt de sakkunnigas uppfattning icke möjligt att sätta timantalet lägre än angivna minimum. Detta gäller alldeles särskilt de yrkesbestämda fortsättningsskolorna, där arbetet i regel ägnas dels till en viss, mindre grad åt undervisning av mera teoretisk, allmänbildande art, dels ock i större utsträckning åt arbetskunskapen. Det sistnämnda ämnet kräver på grund av sin art, att tiden icke tillmätas alltför knappt. Eljest kan arbetet i det stora hela betraktas såsom bortkastat. De sakkunniga finna sig därför böra bestämt avstyrka en ytterligare beskärning av den minimitid, som nu är anslagen åt den ettåriga fortsättningsskolan.

Inom ett stort antal skoldistrikt finnes redan sjuårig folkskola med en på denna byggd ettårig fortsättningsskolkurs, omfattande minst 180 timmar. Erfarenheterna av denna anordning giva vid handen, att man inom en sådan skolorganisation kan på ett ändamålsenligt sätt tillgodose undervisningen såväl i de teoretiska som i de mera praktiskt betonade läroämnen. Enligt de sakkunnigas mening torde, därest folkskolan allmänt blir sjuårig, en utveckling i denna riktning få anses som den mest lämpliga. Med en på sjuårig folkskola byggd fristående fortsättningsskolkurs om minst 180 timmar bör i fortsättningsskolan, i likhet med vad fallet är i den nuvarande ettåriga fortsättningsskolan, mesta tiden ägnas åt undervisning i praktiskt betonade ämnen. Fortsatta strävanden att förbättra denna skola och stärka dess ställning böra enligt de sakkunnigas mening koncentreras på undervisningens anknytning till det praktiska livets behov.

De sakkunniga hava tidigare erinrat om, att i samband med tillkomsten av 1918 års fortsättningsskola betonades, att vad den kvinnliga ungdomen framför allt behövde vore undervisning i husligt arbete, och att beredande av dylik undervisning åt alla unga kvinnor i vårt land vore ett mål, som det gällde att inom den närmaste framtiden söka få förverkligat. Enligt de sakkunnigas mening är undervisningen i husligt arbete något av det allra nyttigaste, som fortsättningsskolan har att bjuda ungdomen, och de sakkunniga finna det därför angeläget, att särskilda ansträngningar göras för att realisera omnämnda, år 1918 uppställda program. Utvecklingen hittills har i detta hänseende varit glädjande. Vilken genomgripande förbättring av möjligheterna till erhållande av praktisk undervisning, som genomförandet av fortsättningsskolreformen inneburit för landsbygdens barn, framstår i klar belysning, när man tager del av undervisningsstatistikens

uppgifter rörande förekomsten av undervisning i husligt arbete läsåret 1918—1919, d. v. s. läsåret innan 1918 års fortsättningsskolstadga den 1 juli 1919 trädde i kraft, och redovisningsåret (läsåret) 1932—1933. Under förstnämnda läsår meddelades i skolor på landsbygden undervisning i hushållsgöromål i endast 185 avdelningar med 2 018 deltagare. I sju län (Södermanlands, Jönköpings, Kronobergs, Gotlands, Skaraborgs, Örebro och Jämtlands län) förekom alls icke dylik undervisning i landsbygdsskolor. Redovisningsåret 1932—1933 undervisades på landsbygden i husligt arbete i folkskolan 2 292 flickor och i fortsättningsskolan ej mindre än 29 504 flickor. Medan undervisningen i husligt arbete på landsbygden i folkskolan utvisar en mera stillastående tendens, är utvecklingen av densamma i fortsättningsskolan påfallande stark. De senare årens utveckling belyses även av ökningen i antalet skoldistrikt på landsbygden, vilka i fortsättningsskolan infört undervisning i husligt arbete. Från redovisningsåret 1927—1928 till redovisningsåret 1932—1933 hade detta antal ökat från 464 till 888. Trots att ett framgångsrikt organisationsarbete pågått för här ifrågavarande undervisnings utbredning, funnos dock sistnämnda redovisningsår alltså 1 468 skoldistrikt, i vilka sådan undervisning icke förekom i fortsättningsskolan. I en del av dessa skoldistrikt har visserligen undervisning i husligt arbete anordnats i folkskolan eller hava flickorna beretts tillfälle att deltaga i dylik undervisning i närgränsande distrikt. Men även med hänsyn tagen härtill måste det sägas, att vi ännu äro långt från det år 1918 angivna målet. Då det icke faller inom de sakkunnigas uppdrag att planera för fortsättningsskolans förstärkande och konsolidering, hava de sakkunniga icke velat i nu berörda hänseende framställa något bestämt, positivt förslag. Men de anse sig böra här fästa uppmärksamheten på det synnerligen önskvärda i att undervisning i husligt arbete göres till en obligatorisk sak för flickor, som avgått från folkskolan. En dylik obligatorisk kurs i husligt arbete kan ordnas på olika sätt. I enstaka fall kan den tänkas förlagd till det sjunde folkskoleåret, men i regel torde det befinnas lämpligast, att undervisningen meddelas i fortsättningsskolan.

Allmänt införande av husligt arbete som obligatoriskt ämne torde emellertid ej kunna ske utan efter viss övergångsperiod. På åtskilliga håll kunna lokala och andra förhållanden förväntas lägga hinder i vägen för en omedelbar reform. Även efter övergångstidens slut är det att antaga, att på åtskilliga håll svårigheter komma att uppstå för här ifrågavarande undervisnings ordnande. De sakkunniga tänka då närmast på det fall, att barnantalet är för ringa för möjliggörande av särskild undervisning åt flickorna. I många fall torde dock denna svårighet kunna övervinnas genom samarbete mellan närgränsande skoldistrikt. Med de bestämmelser, som nu förefinnas angående centraliseringsåtgärder i fråga om undervisningen, lär en sådan lösning vara möjlig på många håll. I de fall, där icke ens denna

väg står till buds, bör Kungl. Maj:t äga möjlighet att dispensera från skyldigheten att anordna obligatorisk undervisning i husligt arbete. Det är tydligt, att denna fråga tarvar närmare utredning, bland annat med hänsyn till frågan om lämpliga lärarkrafters anskaffande och ur kostnadssynpunkt. Enligt de sakkunnigas uppfattning vore det önskligt, att en sådan utredning snarast möjligt komme till stånd. I samband härmed bör även frågan om hithörande lärarpersonals — jämväl de ambulerande lärarinnor — anställnings- och pensionsförhållanden upptagas till prövning.

De sakkunniga vilja slutligen framhålla att, om folkskolan blir obligatorisk sjuårig och fortsättningsskolan samtidigt begränsas till en årskurs, en starkare centralisering av undervisningen i fortsättningsskolan torde bli nödvändig inom åtskilliga skoldistrikt. Genom fortsättningsskolans begränsning från två årskurser till en kommer barnantalet i fortsättningsskolan att nedgå till omkring hälften. Det torde därvid kunna förutsättas, att på vissa håll lärjungarna i fortsättningsskolan bli så få, att särskild fortsättningsskolkurs ej kan för dem upprätthållas. I större utsträckning än hittills torde det därför komma att visa sig erforderligt att sammanföra lärjungar från olika skolområden till en gemensam fortsättningsskola. Härav följer, att även om fortsättningsskolan bibehålles i ett skolsystem med obligatorisk sjuårig folkskola, det allmännas utgifter för fortsättningsskolan komma att reduceras.

Sammanfattningsvis innebär de sakkunnigas ståndpunkt, att det icke är möjligt att utan skada för vår folkundervisning i det hela i den obligatoriska sjuåriga folkskolan inbygga fortsättningsskolans kurs, att fortsättningsskolan är av mycket stort värde för den allmänna medborgarutbildningen och att den därför bör bibehållas såsom en obligatorisk påbyggnad på folkskolan, även sedan denna utvidgats till sjuårig, samt att skolplikten i fortsättningsskolan efter genomförande av obligatorisk sjuårig folkskola bör omfatta minst en årskurs om 180 timmar.

Kap. VII. Den obligatoriska sjuåriga folkskolans yttre och inre organisation.

Inledning. Det förslag, vari de sakkunnigas undersökningar i det föregående utmynnat, nämligen att folkskolan bör göras obligatorisk sjuårig, och att på denna sjuåriga folkskola bör följa en obligatorisk fortsättningsskola om minst en årskurs, innebär, vad själva organisationens art beträffar, icke någon ny och oprövad anordning i vårt land. Som de sakkunniga tidigare meddelat, utvisar undervisningsstatistiken, att vårterminen 1934

ej mindre än 200 243 lärjungar av landets totala lärjungeantal, 662 698, tillhörde en undervisningsorganisation, omfattande sjuårig folkskola jämte fortsättningsskola om minst en årskurs.

Nu gällande undervisningsplan har alltifrån sin tillkomst år 1919 upptagit sjuåriga skolor av olika former och innehållit timplaner och kursplaner till ledning för dessa skolors anordning. Varken vägledning eller erfarenheter saknas följaktligen beträffande den sjuåriga skolans anordning.

Även för förhållandet mellan lärokursen i den sjuåriga folkskolans sjunde klass och lärokursen i ettårig fortsättningsskola föreligga sedan åtskilliga år tillbaka vägledande bestämmelser. Med anledning av 1925 års riksdags beslut rörande fortsättningsskolans inskränkning till en årskurs, i de fall, där den byggde på sjuårig heltidsläsande skola, utfärdade sålunda Kungl. Maj:t den 20 juli 1925 kungörelse (nr 353) angående tillämpning i vissa fall i sjukklassig folkskola av gällande undervisningsplan för rikets folkskolor, sedermera ersatt av kungörelse den 24 september 1928 (nr 423) angående prövning och godkännande av läroplan för folkskola, på vilken grundas fortsättningsskola med ett mindre antal undervisningstimmar än 360. Jämlikt de sålunda meddelade bestämmelserna medgavs, att i skoldistrikt, där sjukklassig folkskola och därpå byggd ettårig fortsättningsskolkurs anordnats, finge, utan hinder av bestämmelserna rörande nämnda undervisningsplan, tillämpas särskild efter förhållandena anpassad, av överstyrelsen godkänd läroplan. I enlighet med ett av 1925 års riksdag gjort uttalande föreskrevs samtidigt i kungörelsen, att det skulle noggrant tillses, att undervisningen under sjunde folkskoleåret så ordnades, att under detsamma inhämtades så mycket av det för ifrågakommande typ av fortsättningsskola föreskrivna kunskapsstoff, som eljest skulle hava inhämtats under det första året i fortsättningsskolan. De i anledning av riksdagsbeslutet utfärdade författningarna inneburo i övrigt, att överstyrelsen skulle pröva och fastställa reglemente och läroplan för ettårig fortsättningsskola ävensom läroplan för sjukklassig folkskola, på vilken sådan fortsättningsskola bygger.

Även om sålunda bestämmelser icke saknas vare sig rörande sjuårig folkskola eller en på denna byggd ettårig fortsättningsskola, är det självfallet, att med ett allmänt införande av ett obligatoriskt sjunde skolår och en på folkskolan, oavsett dess form, byggd ettårig fortsättningsskolkurs sammanhånga spörsmål rörande den sjuåriga skolans yttre och inre organisation, vilka kräva särskilt beaktande. Främst komma härvid i betraktande frågan om den sjunde folkskoleklassens ställning till övriga klasser i rent yttre organisatoriskt hänseende och frågan om sjunde klassens lärokurser.

Sjunde klassens ställning i yttre, organisatoriskt hänseende i förhållande till folkskolans övriga klasser. I det ojämförligt största antalet av våra nuvarande folkskolor, såväl sexklassiga som sjukklassiga, är den grund-

läggande undervisningen förlagd till första och andra klasserna, vilka således som regel bilda småskolestadiet, medan folkskolestadiet omfattar tredje och följande klasser. Från denna anordning, som betecknas som den normala, förekomma emellertid avvikelser. Särskilt är detta fallet i fråga om halvtidsläsande sjuåriga folkskolor, vilka i stor utsträckning hava ett treårigt småskolestadium. Då undervisningstiden för de båda första klasserna i den halvtidsläsande skolan i regel omfattar endast hälften av den eljest för dessa båda klasser tillmätta tiden, är det självfallet, att resultatet av undervisningen i nämnda klasser icke kan bli detsamma som i den heltidsläsande skolan. För att i någon mån kompensera olägenheten av den kortare undervisningstiden, har man vid här ifrågavarande skolform delat upp småskolans kurs på tre i stället för två läsår, varigenom möjlighet beretts till ett grundligare inhämtande av de första elementära kunskaperna. Enligt vad som framgår av senast tillgängliga undervisningsstatistik, funnos vårterminen 1933 inom de halvtidsläsande sjuåriga folkskolorna 483 läraravdelningar, som omfattade treårigt småskolestadium. Även inom gruppen mindre folkskolor redovisades vid samma tidpunkt skolor med tre årsklasser på småskolestadiet. Antalet läraravdelningar med treårigt småskolestadium inom sistnämnda skolgrupp utgjorde sålunda 183. Det kännetecknande för den treklassiga småskolan vid de här ifrågavarande skolformerna är, att under de tre läsåren blott den för småskolestadiet avsedda lärokursen genomgås.

Att lärare i småskolan undervisar i de tre lägsta årsklasserna förekommer emellertid icke endast vid folkskolans undantagsformer. I viss mindre utsträckning är detta även fallet vid de heltidsläsande skolorna. Av statistiken framgår sålunda, att vid här avhandlade tidpunkt vid de heltidsläsande folkskolorna funnos 181 läraravdelningar, där läraren i småskolan undervisade i de tre lägsta klasserna. Sistnämnda anordning skiljer sig emellertid i ett betydelsefullt hänseende från motsvarande anordning vid folkskolans undantagsformer. I de fall, där läraren i småskolan undervisar i de tre lägsta klasserna vid någon av folkskolans huvudformer, läses nämligen småskolans lärokurs i regel endast i de två lägsta klasserna, medan undervisningen i tredje klassen omfattar den för första klassen av den egentliga folkskolan avsedda lärokursen. Läraren i småskolan undervisar sålunda jämväl i den egentliga folkskolans första klass. Skälet till denna anordning är ett helt annat än det, som vid skolans undantagsformer föranlett de tre lägsta klassernas undervisning av småskolans lärare. I vissa fall, där barnantalet är lågt, såväl i småskolans båda klasser som folkskolans första klass, har det nämligen ansetts lämpligt att för underlättande av undervisningen i folkskolans högre klasser låta småskolans lärare bestrida undervisningen i samtliga de tre första klasserna. I de fall, då folkskolan är belägen på större avstånd från småskolan, har även hänsyn till skolvägarernas längd kun-

nat föranleda, att barnen jämväl under tredje skolåret undervisas i småskolan.

Då inom den redan befintliga skolororganisationen förekommer såväl två- som treårig småskola, torde, då fråga blir om ett allmänt införande av ett sjunde skolår, ståndpunkt böra tagas till spörsmålet, huruvida den obligatoriska sjuåriga folkskolan bör omfatta allenast en av de båda nu förekommande typerna, 2-årig småskola + 5-årig egentlig folkskola och 3-årig småskola + 4-årig egentlig folkskola, eller om båda typerna alltjämt böra få förekomma vid sidan av varandra. Så mycket större anledning härtil torde föreligga, som vid de diskussioner, som förts rörande den obligatoriska sjuåriga folkskolan, den tanken stundom framförts, att om folkskolan gjordes obligatoriskt sjuårig, småskolans lärare skulle i större utsträckning än hittills kunna bestrida undervisningen jämväl i den egentliga folkskolans första klass, varigenom en viss lättnad skulle kunna beredas undervisningen på särskilt B 2-skolans folkskolestadium, som eljest skulle komma att omfatta fem klasser.

Som av det föregående torde framgå, är den treklassiga småskolans syfte icke detsamma vid folkskolans huvudformer och vid dess undantagsformer. I förra fallet avser den beredande av lättnad för undervisningen på folkskolestadiet, i det senare fallet är dess egentliga syfte att förstärka småskolan. Det är av vikt, att denna skillnad i syftemålet noga beaktas vid ett ställningstagande till spörsmålet om två- eller treklassig småskola. Vad då först undantagsformerna beträffar, torde det vara klart, att under vissa förhållanden det för undervisningen i dess helhet i en sjukklassig skola kan anses vara av större värde att erhålla en förstärkning av småskolestadiet genom att småskolans kurs delas upp på tre klasser, än att på ett ur undervisningssynpunkt svagt småskolestadium bygges ett femårigt folkskolestadium. Vad skolans huvudformer angår måste en utsträckning av lärarnas i småskolan undervisning på folkskolestadiet bedömas icke allenast med avseende å möjligheterna att bereda lättnad för undervisningen på det övriga folkskolestadiet utan även med hänsyn till det undervisningsresultat, anordningen kan väntas medföra.

Redan det nu befintliga ringa antalet treklassiga småskolor vid skolans huvudformer torde giva vid handen, att denna typ icke ansetts representera något större värde ur undervisningssynpunkt. Vål torde vid ett mera ytligt betraktande av spörsmålet om treklassig småskola och fyrklassig folkskola en dylik anordning kunna anses innebära en lämplig fördelning av undervisningen på de olika lärarkrafterna. Ser man emellertid på möjligheterna att organisatoriskt ordna undervisningen i här avsedda småskoletyp, torde det ganska tydligt framgå, att anordningen snarast innebär en försämrad undervisning i jämförelse med den på tvåårig småskola byggda femklassiga folkskolan. Vad man framför allt i detta sammanhang måste

beakta är, att undervisningen i småskolan avser nybörjare, vilka varken kunna läsa eller skriva. Dessa lärjungar måste följaktligen i största utsträckning bliva föremål för omedelbar undervisning. Skulle nu i småskolan undervisning även meddelas åt en folkskoleklass i den för denna avsedda lärokursen, måste självfallet den direkta undervisningen i småskolekursen i väsentlig grad beskäras. Den eljest brukade metoden att tillgripa kursväxling för minskande av olägenheterna av samtidig undervisning av tre eller flera klasser kan ej med fördel i här avsedda fall användas, då småskolans lärjungar, vilka icke inhämtat läsandets och skrivandets grunder, självfallet icke kunna inordnas i ett genomfört kursväxlingssystem.

Även de praktiska erfarenheter, som vunnits i småskolor, vari samma undervisningsavdelning innefattar både småskolestadiets två årsklasser och en årsklass på det egentliga folkskolestadiet, äro av den beskaffenhet, att skolformen i fråga icke bör anbefallas till allmänt införande.

Om den svenska småskolan, sådan den vanligast är anordnad — med ett i allmänhet måttligt barnantal, fördelat på två årsklasser, vilka samtidigt undervisas av en för undervisning av barn på detta åldersstadium särskilt utbildad lärarinna — torde med rätta kunna sägas, att den utgör en i många avseenden förträfflig skolform, som i hög grad åtnjuter hemmens förtroende. Varsamt förmedlar den barnets övergång från hemmet till skolans värld. Undervisningen bedrives efter metoder, som äro väl genomarbetade, och lärostoffet är på ett lyckligt sätt tillrättalagt för den ålder, varom är fråga. Den arbetsglädje och arbetsro, som kan beredas barnet i de vanliga småskoleformerna, går väsentligen förlorad, när en folkskoleklass tillägges. Å ena sidan måste lärarinnan tillse, att nybörjarnas undervisning icke försummas, och å andra sidan skall lärokursen i folkskoleämnena någorlunda tillfredsställande inhämtas. Den andra årsklassen, som ej med fördel kan i större utsträckning vid undervisningen sammanhållas med någon av de båda övriga klasserna, får därvid ofta stå tillbaka. En på detta tidiga stadium föga önskvärd forcering, införande oro och jäkt i undervisningsarbetet, blir följd, åtminstone om barnantalet icke är synnerligen ringa. Likväl kunna kurserna svårligen mera grundligt tillägnas.

Det är på grund av dylika erfarenheter, som antalet läraravdelningar med denna anordning befinner sig i jämn tillbakagång. Medan antalet treåriga småskolor av här ifrågavarande typ vid slutet av vårterminen 1920 uppgick till 294, hade det vid slutet av vårterminen 1933 sjunkit till 181. Särskilt bör framhållas, att denna tendens i samma grad kommit att göra sig gällande i de trakter, där den sjuåriga B 2-skolan sedan länge haft stor utbredning.

På grund av det här ovan anförda anse de sakkunniga, att den normala anordningen vid den obligatoriska sjuåriga folkskolan bör vara, att småskolestadiet omfattar första och andra klassen och folkskolestadiet de övriga

fem klasserna. Under vissa lokala förhållanden och särskilt då fråga är om halvtidsläsande skolor, där typen treårig småskola + fyraårig egentlig folkskola redan vunnit hävd eller eljest anses fördelaktig, bör dock även denna sistnämnda anordning få förekomma. De sakkunniga anse följaktligen, att även efter införandet av ett obligatoriskt sjunde år i folkskolan en viss frihet bör råda i fråga om skolans organisation i förevarande hänseende. De sakkunniga vilja dock härvid ytterligare betona, att den treåriga småskolan icke minst med hänsyn till, att en på denna byggd fyraårig folkskola komme att utgöra en svagare grund för fortsättningsskolan, måste betraktas som en i allmänhet mindre önskvärd anordning.

Vad ovan anförts, äger närmast tillämpning på skolor av B- och C-formerna. Vad A-skolan angår, är sakläget i viss mån annorlunda. I denna skolform bär det tredje skolåret i högre grad prägeln av ett genomgångsstadium, som förmedlar övergången från småskolans till folkskolans lärokurs. De sakkunniga finna dock övervägande skäl tala för att såsom hittills undervisningen från och med tredje skolåret även vid skolor av A-form meddelas av manliga eller kvinnliga folkskollärare.

Sjunde klassens kursplan. Då de sakkunniga i det föregående föreslagit införande av ett obligatoriskt sjunde skolår, hava de sakkunniga starkt framhållit, att detta främst föranletts av det konstaterade behovet av ett grundligare och mera fördjupat inhämtande av folkskolans lärokurs. Detta syftemål bör dock icke utesluta, att i den mest utvecklade skolformen, A-skolan, den sjunde klassen må, där så anses påkallat, med hänsyn till lärostoffet kunna givas en sådan ställning, att den till en viss grad får karaktären av en fristående påbyggnad på de lägre klasserna. Denna synpunkt har även vunnit beaktande i den kursplan för A-skolans sjunde årsklass, som innehålles i den allmänna undervisningsplanen för rikets folkskolor.

I samband med spørsmålet om förhållandet mellan lärokurserna i folkskolan och i fortsättningsskolan hava omläggningar av den sjunde folkskoleklassens lärokurs ifrågasatts och även blivit föremål för ingående överväganden.

Såsom förut nämnts anhöll sålunda 1927 års riksdag i skrivelse den 2 juni 1927 hos Kungl. Maj:t, att Kungl. Maj:t måtte taga under omprövning, huruvida sådana ändringar borde vidtagas i folkskolans undervisningsplan, att det sjunde skolårets kursplan komme att inrymma jämväl den kurs, som tillhörde den tvååriga fortsättningsskolans undervisning. I denna framställning, som avsåg folkskolor av A-formen, uttalade riksdagen vissa önskemål rörande det sjunde årets kursplan. Sålunda borde enligt riksdagens mening i det sjunde skolåret framför allt ingå sådana kursmoment, som ägde särskild betydelse för det praktiska och medborgerliga livet. Likaledes

borde folkskolan i sin sjunde klass lämna utrymme för olika bildningslinjer, såväl på det praktiska arbetet mera inriktade som sådana av övervägande allmänbildande natur. Skoldistriktet borde slutligen beredas frihet att välja mellan olika typer av kursplaner, och jämväl i övrigt borde möjlighet till jämkningar med avseende på såväl kurs- som timplaner hållas öppna.

Sedan Kungl. Maj:t den 18 juni 1927 anbefallt skolöverstyrelsen att avgiva utlåtande med anledning av sistnämnda skrivelse, avgav överstyrelsen den 19 oktober 1928 ett omfattande yttrande i frågan, vilket yttrande finnes återgivet som bilaga till statsutskottets utlåtande nr 110 vid 1929 års riksdag och innehåller en ingående utredning till belysande av frågan om den sjunde klassens ställning.

Skolöverstyrelsen, som uttalade, att enligt dess mening avgörande skäl föreläge för att icke vidtaga sådana ändringar i undervisningsplanen, att den tvååriga fortsättningsskolans kurser skulle kunna komma att inhämtas under ett sjunde folkskoleår, framhöll i sitt nämnda utlåtande, att sjunde klassens lärokurs givetvis i viss utsträckning måste bestämmas med hänsyn till att sjunde klassen utgjorde en avslutningsklass för hela skolan. Detta hindrade emellertid icke, att sjunde folkskoleklassens lärokurser erhöles en så praktisk inriktning som möjligt. En sådan inriktning behövde dock ej betyda, att lärjungarna skulle ägna sin tid åt rent manuella sysselsättningar. Detta överensstämde även med den erfarenhet, som överstyrelsen vunnit vid fastställande av timplan och kursplan för folkskolans sjunde klass. Nästan utan undantag hade läroplanen för sistnämnda klass uppgjorts i närmare anslutning till den allmänna undervisningsplanen. Önskemålet om en mera praktisk inriktning krävde ej heller med nödvändighet upptagande av några nya ämnen inom den obligatoriska folkskolan. De nu föreskrivna ämnena saknade icke möjligheter att förmedla både medborgerlig och praktisk utbildning. Dessa möjligheter hade också i stor utsträckning utnyttjats vid utarbetande av gällande undervisningsplan för rikets folkskolor. Härvid vittnade också de för densamma angivna kursernas innehåll och läggning. I fråga om modersmålet och matematik, vilka ämnen ägde stor betydelse för både medborgarlivet och arbetslivet, hade eftersträfvats, att lärjungarna skulle rikligt få syssla med uppgifter, som motsvarade denna betydelse; geografikursen sysselsatte sig med förutsättningarna för och den allmänna gestaltningen av vårt lands näringsliv; i historien lades särskild vikt vid sådant, som kunde förklara olika företeelser i vårt samhällsliv, och kursen i ämnet upptog dessutom ett antal bilder från samhällslivet; kursen i naturkunnskap avsåg huvudsakligen sådana moment, som kunde beläsa företeelser inom det praktiska livet.

I fråga om det av riksdagen framförda önskemålet, att skoldistriktet skulle få möjlighet att välja mellan olika typer av kursplaner för sjunde klassen, fann överstyrelsen en sådan möjlighet i och för sig lämplig. Möjlighet syntes sålunda kunna beredas skoldistriktet att efter prövning av skolöverstyrelsen erhålla en från den allmänna undervisningsplanen avvikande, efter lokala önskemål och behov avpassad läroplan för sjukklassig folkskola, varigenom undervisningen skulle kunna erhålla en mera direkt anslutning till det medborgerliga och praktiska livet. En förutsättning härför vore emellertid, att bundenheten beträffande ämnesurvalet upphävdes.

En mera genomförd praktisk inriktning kunde enligt överstyrelsens mening ske på olika sätt. Antingen kunde de nuvarande ämnena bibehållas men kurs-

innehållet givas en mera direkt inställning på samhällslivet och arbetslivet, eller också kunde undervisningen med uteslutande av ett eller annat ämne koncentreras till ett mindre antal ämnen. Tänkbart vore också, att något ämne utbyttes mot ett nytt sådant. Som exempel på nya ämnen anförde överstyrelsen undervisning i ett främmande språk, bokföring, stenografi och maskinskrivning. Vad bokföringen beträffade inginge visserligen denna i undervisningsplanen som ett obetydligt moment i ämnet räkning och geometri, men tänkbart vore att bokföringen upptoges som självständigt ämne.

Överstyrelsen tänkte sig närmast, att de önskvärda förändringarna i undervisningsplanen för rikets folkskolor skulle ske på det sättet, att till undervisningsplanen gjordes tillägg, som kunde tjäna till ledning för skoldistrikt, som önskade andra timplaner och kursplaner för sjunde klassen än dem, som för närvarande inginge i undervisningsplanen. Givetvis kunde därvid icke ifrågakomma att upptaga ett så stort antal tim- och kursplaner, att alla tänkbara kombinationer bleve representerade. Den allmänna undervisningsplanen kunde helt naturligt blott innehålla ett begränsat antal typer, vilka kunde tänkas motsvara mera allmänt föreliggande behov. För att erhålla en verklig anpassning efter förefintliga olika lokala behov borde initiativet i fråga om läroplanens innehåll utgå från lärare och skolmyndigheter inom de särskilda skoldistrikten. Med ledning av de i undervisningsplanen intagna typerna borde kunna utarbetas läroplaner, vilka erhöles en mera lokal karaktär.

Läroplanen skulle enligt överstyrelsens förslag prövas och fastställas av överstyrelsen. Med en sådan prövning vunnnes såväl möjlighet till större rörlighet i fråga om ämnesvalet som garantier för enhetlighet i fråga om kursplanens innehåll och omfattning.

Överstyrelsen behandlade därefter de allmänna krav, som borde ställas på läroplanerna för sjunde klassen. Ehuru överstyrelsens framställning härutinnan var baserad på den då rådande skiljaktigheten i inträdesfordringarna till realskolan från sjätte klassen i sexklassig folkskola å ena sidan och sjukklassig folkskola å andra sidan, vilken skiljaktighet upphörde genom en år 1929 vidtagen ändring i läroverksstadgan, synes vad överstyrelsen i detta sammanhang anfört vara förtjänt av beaktande. Under framhållande att, då sjunde klassen skulle ersätta fortsättningsskolans första årskurs, de kursmoment, som tillhörde nämnda årskurs, måste upptagas i sjunde klassen, samt att vissa ämnen krävdes också med hänsyn till den önskade inriktningen på medborgarlivet och arbetslivet, förordade överstyrelsen, att ämnena kristendomskunskap, modersmålet samt räkning och geometri alltid borde förekomma inom sjunde klassens läroplan. I folkskolans sjunde klass borde vidare ingå vissa av de kursmoment, som tillhörde ämnet medborgarkunskap. I ett stort antal av överstyrelsen fastställda läroplaner för sjuårig folkskola med därpå byggd ettårig fortsättningsskola hade medborgarkunskapen fått ingå i ämnet historia. Hinder syntes emellertid icke förefinnas för att medborgarkunskap, där sådant av lokala skäl ansåges önskligt, finge ingå som ämne i stället för historia. Ett annat ämne, som måste finnas i folkskolans sjunde klass, vore naturkunnighet. Bland de s. k. kunskapsämnena vore det endast geografi, som ej med nödvändighet borde ingå i sjunde klassens ämneskrets. Å andra sidan vore ämnet av stort allmänbildande värde och hade med sin inriktning på samhällslivet och arbetslivet också betydande praktiskt värde. Ämnet borde därför icke alltid uteslutas. Av övningsämnena hade teckning, slöjd samt hushållsgöromål en given plats i en klass med praktisk inriktning. Trädgårdsskötsel och gymnastik med lek och

idrott borde förekomma i sjunde klassen i samma utsträckning som i andra klasser på folkskolestadiet. Även sång med dess stora värde för skolan både som bildnings- och upplysningsmedel borde normalt tillhöra sjunde klassen.

Överstyrelsen framhöll i detta sammanhang, att möjligheten att i fråga om sjunde klassens läroplan kunna välja mellan olika alternativ givetvis icke vore densamma för alla folkskoleformerna. En verklig differentiering kunde ifrågakomma endast beträffande skolor av A-formen.

Överstyrelsen framlade i sitt utlåtande förslag till författningsbestämmelser, avseende att åt sjunde folkskoleklassen möjliggöra en friare ställning, ävensom förslag till olika typer av läroplaner för sjuklassig folkskola att som ett tillägg fogas till undervisningsplanen för rikets folkskolor för att tjäna till ledning vid utarbetande av nya läroplaner för sjuklassig folkskola.

Förslaget upptager tre olika alternativ till läroplan för A-skolans sjunde klass att ifrågakomma jämte den i nu gällande undervisningsplan intagna. Det första alternativet företer endast smärre avvikelser från undervisningsplanen. Andra alternativet upptager även ett främmande språk, engelska eller tyska, varvid ämnet geografi utesluts. Kravet på en mera direkt praktisk inriktning av sjunde klassens undervisning har särskilt skolat tillgodoses genom det tredje alternativet. Bokföring, som eljest ingår som ett moment i räkning och geometri, har erhållit två veckotimmar, varjämte slöjd och hushållsgöromål beretts en starkare ställning och som uttryck därför hänförs till de obligatoriska ämnena.

Redan gällande bestämmelser göra det möjligt för skoldistrikt att efter medgivande av skolöverstyrelsen eller i vissa fall av Kungl. Maj:t för sjunde klassen tillämpa läroplan, som avviker från den i undervisningsplanen intagna. Skoldistriktet hava emellertid endast i ringa utsträckning och blott i fråga om A-skolor sett sig föranlåtna att taga denna möjlighet i anspråk. I regel har man funnit det ändamålsenligt att förläna undervisningen i sjunde klassen en allmänt praktisk karaktär i anslutning till gällande undervisningsplan. De avvikelser, som ifrågakommit, hava i allmänhet gällt införande av undervisning i ett främmande språk, engelska eller tyska. Givetvis kommer behovet av en differentiering av undervisningen på folkskolans överstadium att starkare göra sig gällande i de fall, då skolgången kan fortsättas även under ett åttonde skolar.

De sakkunniga vilja betona, att om sjunde klassen blir obligatorisk, kursplanen i främsta rummet bör vara utformad med hänsyn till, att denna klass utgör ett organiskt led i den egentliga folkskolan. Vad beträffar möjligheten att giva den sjunde folkskoleklassen en friare ställning, torde detta såsom förut framhållits vara en angelägenhet, som närmast är begränsad till skolor av A-formen. Vid övriga skolformer bör det sjunde skolårets huvudsakliga uppgift bliva ett förstärkt inhämtande av folkskolans nuvarande lärokurs. Det torde icke ingå i de sakkunnigas uppdrag att ut-

arbeta några särskilda kursplaner för den sjuåriga folkskolan. I den mån fråga ej är om en mera fristående sjunde klass, torde de i 1919 års undervisningsplan givna kursplanerna för sjuårig folkskola åtminstone tills vidare fylla behovet härutinnan. Och där sjunde klassen skall givas karaktären av en i viss mån fristående påbyggnad på övriga klasser, torde de alternativa förslag till kursplaner, som föreligga i skolöverstyrelsens ovannämnda utlåtande av år 1928, kunna tjäna till ledning. Frågan om kursplanen för den sjuåriga folkskolan bör emellertid ägnas särskild uppmärksamhet under den övergångstid, som enligt de sakkunnigas förslag skall föregå folkskolans fullständiga omläggning från sex- till sjuårig.

Den obligatoriska sjuåriga folkskolans ställning i förhållande till andra bildningslinjer. Ett spörsmål, som i detta sammanhang bör beaktas, är frågan om den obligatoriska sjuåriga folkskolans ställning i förhållande till vårt skolsystem i övrigt, särskilt den fyraåriga realskolan och övriga bildningslinjer, för vilka genomgångna sex årsklasser i sex- eller sjuårig folkskola utgöra grundval. Av de sakkunnigas standpunkt, att det sjunde skolårets väsentligaste uppgift är att möjliggöra en förstärkning och fördjupning av den nuvarande lärokursen i folkskolan, torde framgå, att de sakkunniga icke åsyfta någon ändring i grundskolans och därpå byggande utbildningsanstalters inbördes förhållande. Även efter det sjuårig folkskola allmänt blivit införd, bör enligt de sakkunnigas mening anknytningen till påbyggnaderna vara förlagd efter det sjätte skolårets avslutning. Den sjuåriga skolan är behövlig för dem, som för sin elementära medborgerliga utbildning äro hänvisade uteslutande till de allmänna folkundervisningsanstalterna. För dessa lärjungar, som icke hava att räkna med någon fortsatt skolutbildning utöver vad nämnda anstalter kunna giva, är den sjuåriga skolan med ettårig fortsättningsskola närmast att betrakta såsom ett minimum. Det kan icke bestridas, att saken ter sig väsentligt annorlunda, när det gäller lärjungar, som äro i tillfälle att i högre skolor fullfölja sin utbildning. Endast i den mån, som den sexåriga folkskolan ådagaläggas vara otillräcklig såsom underlag för de fortsatta studierna, föreligger här anledning att ifrågasätta anknytning på ett senare stadium. Hittills vunna erfarenheter av sex årsklasser i sex- eller sjuårig folkskola såsom grund för den fyraåriga realskolan synas dock, så vitt företagna jämförande undersökningar rörande examensresultat och kvarsittning giva vid handen, icke lämna stöd för uppfattningen, att den sexåriga kursen härutinnan icke skulle fylla måttet.

Särskilda förstärkningsåtgärder vid vissa former av sjuårig folkskola. Såsom de sakkunniga tidigare framhållit, torde de invändningar, som ur undervisningsteknisk synpunkt anförts mot det sjunde skolåret, icke kunna

tillmätas någon avgörande betydelse till den sjuåriga skolans nackdel. Under sina besök vid sjuåriga skolor av olika former hade de sakkunniga tillfälle att konstatera, hurusom dessa skolors lärare, vilka i denna fråga representera den praktiska erfarenheten, icke i något fall ansågo den sjuåriga skolan förenad med sådana svårigheter vid undervisningens handhavande, att sexårig skola vore att föredraga. Det torde dock vara obestridligt, att undervisningen i vissa former av den sjuåriga skolan kan bli förknippad med olägenheter, för vilkas undanröjande särskilda åtgärder kunna anses önskvärda.

Det är särskilt i de skolformer, där en lärare har att samtidigt undervisa flera årsklasser, som behovet av organisationens förstärkning framträder. Ett sådant behov har gjort sig gällande även inom den nuvarande sexåriga folkskolan, och spørsmålet är alltså ingalunda nytt. Frågan har sedan länge varit föremål för diskussion men har givetvis i samband med planerna på ett obligatoriskt sjunde folkskoleår erhållit ökad aktualitet.

Undervisningen av flera årsklasser samtidigt måste helt naturligt bereda vissa svårigheter. Med ökat antal årsklasser reduceras den tid, som kan ägnas åt omedelbar undervisning av varje särskild klass. Skulle därtill barnantalet vara högt, innebär detta i sin ordning minskade möjligheter att individualisera undervisningen. Stora krav ställas på lärarens förmåga att planlägga och samtidigt leda arbetet i de olika klasserna, att på lämpligt sätt avväga förhållandet mellan direkt undervisning och tysta övningar och att göra dessa övningar fruktbringande.

Det är särskilt i två slag av skolor, B 3- och D 1-skolorna, som de här berörda olägenheterna göra sig kännbara. Nämda båda skolformer sakna underlag av särskild småskola, och en och samma lärare måste därför samtidigt meddela undervisning åt barn på skolans alla stadier.

Redan vid utfärdandet av 1919 års undervisningsplan beaktades de här påtalade olägenheterna. I fråga om B 3- och D 1-formerna upptog sålunda undervisningsplanen som den normala anordningen, att, för undvikande av att samtliga sex eller sju klasserna skulle komma att samtidigt undervisas av en och samma lärare, *vertannatårsintagning av nybörjare* skulle äga rum, varigenom klassantalet reducerades. Vidare upptogs i undervisningsplanen för vissa skolformer anvisning om anordnande av *samläsning* mellan två eller tre årsklasser i de ämnen, där så lämpligen kunde ske, såsom exempelvis i kristendomskunskap, historia, geografi och naturkunnsighet. Dessutom uppgjordes timplanerna med tanke på att *särskild undervisning* för olika klasser skulle i någon utsträckning förekomma utan intrång i undervisningstiden för övriga klasser.

Till belysande av sistnämnda anordning må här nämnas ett exempel på undervisningstimmarnas fördelning i B 3- och D 1-skolorna. Det sammanlagda antalet lärartimmar i veckan utgör 30. För de särskilda klasserna

utgör antalet lärjungetimmar i veckan 24 för klasserna 1—2, 28 (29) för klasserna 3—4 och 30 för klasserna 5—7.

Det gemensamma för de här omförmälda förstärkningsanordningarna är, att genom desamma erhållas ökade möjligheter för omedelbar undervisning i en klass eller i två eller tre till en arbetsgrupp förenade klasser utan inskränkning av den författningsenliga lärotiden.

Det synes emellertid de sakkunniga önskvärt, att ytterligare anordningar i samma syfte komma till stånd. Behov härav föreligger redan för den sexklassiga skolan men stegras vid en utökning av klasserna till sju.

Som redan framhållits, är behovet av förstärkningsåtgärder särskilt framträdande i de sjuåriga skolformer — B 3- och D 1-skolor — där såväl nybörjare som lärjungar på det högre skolstadiet måste samtidigt undervisas av en lärare. I sexårig skola av dessa former undervisas ena året samtidigt klasserna 1, 3, 5 och andra året klasserna 2, 4, 6. Med obligatoriskt sjunde skolår kommer undervisningen ena året att omfatta fyra klasser eller klasserna 1, 3, 5 och 7. En särskild olägenhet härvid är, att undervisningen i högsta klassen förekommer samma år, som nybörjare intagas. Åt nybörjarna, som varken kunna läsa eller skriva, måste helt naturligt läraren meddela direkt undervisning i stor utsträckning, vilket i sin tur måste leda till förfång för undervisningen i övriga klasser.

I åtskilliga skoldistrikt har man också redan vidtagit åtgärder för förstärkning av hithörande skolformer genom att vid dessa införa en *överbätningsmånad*, som förlägges till början av läsåret och användes till undervisning av enbart lärjungarna på småskolestadiet. Denna anordning visar sig särskilt värdefull de år, då nybörjare intagas i skolan. Övergången från hemmet till skolan underlättas. Nybörjarna hinna inhämta de allra första grunderna samt förvärva någon skolvana och förutsättningar att kunna sysselsättas med tysta övningar, när den gemensamma undervisningen vidtager. Under överbätningsmånaden kan läraren helt ägna sig åt undervisningen på småskolestadiet, utan att undervisningen i övriga klasser efter-sättes. I de fall, där barnantalet på småskolestadiet är synnerligen ringa, kan även den lägsta klassen å folkskolestadiet delta i undervisningen under överbätningsmånaden. Om så befinnes önskvärt, kunna de barn, som härunder deltagit i undervisningen, senare befrias under en månad, då läraren helt kan ägna sig åt övriga klasser i skolan. Lärarens tjänstgöring blir sålunda 9 månader, medan barnens lästid begränsas till 8 månader. Den gemensamma undervisningen pågår 7 månader, medan folk- och småskolestadiet undervisas var för sig under vardera en månad.

Åtgärden att genom övertidsläsning förstärka undervisningen synes de sakkunniga innebära en så värdefull anordning, när det gäller att vid skolformer, som sakna särskild småskola, avhjälpa eller åtminstone minska de härav härflytande svårigheterna, att övertidsläsning enligt de sakkunnigas

mening bör göras obligatorisk vid de sjuåriga B 3- och D 1-skolorna de år, nybörjare intagas. Övertidsläsning synes emellertid icke behöva förekomma under alla förhållanden. Är barnantalet i skolan ringa, torde sålunda övertidsläsning icke kunna anses oundgängligen nödvändig. Enligt de sakkunnigas mening bör följaktligen den obligatoriska övertidsläsningen göras beroende av barnantalet i skolorna. De sakkunniga hava övervägt, huruvida denna övertidsläsning borde anknytas till ett närmare fixerat barnantal. Med hänsyn till växlingarna i barnantalet i skolorna, torde en sådan föreskrift vara lämplig. De sakkunniga hava ansett sig böra förorda, att obligatorisk övertidsläsning vid sjuåriga B 3- och D 1-skolor skall äga rum det läsår nybörjare intagas (jämma årtal) under förutsättning, att barnantalet vid läsårets början uppgår till lägst 12.

Göres övertidsläsningen obligatorisk, bör den till läraren utgående ersättningen för övertidsläsningen enligt de sakkunnigas mening helt bestridas av staten. För närvarande ankommer denna kostnad uteslutande på skoldistriktet. Där övertidsläsning redan nu förekommer, omfattar den i regel en månad. Erfarenheten ger vid handen, att en månads övertidsläsning medför en väsentlig förbättring i undervisningsmöjligheterna. De sakkunniga föreslå därför, att den obligatoriska övertidsläsningen bestämmes till en månad. I fråga om storleken av ersättningen för övertidsläsningen synas de hittills gällande bestämmelserna, att läraren för varje överläsningsmånad, beräknad till 30 dagar, erhåller en åttondel av den kontanta minimiavlöning, han eljest författningsenligt äger åtnjuta, böra bibehållas.

Anordningen med övertidsläsning, bekostad av staten, finnes redan i vårt skolväsende. De sakkunniga erinra om att enligt beslut av 1935 års riksdag statsbidrag må utgå för övertidsläsning vid skolor av B 3- och D 1-formerna i rikets nordligaste gränstrakter.

I fråga om sättet för övertidsläsningens ordnande äro olika vägar tänkbara. En icke ovanlig anordning är, att första klassen börjar en månad tidigare än övriga klasser och under denna månad undervisas ensam. Samma klass får sedan under läsårets lopp en månads ledighet från undervisningen, varigenom läraren under en månad av läsåret kan helt ägna sig åt tredje, femte och sjunde klasserna. I vissa fall, där barnantalet i tredje klassen är litet, får denna klass börja samtidigt med första klassen.

För övertidsläsningens närmare utnyttjande torde emellertid några generella bestämmelser knappast böra meddelas. Hur övertidsläsningen vid varje särskild skola lämpligast bör anordnas, synes vara en angelägenhet, varom bestämmelser böra meddelas i skoldistriktens reglementen.

De sakkunniga hava här förut sysselsatt sig med de förstärkningsåtgärder, som de ansett böra vidtagas vid skolor av B 3- och D 1-formerna. I samband med diskussionen om det sjunde skolåret har emellertid från några håll framförts krav på förstärkningsanordningar även i fråga om B 2- och

B 1-skolorna. Därvid har bland annat ifrågasatts, att i samband med införandet av sjuårig skolplikt, förbättrade undervisningsmöjligheter skulle åstadkommas genom införande vid sistnämnda skolformer av vartannatårsintagning, varigenom antalet samtidigt undervisade klasser kunde nedbringas. Folkskolestadgan medgiver redan en sådan anordning. Jämlikt bestämmelserna i § 40 mom. 1 av nämnda stadga kan nämligen skoldistrikt även i andra fall, än då fråga är om B 3- och D 1-skolor, besluta om intagning i skola vartannat år, vilket beslut emellertid skall för att bli gällande fastställas av skolöverstyrelsen. Detta medgivande har dock endast i ringa utsträckning tagits i anspråk. Enligt de sakkunnigas mening är det icke heller önskvärt, att stadgandet vunne någon mera vidsträckt tillämpning. I och med införandet av ett sjunde skolår, kommer nämligen frågan om vartannatårsintagning i ett nytt läge, vari de med anordningen förenade olägenheterna ökas. Frånsett ojämnheter i fråga om barnens ålder och förseningen av skolgången, som redan vid den sexåriga skolan äro ägnade att framkalla svårigheter, bör framhållas, att i den sjuåriga skolan växlingarna i barnantalet under olika år skulle i ifrågavarande skolformer komma att bli alltför stora. Så skulle exempelvis folkskolestadiet i B 2-skolan ena året innefatta klasserna 3, 5 och 7 samt andra året klasserna 4 och 6. Ännu starkare skulle den ojämna fördelningen av barnantalet under olika år göra sig gällande i B 1-skolans högsta avdelning, som ena året komme att utgöras av klasserna 5 och 7 men andra året allenast av en klass, den sjätte. Vartannat år skulle således läraravdelningen hava i medeltal dubbelt så högt lärjungeantal som övriga år.

Även om man vid framförandet av behovet av förstärkningsåtgärder vid skolor av B 2- och B 1-formerna på en del håll närmast åsyftat att med minskat klassantal kunna vinna ökade möjligheter för särskild undervisning åt en eller flera klasser, torde detta krav dock i många fall vara orsakat av farhågor för, att med inrättandet av ett sjunde skolår barnantalet i läraravdelningarna på folkskolestadiet skulle komma att bli alltför stort till nackdel särskilt för den mera individuella undervisningen och handledningen. Det torde också vara ur synpunkten, att möjligheterna till en sådan undervisning icke beskäras utan så vitt möjligt ökas, som frågan om förstärkningsåtgärder vid här ifrågavarande skolor närmast bör komma under bedömande. Vid dessa skolformer föreligga ju icke de svårigheter, som vid B 3- och D 1-formerna det samtidiga undervisandet av lärjungarna på det lägsta och högsta stadiet förorsakar.

Den förstärkningsåtgärd, som närmast kan ifrågasättas beträffande skolor av B 2- och B 1-formerna i samband med införandet av ett sjunde skolår, torde också enligt de sakkunnigas mening vara en reglering av skolornas barnantal. En åtgärd i sådan riktning synes så mycket önskeligare, som behovet av sänkt barnantal föreligger i åtskilliga fall redan vid den sexåriga

skolan. Denna form av förstärkning lärer ock i själva verket få anses vara ett av det sjunde skolåret oberoende spörsmål.

Vad barnantalet i de särskilda skolformerna beträffar, föreligga därom inga författningsbestämmelser. Föreskrifter om maximiantal lärjungar i läraravdelning förefinnas däremot i de för skoldistriktet gällande reglementena. Sedan år 1920 föreligga även av skolöverstyrelsen utgivna »Planer och förebilder till reglementen och andra bestämmelser för distriktet», upptagande bland annat vissa maximiantal barn för läraravdelning i olika skolformer, vilka i allmänhet tjänat till ledning vid utarbetandet av förslag till reglementen. Nämda planer och förebilder innehålla i fråga om maximiantalet lärjungar, vilket i regel ej får överskridas, följande tal: för folkskola av A-formen på folkskolestadiet 40, på småskolestadiet 30; för folkskola av första B-formen på folkskolestadiet 40; för folkskola av andra B-formen på folkskolestadiet 35, på småskolestadiet 25; för folkskola av tredje B-formen 30 samt för mindre folkskola av första D-formen 25. De här nämnda maximitalen hava i skoldistriktets reglementen i en del fall överskridits, i andra fall åter underskridits, men i allmänhet hava de länt till efterrättelse.

Maximeringen av barnantalet i läraravdelningarna är en fråga, där ekonomiska och pedagogiska intressen komma att stå emot varandra. Å ena sidan föreligger på grund av nativitetsminskningen och därav följande strävanden att koncentrera skolväsendet en tendens att genom ökning av barnantalet i läraravdelningarna nedbringa skolkostnaderna, å andra sidan kräva de pedagogiska synpunkterna, att barnantalet hålles inom måttliga gränser. Begränsningen av lärjungeantalet utgör nämligen en förutsättning för en god undervisning. Med måttligt barnantal ökas möjligheterna att anpassa undervisningen efter lärjungarnas olika förutsättningar, att individualisera undervisningen och att tillgodose skolhygienens krav. Frågan om mindre läraravdelningar är följaktligen en fråga av allmänt pedagogisk innebörd. Ehuru denna ej är framkallad enbart av spörsmålet om ett sjunde folkskoleår, är det självfallet, att i samband med införandet av obligatorisk sjuårig folkskola ett särskilt intresse kommer att föreligga, att de läraravdelningar, i vilka sjunde klassen ingår, ej bliva för stora.

Vad de i skolöverstyrelsens förebilder upptagna maximiantalen lärjungar beträffar, har sedan åtskillig tid tillbaka den uppfattningen gjort sig gällande, att dessa tal numera, särskilt vad B 1- och B 2-skolorna angår, måste anses för höga. Enligt de sakkunnigas mening lär det icke heller kunna bestridas, att denna uppfattning, om frågan ses från rent pedagogiska synpunkter, äger berättigande. Klart är nämligen att ett stort barnantal måste i hög grad försvåra lärarens uppgift. Olägenheterna framträda tydligast, när fråga är om sådana ämnen, i vilka kräves en mera individuell handledning av lärjungarna.

En revidering av allmänt tillämpade maximiantal lärjungar i undervisningsavdelningar inom de olika skolformerna är ur pedagogisk synpunkt önskvärd. Spörsmålet om en sänkning av ifrågavarande maximital kan emellertid icke bedömas enbart ur pedagogiska synpunkter. Såsom redan framhållits, står man här inför ett spörsmål, som jämväl kan få en stor ekonomisk räckvidd, i den mån en reform på detta område medför behov av nya skollokaler och lärartjänster. Det läge, vari vår befolkningsfråga befinner sig med hänsyn till den sjunkande nativiteten, manar till en viss varsamhet i fråga om åtgärder av permanent art, som avse att anpassa skolväsendet efter barnantalet vid en viss tidpunkt. Ännu torde det icke vara möjligt att klart överblicka, vilka konsekvenser barnantalets successiva nedgång kommer att medföra med avseende på skolväsendets framtida organisation.

Den starka utveckling, folkskoleväsendet under inemot två decennier genomgått, har även kommit till synes i en fortgående minskning av medeltalet barn per läraravdelning. Den officiella undervisningsstatistiken utvisar, att under perioden 1921—1933 nämnda medeltal minskats i samtliga skolformer. Sålunda utgjorde på folkskolestadiet medeltalet barn i läraravdelning respektive åren 1921 och 1933: i A-formen 31.6 och 29.1, i B 1-formen 31.5 och 26.5, i B 2-formen 33.7 och 28.2 samt i B 3-formen 21.8 och 19.5. Utvecklingen mot lägre medeltal torde komma att ännu starkare framträda i den mån äldre, relativt större åldersgrupper av barn utträda ur skolan.

Vid bedömandet av ovan anförda siffror bör givetvis beaktas, att de representera medeltal, vilka i verkligheten i många fall antingen under- eller överskridas. Å ena sidan framträder en tendens mot ett stigande antal läraravdelningar med ringa barnantal och å andra sidan förefinnas läraravdelningar med avsevärt högre lärjungeantal. Den största olikformigheten i detta avseende framträder beträffande skolorna av B-form.

De sakkunniga vilja erinra om två olika omständigheter, som enligt de sakkunnigas uppfattning göra det möjligt att inom den i det föregående angivna kostnadsramen för genomförandet av ett obligatoriskt sjunde folkskoleår även tillgodose kravet på en sänkning av maximiantalet barn i läraravdelning, nämligen dels den allmänna nedgången i barnantalet genom den minskade födelsefrekvensen, dels de rationaliseringsåtgärder, som leda till att läraravdelningar med synnerligen ringa barnantal indragas. Inverkan av dessa faktorer på här föreliggande problem har även starkt framträtt vid av de sakkunniga företagna utredningar angående antalet vid olika tidpunkter behövliga nya lärartjänster i samband med allmänt införande av ett sjunde skolår. Sålunda skulle enligt en undersökning, som grundades på barnantalet i de olika skolorna läsåret 1932—1933, hava erfordrats omkring 1 900 nya lärartjänster, om reformen genomförts nämnda läsår. En på

grundval av från statens folkskolinspektörer ingångna uppgifter verkställd utredning, vari beaktats såväl det barnantal, som med ledning av nu kända födelsetal kunde beräknas tillhöra folkskolestadiet under läsåret 1940—1941, som ock vid nämnda tidpunkt sannolikt genomförda rationaliseringsåtgärder, gav till resultat, att antalet 1940—1941 behövliga nya lärartjänster uppskattades till omkring 900, eller mindre än hälften av det antal, som skulle erfordrats 1932—1933. Seminariesakkunniga, som ägnat hithörande frågor ingående överväganden och utredningar, räkna med en ytterligare betydande minskning av lärarbehovet för tiden efter 1940—1941.

Starka skäl tala således för de sakkunnigas uppfattning, att under förutsättning att övergångstiden för reformens genomförande, såsom de sakkunniga föreslagit, utsträcker till 10 år, det sjunde skolåret skall kunna allmänt införas och samtidigt den av pedagogiska skäl önskvärda minskningen av maximiantalet barn i läraravdelning komma till stånd, utan att de i de sakkunnigas kostnadsberäkningar angivna kostnaderna därigenom överskridas. Särskilt synes det de sakkunniga angeläget, att lärjungeantalet begränsas i de fall, då läraren har att samtidigt undervisa flera årsklasser. I den på landsbygden vanligaste skolformen, B 2-skolan, bör sålunda enligt de sakkunnigas mening barnantalet på folkskolestadiet, den sjunde klassen inberäknad, i regel icke överstiga 30.

De sakkunniga hava även övervägt andra åtgärder för att förstärka undervisningen i den sjuåriga B 2-skolan. Vad som därutinnan närmast synes kunna ifrågasättas, är beredande av möjlighet att i ökad utsträckning meddela skild undervisning åt olika klasser. Önskvärdheten av särskild undervisning av vissa klasser å såväl småskolestadiet som folkskolestadiet i skolor av B-form har också i viss mån beaktats redan i 1919 års undervisningsplan, vilket framgår av däri upptagna exempel å arbetsordningar. Det sammanlagda antalet lärartimmar i veckan är i den till B-formen hörande småskolan 26. Dessa fördelas på de två klasserna på följande sätt: 22 timmar ägnas åt gemensam undervisning av båda klasserna, 2 timmar åt särskild undervisning av första klassen och 2 timmar åt särskild undervisning av andra klassen. Vardera klassen erhåller sålunda sammanlagt 24 timmars undervisning i veckan, därav 2 timmars särskild undervisning. Den särskilda undervisningen omfattar som regel modersmålet och räkning. Å det egentliga folkskolestadiet i B 2-skolan utgör antalet lärartimmar 30. Av dessa 30 timmar omfatta 28 samtidig undervisning av samtliga fem klasser och 2 särskild undervisning av klasserna 5—7.

I B 2-skolan sker undervisningen på folkskolestadiet — vare sig detta är fyra- eller femårigt — i regel parallellt på två avdelningar. Sjunde klassen i denna skola föranleder beträffande flertalet ämnen icke ökat behov av skild undervisning för olika klasser. Men klart är att en sådan anordning

skulle innebära en förstärkning av skolans undervisning särskilt i ämnet räkning.

Olika förslag till åtgärder i förevarande syfte hava också varit föremål för diskussion bland skolans målsmän. Förslaget att genom intagning av nybörjare vartannat år kunna nedbringa klassantalet och därmed vinna ökad möjlighet till särskild undervisning av de olika klasserna har av de sakkunniga redan i det föregående berörts. Även en annan linje för lösning av det här föreliggande spørsmålet har varit under debatt. De sakkunniga syfta därvid på framkomna förslag om en utsträckning av lärarens tjänstgöring för vecka utöver den tid, som gällande undervisningsplan förutsätter, eventuellt i förening med en ämnesfördelning i viss utsträckning mellan de vid samma skola tjänstgörande lärarna. Vittgående förslag i denna riktning hava framlagts av folkskolinspektören *Patrik Holmwall* (Nya riktlinjer för landsbygdsskolornas organisation, Stockholm 1920). Otvivelaktigt skulle de med de flerklassiga läraravdelningarna förenade olägenheterna kunna på nu angivet sätt minskas. För närvarande torde dock gällande lönebestämmelser verka hindrande för åtgärder i denna riktning.

Ett slutgiltigt ställningstagande till frågan om sättet för förbättrande av undervisningen vid B 2-skolan synes de sakkunniga icke vara möjligt utan tillgång till mera ingående praktiska erfarenheter av olika anordningar i detta syfte. Även om försök i viss utsträckning förekommit, äro dock dessa enligt de sakkunnigas mening alltför få, för att av dem skulle kunna dragas några mera bestämda slutsatser om de lämpligaste anordningarna. På grund härav hava de sakkunniga icke heller funnit tillrädligt att framlägga något bestämt förslag i ämnet.

Med hänsyn till vad som redan anförts torde det vara klart, att de sakkunniga icke ansett sig kunna föreslå övertidsläsning som en med B 2-skolan förknippad obligatorisk anordning. De sakkunniga inskränka sig till att uttala önskvärdheten av, att olika anordningar försöksvis prövas, så att därvid vunna erfarenheter så småningom kunna läggas till grund för eventuella förstärkningsåtgärder vid denna skolform. Om skoldistriktet befinnas villiga att anordna dylika försök, bör enligt de sakkunnigas mening staten härtill lämna sitt stöd. Då dessa försök förutsätta en utsträckning av lärarens tjänstgöring utöver den eljest vanliga, torde särskild ersättning till lärarna bliva erforderlig. Kostnaderna för denna ersättning böra enligt sakkunnigas mening bestridas av staten. Givetvis anse de sakkunniga som villkor härför böra uppställas, att försöken anställas enligt av skolöverstyrelsen godkänd plan och under dess överinseende.

Då de i det föregående föreslagna förstärkningsåtgärderna med avseende å B 3- och D 1-skolorna komma att vara fullt genomförda först med utgången av den övergångstid om tio år, som av de sakkunniga förordats för anordnande av obligatorisk sjuårig skolkurs i folkskolan, är det uppen-

barligen svårt att beräkna, till vilka kostnader dessa förstärkningsåtgärder i sin fulla utsträckning komma att uppgå. En ungefärlig uppskattning av kostnaderna torde emellertid kunna erhållas, om man utgår från det nu befintliga antalet skolor av här ifrågavarande typer. Enligt seminariesakkunnigas betänkande uppgick vårterminen 1933 antalet B 3-skolor till 809 och antalet D 1-skolor till 1 481. Antalet skolor av nämnda typer med ett lärjungeantal av minst 10 uppgick till 738 B 3-skolor och 1 140 D 1-skolor. Med ledning av dessa siffror anse sig de sakkunniga kunna uppskatta antalet skolor av förevarande typer med minst 12 lärjungar till 700 respektive 1 000. Av de vid här ifrågavarande skolor anställda lärarna kunna, så vitt angår B 3-skolorna, omkring 50 % förutsättas vara kvinnliga och, vad D 1-skolorna beträffar, torde man kunna utgå från att samtliga lärare äro kvinnliga. Ersättningen för övertidsläsningen skulle utgöra en åttondedel av den författningsenligt utgående kontanta minimavlöningen och torde böra på sedvanligt sätt beräknas efter tredje lönegraden. Enligt de sakkunnigas förslag skulle förstärkningsåtgärderna förekomma endast de år, nybörjare intagas. Då sådan intagning enligt utvecklad praxis äger rum under jämna årtal, kommer anordningen att medföra kostnader för staten vartannat år. Utgående från här förut angivna förutsättningar skulle den vartannat år återkommande kostnaden för övertidsläsningen i avrundat tal te sig på följande sätt:

$$\text{B 3-skolor: } \frac{350 \times 2\,700}{8} + \frac{350 \times 2\,300}{8} = 118\,125 + 100\,625 = 218\,750 \text{ kronor;}$$

$$\text{D 1-skolor: } \frac{1\,000 \times 1\,500}{8} = 187\,500 \text{ kronor.}$$

Härtill kommer dyrtidstillägg, vilket med utgångspunkt från det procenttal, 27 %, som av de sakkunniga i det föregående lagts till grund vid där förekommande kostnadsberäkningar, torde kunna uppskattas till

$$\frac{27 \times (218\,750 + 187\,500)}{100} = 109\,687 \text{ kronor.}$$

Den sammanlagda, vartannat år återkommande kostnaden för förstärkningsåtgärder vid B 3- och D 1-skolorna skulle alltså vid en fullständigt genomförd skolorganisation med sjuårig folkskola kunna beräknas till $(218\,750 + 187\,500 + 109\,687 =) 515\,937$ kronor eller i avrundat tal 515 000 kronor d. v. s. i medeltal för år 257 000 kronor. Kostnaden kan förefalla hög men möjliggör å andra sidan en avsevärd förbättring av de svagaste landsbygdsskolorna.

Vad angår behovet av medel för ifrågavarande ändamål under det första året, för vilket anslag kommer att erfordras, ställer det icke så höga anspråk på statskassan. Redovisningsåret 1933—1934 utgjorde antalet sjuåriga B 3- och D 1-skolor respektive 36 och 7. Utgående från dessa tal skulle

efter de föregående beräkningsgrunderna för ändamålet erfordras allenast i runt tal 16 000 kronor.

Till de ovannämnda försöken med förstärkningsåtgärder vid B 2-skolor torde ett årligt anslag av 10 000 kronor bliva tillfyllest.

Kap. VIII. Vissa frågor rörande flyttning inom och avgång från folkskola.

I samband med utredningen angående införandet av sjuårig folkskoleplikt hava de sakkunniga haft att till övervägande upptaga även frågan om lärjunges flyttning till högre klass samt om avgång från folkskolan.

Enligt § 45 folkskolestadgan kräves för lärjunges flyttning till högre klass, att lärjungen »inhämtat den föregående klassens lärokurs», och i § 47 stadgas, att åt de lärjungar, som genomgått den föreskrivna lärokursen och vid anställd prövning blivit godkända, »meddelas avgångsbetyg, innehållande vitsord över såväl deras kunskaper och färdigheter som över ådagalagd flit och uppförande». Slutligen innehåller § 48 stadganden, enligt vilka skolråd äger befogenhet medgiva, att lärjunge, som icke inhämtat den fastställda lärokursen, får avgå från folkskolan, om han av fattigdom hindras att begagna undervisningen eller om han saknar erforderlig fattningsgåva att förvärva det fulla kunskapsmått, som eljest bör i skolan inhämtas.

Önskemål angående mer eller mindre genomgripande ändringar av de nu refererade stadgandena angående lärjunges flyttning till högre klass eller avgång från folkskolan hava vid olika tillfällen framkommit. Avsaknaden i folkskolestadgan av närmare bestämmelser om vilka kunskaper som skola för uppflyttning i högre klass eller för avgång från skolan krävas av lärjunge har föranlett framställningar om införande av mera detaljerade föreskrifter i detta avseende, och därvid hava motsvarande bestämmelser i läroverksstadgan stundom framställts såsom mönster.

De sakkunniga vilja emellertid såsom sin mening framhålla, att väsentligen olika synpunkter måste göras gällande, då fråga är om lärjunges flyttning till högre klass i folkskola än beträffande dylik flyttning i läroverk. Har en elev i sistnämnda eller liknande läroanstalter under två år tillhört samma klass och likväl icke kunnat inhämta för flyttning till högre klass erforderliga kunskaper, måste han lämna läroanstalten. Visserligen kan undantagsvis något liknande inträffa vid folkskola, nämligen i de större samhällen, där hjälpklasser finnas inrättade, men i de utan jämförelse flesta folkskolorna måste lärjunge även efter upprepad kvarsittning fortsätta sin skolgång i den vanliga folkskolan. Specificerade föreskrifter om kunskapsmått för flyttning till högre klass och upprätthållande i de enskilda fallen av dylika eljest i allmänhet väl befogade krav skulle för folkskolans vid-

kommande medföra, att åtskilliga lärjungar komme att kvarstanna i någon av skolans lägsta klasser, ända tills de vid 14 års ålder kunde enligt § 48 få avgå från skolan. Det är uppenbart, att detta skulle lända till skada både för de ifrågavarande lärjungarna och för skolan i övrigt. Folkskolans karaktär av obligatorisk skola för alla barn, som ej annorstädes erhålla motsvarande undervisning, medför, att lärjunge i enstaka fall bör flyttas till högre klass, ehuru han icke inhämtat tillräckliga kunskaper ens i någotdera av ämnena modersmålet eller räkning. De nuvarande bestämmelserna i § 45 torde också i allmänhet tillämpas på ett efter förhållandena ändamålsenligt sätt under hänsynstagande till vad som är mest förenligt med vederbörande lärjunges bästa. I varje fall känna sig de sakkunniga icke övertygade därom, att införande av föreskrift om att lärjunge måste för flyttning till högre klass hava förvärvat godkänt betyg i vissa angivna ämnen skulle medföra ett ändamålsenligare bedömande av frågor rörande lärjunges flyttning till högre klass. De sakkunniga anse därför, att tillräckliga skäl för ändring av ifrågavarande bestämmelser icke föreligga.

Den lärjunge i folkskola, som saknar erforderlig fattningsgåva att förvärva det fulla kunskapsmått, som enligt gällande reglemente bör i skolan inhämtas, eller som av sjukdom, lyte eller liknande omständigheter hindras att begagna undervisningen, må i den ordning, som i reglementet föreskrives, kunna av skolrådet erhålla tillstånd att avgå från skolan. Sådan avgång från folkskolan må icke äga rum före slutet av det läsår, som utlöper under det kalenderår, med vilket lärjunges skolålder upphör.

I det föregående hava de sakkunniga såsom sin mening uttalat, att det näppeligen vore lämpligt att i folkskolestadgan införa detaljerade bestämmelser angående villkoren för lärjunges flyttning till högre klass. Något annorlunda ställer det sig i fråga om lärjunges avgång från skolan. Att även lärjungar med svag fattningsgåva i vissa fall böra uppflyttas till skolans avgångsklass, bör icke medföra, att de vid avgång från skolan erhålla fullständigt avgångsbetyg, om de icke gjort sig förtjänta av sådant. Här kunna skäliga krav utan olägenhet för skolan upprätthållas. Det är emellertid av vikt, att dessa krav bliva i möjligaste mån likformiga i skilda skoldistrikt, så att icke i en del skoldistrikt för erhållande av avgångsbetyg kräves minst vitsordet godkänd beträffande samtliga skolans ämnen, medan i andra distrikt utfärdas avgångsbetyg med lägre betyg än godkänd i ett flertal ämnen, vilka som helst. För undvikande av dylika olikheter böra normerande föreskrifter rörande avgångsbetygen införas i folkskolestadgan. Det torde råda en ganska enhällig mening därom, att man icke för avgångsbetyg bör kräva minst vitsordet godkänd i samtliga skolans läroämnen. I allmänhet synes man vara böjd för att medgiva, att avgångsbetyg må kunna utfärdas med lägre vitsord än godkänd i högst två läroämnen. Härvid uppstår frågan, huruvida dessa två ämnen må kunna vara

modersmålet och räkning. Efter ingående överväganden vilja de sakkunniga såsom sin mening uttala, att fullständigt avgångsbetyg enligt § 47 folkskolestadgan må kunna utfärdas med lägre vitsord än godkänd i högst två läroämnen, varvid dock skall iakttagas, att dylikt avgångsbetyg icke må utfärdas för lärjunge, som erhållit lägre vitsord än godkänd i *både* modersmålet och räkning. Vitsorden i sång, teckning, gymnastik och slöjd böra icke inverka på lärjunges rätt att erhålla avgångsbetyg.

Från vitt skilda utgångspunkter hava framställningar gjorts om ändring av bestämmelserna angående den avgångsprövning, som lärjunge, vilken önskar från skolan avgå, skall undergå. Sålunda har statens folkskolinspektörers förbund ansett, att avgångsprövningen icke bör få äga rum under årsexamen, att prövningen skall omfatta såväl skriftliga som muntliga prov, samt att den icke må vara offentlig. Sveriges allmänna folkskolläraryörening motsätter sig införandet av bestämmelser om att avgångsproven skola vara såväl skriftliga som muntliga, och Sveriges folkskolläraryörebund föreslår sådan formulering av § 47, att hinder knappast skulle möta att låta avgångsprovet uppgå i årsexamen.

De sakkunniga finna icke anledning föreslå någon väsentlig ändring i fråga om bestämmelserna i § 47 rörande avgångsprovet. När i folkskolestadgan föreskrives både att offentliga förhör (årsexamen) skola hållas och att »särskild» prövning skall anställas med de lärjungar, som vilja från skolan avgå, så torde detta få anses innebära, att avgångsprövning bör äga rum å annan tid än årsexamen, samt att denna prövning icke är offentlig i den mening, att allmänheten skulle äga rätt att närvara. Allmängiltig föreskrift, att avgångsprövningen skall omfatta både skriftligt och muntligt prov, finna de sakkunniga icke lämpligt, bland annat av den anledningen att sakkunnig ledare av prövningen icke alltid står till buds.

Angående ledningen av avgångsprovet stadgas, att det skall anställas i närvaro av skolrådets ordförande eller någon annan dess ledamot. I städer må dock provet kunna äga rum under den uppsikt och ledning, som i det för skoldistriktet gällande reglementet föreskrives. Med tillämpning av stadgans bokstavliga lydelse, skulle avgångsproven knappast kunna annorstädes än i städer ledas av överlärare eller kommunal folkskolinspektör. Med hänsyn härtill men även i betraktande av de ändrade förhållanden i fråga om ordförandeskapet i skolråd och folkskolestyrelse, som efter år 1930 inträtt, torde bestämmelserna rörande ledningen av avgångsproven böra omformuleras i anslutning till de för städer nu gällande föreskrifterna.

De sakkunniga hava tidigare framhållit, att även den sjunde årsklassen bör tillhöra den egentliga folkskolan. Härav följer, att avgångsprövningen och utfärdandet av avgångsbetyg bör avse lärjungar, som genomgått sjunde klassen. Intill dess den sjuåriga skolplikten allmänt genomförts, bör dock kvarstå den i § 47 mom. 4 skoldistriktet tillerkända befogenheten

att under en viss övergångstid medgiva särskild lärjunge rätt att avgå redan efter genomgången sjätte klass.

Bestämmelserna i § 48 folkskolestadgan om lärjunges avgång från folkskolan utan fullständigt avgångsbetyg hava länge ansetts otillfredsställande. Särskilt har stadgandet i mom. 1, att fattigdom skall anses utgöra giltigt skäl för lärjunges avgång från folkskolan, innan han inhämtat det eljest föreskrivna kunskapsmättet, stämplat såsom otidsenligt och framkallat yrkanden på ändring av paragrafen. Även de sakkunniga finna stadgandet i mom. 1 av § 48 olämpligt och anse, att det bör utgå ur folkskolestadgan. Det står nämligen icke i överensstämmelse med vår samhällsordning i övrigt, att ett barn nödgas på grund av föräldrarnas fattigdom avbryta sin skolgång i folkskolan. Där så erfordras bör samhället komma i ekonomiskt avseende mindre lyckligt lottade familjer till hjälp på sådant sätt, att barnen icke hindras att inhämta det minimum av allmän medborgerlig utbildning, folkskolan avser att meddela. Härvid bör iakttagas, att dylikt bistånd för barns hållande i folkskola icke bör erhålla karaktär av fattigunderstöd. Föreskrift om att så icke får ske finnes med avseende på skolgång i fortsättningsskolan införd i § 28 fortsättningsskolstadgan, medan § 49 folkskolestadgan ännu har en motsatt innebörd. Sistnämnda paragraf bör alltså enligt de sakkunnigas mening ändras till överensstämmelse med § 28 fortsättningsskolstadgan.

För lärjunge, som lämnar folkskolan jämlikt § 48, bör betyg utfärdas, innehållande uppgift om den årsklass, från vilken lärjungen avgår, samt vitsord över förvärvade kunskaper och färdigheter. För detta betyg föreslås benämningen utskrivningsbetyg, varigenom en mer markerad skillnad erhålles mellan avgång från folkskolan enligt § 47 och avgång enligt § 48. De sakkunniga finna lämpligt, att såväl avgångsbetygen som utskrivningsbetygen utfärdas enligt av skolöverstyrelsen fastställda formulär.

Kap. IX. Anslagsfrågor.

De kostnadsberäkningar, som av de sakkunniga i det föregående framlagts, avse den årliga merkostnad, som den föreslagna reformen, fullt genomförd, kan väntas medföra för staten och kommunerna. Enligt dessa beräkningar hava de årliga merutgifterna för staten uppskattats till omkring 2 000 000 kronor. Med hänsyn till den av de sakkunniga föreslagna övergångstiden för reformens genomförande, komma emellertid dessa merutgifter under de närmaste åren att bli väsentligt lägre.

Vad angår det första budgetår, från och med vilket de nya bestämmelserna rörande folkskolekursens utsträckning komma att gälla, torde det förhålla sig så, att några ökade anslagsmedel icke behöva därunder stå till förfogande. Anledningen härtill är att finna i bestämmelserna rörande

rekvisition och utanordning av statsmedel för här ifrågavarande skoländamål. Förhållandet torde bäst belysas, om man utgår från, att de sakkunnigas förslag förelägges 1936 års riksdag och att de nya bestämmelserna träda i kraft den 1 juli 1936.

Enligt de av 1935 års riksdag godkända grunderna för utgående av byggnadsbidrag, underhållsbidrag och tjänstebostadsbidrag skola dessa rekvideras och utbetalas, först sedan vederbörande budgetår gått till ända. Med avseende å ordningen för utanordning av byggnadsbidrag gäller dock, att första årsbidraget, så snart en lokal blivit i vederbörlig ordning godkänd, skall omedelbart utbetalas. Att en av det sjunde skolåret föranledd ny lokal skall kunna bli färdig och godkänd redan under budgetåret 1936/1937 torde näppeligen vara att förvänta. Även om i något enstaka fall detta skulle inträffa, torde de omedelbart utgående årsbidragen uppgå till så ringa belopp, att någon höjning av det eljest för budgetåret 1936/1937 erforderliga anslaget till statsbidrag för uppförande av nya undervisningslokaler för folkskoleväsendet icke kan anses påkallad.

Samtliga avlönings- och arvodesbidrag komma att utbetalas först efter utgången av det budgetår, de avse. I den mån förskott utgå, skola dessa beräknas med hänsyn till under närmast föregående budgetår utbetalda belopp. Följaktligen kommer införandet av ett obligatoriskt sjunde skolår icke att för budgetåret 1936/1937 erfordra någon ökning av anslaget till statsbidrag för avlöning åt folk- och småskollärare.

I fråga om dyrtidstillägget gäller visserligen likaledes, att de definitiva utbetalningarna, i vad de avse budgetåret 1936/1937, skola ske först under budgetåret 1937/1938. Men enligt den i ämnet gällande författningen (Sv. F. S. nr 307/1923 med ändring nr 253/1924) äger skoldistrikt, om utanordnat förskott, vilket regelmässigt utgår halvårsvis med en fjärdedel av dyrtidstillägget för näst föregående budgetår, befinnes otillräckligt för beredande av dyrtidstillägg åt lärarpersonalen, förskottsvis utbekomma det ytterligare belopp, som härför provas erforderligt. Med hänsyn till den korta tid, som kommer att förflyta mellan ikraftträdandet av de nya bestämmelserna och läsårets 1936—1937 början, lär man vara berättigad antaga, att en av det sjunde skolåret föranledd ökning av lärarpersonalen under budgetåret 1936/1937 blir jämförelsevis ringa. Med hänsyn härtill torde någon ökning av dyrtidstilläggsanslaget icke erfordras för budgetåret 1936/1937.

Vad beträffar de av de sakkunniga föreslagna förstärkningsåtgärderna vid B 3- och D 1-skolorna, föranleda dessa ökade kostnader för staten i form av ersättning till lärarna för övertidsläsning. Enligt de sakkunnigas förslag skulle övertidsläsningen förekomma de år, nybörjare intagas. Då nyintagning enligt vedertagen praxis äger rum under jämna årtal, skulle alltså övertidsläsning förekomma redan läsåret 1936—1937. Då i fråga om utbetalning

av här ifrågavarande ersättning böra gälla samma bestämmelser som för övriga avlöningsbidrag, d. v. s. att bidraget utanordnas i efterskott, erfordras inga statsmedel för ändamålet förrän under budgetåret 1937/1938. Förskott är, då statsbidrag för detta ändamål tidigare icke utgått, uteslutet. I den mån förskott av dyrtidstillägg å ersättningsbeloppen kan ifrågakomma, torde dessa för budgetåret 1936/1937 kunna bestridas utan höjning av dyrtidstilläggsanslaget.

Vad till sist de föreslagna försöken med förstärkningsanordningar vid B 2-skolan angår, torde för detta ändamål anslag böra ställas till förfogande redan under budgetåret 1936/1937. Det härför erforderliga beloppet hava de sakkunniga ansett böra upptagas såsom reservationsanslag med 10 000 kronor.

Fortsättningsskolans begränsning till en årskurs i samband med ett allmänt införande av ett obligatoriskt sjunde folkskoleår kommer för statens del att så småningom innebära minskade utgifter för statsbidrag till avlöning av lärare i fortsättningsskolan. Under budgetåret 1936/1937 torde emellertid någon minskning i dessa utgifter icke vara att påräkna.

Av vad här ovan anförts framgår, att det ökade behov av statsanslag, som uppkommer under det första budgetår, från och med vilket förslagets bestämmelser träda i tillämpning, inskränker sig till ett anslag å 10 000 kronor att användas till försök med förstärkningsanordningar vid skolor av B 2-formen.

Kap. X. Sammanfattning av de sakkunnigas förslag angående obligatorisk sjuårig folkskola.

Obligatorisk utökning av folkskolans lärotid med ett sjunde skolår. De sakkunniga anse sig kunna uttala, att den nuvarande sexåriga folkskolan icke förmår på ett nöjaktigt sätt fylla de bildnings- och uppfostringskrav, som numera måste ställas på den elementära medborgarskolan. Detta förhållande har sin väsentliga grund i att skoltiden är för kort. En allmän förlängning av skolkursen från sex- till sjuårig är behövlig. Härvid åsyftas icke i främsta rummet en utvidgning i kvantitativ mening av lärokursen i de olika ämnena, utan väsentligen och framför allt tillgodoseende av behovet av en grundligare inhämtad och i metodiskt avseende bättre meddelad kunskap, ökad tid till övning i folkskolans viktigaste ämnen, läsning, skrivning och räkning samt en förstärkning av skolans uppfostrande inflytande under en för lärjungarna kritisk brytningsperiod. En utökning av folkskolans lärotid till sjuårig skulle för landsbygdens del vara särskilt betydelsefull. I städerna har den sjuåriga folkskolan redan i stor utsträckning genomförts, under det att på landsbygden sjuårig folkskola alltjämt är att räkna såsom en undantagsföreteelse. Den efterhandsställning, i vilken lands-

bygden sålunda befinner sig och som ytterligare markeras genom att skolformerna där i allmänhet äro av svagare beskaffenhet skulle, om sjuårig folkskola göres obligatorisk, till väsentlig del upphöra.

Inga hinder möta, rent tekniskt sett, att vid de olika skolformerna införa ett obligatoriskt sjunde skolår. Vid sjuåriga B 3- och D 1-skolor böra dock i vissa fall förstärkningsåtgärder vidtagas för undervisningens underlåtande.

Ur ekonomisk synpunkt måste folkskolekursens utsträckning till sju år såsom en obligatorisk anordning för hela riket anses möjlig. Nedgången av barnantalet i skolorna och centraliseringsåtgärderna på folkskoleväsendets område göra, att i nuvarande läge en allmän utökning av folkskolekursen med ett år låter sig genomföra utan mera kännbara ökade kostnader.

De sakkunniga föreslå därför, att folkskolan bestämmes skola omfatta sju årsklasser.

Av hänsyn till lokala förhållanden och erforderliga förberedande organisationsarbeten torde en ganska lång övergångstid för reformens genomförande böra bestämmas. Under förutsättning att beslut i ämnet träder i kraft den 1 juli 1936, föreslå de sakkunniga, att reformen skall vara fullt genomförd med ingången av läsåret 1946—1947. Där särskilda omständigheter föreligga bör Kungl. Maj:t äga befogenhet att för viss tid medgiva distrikt anstånd i större eller mindre omfattning utöver läsåret 1946—1947 med införande av sjuårig skolkurs. För att göra övergången smidigare och icke fördröja reformens genomförande bör som allmän regel gälla, att vid skola, där antalet årsklasser för närvarande är sex, övergång till sjuårig skolkurs skall äga rum, så snart sådant, med hänsyn till härav föranledda kostnader, skolväsendets organisation inom distriktet och övriga ortsförhållanden, prövas lämpligen kunna ske. Härvid skall emellertid iakttagas, att intet skoldistrikt utan eget medgivande ålägges att förändra någon folkskola till sjuårig tidigare än med ingången av läsåret 1940—1941. Från sistnämnda tidpunkt skall Kungl. Maj:t äga befogenhet att efter föregående allsidig och grundlig utredning även mot skoldistrikts bestridande bestämma, att sjuårig skolkurs skall införas.

Med avseende å skolpliktsbestämmelserna föreslås, att efter införande av obligatoriskt sjunde skolår lärjunge, som vid skolålderns slut icke inhämtat de kunskaper, som fordras för avgång från skolan, icke skall vara skyldig att kvarstanna i folkskolan mer än ett läsår utöver det, under vilket skolplikten i normala fall upphör. Den i § 35 mom. 3 av folkskolestadgan intagna bestämmelsen, att befrielse från skolgång icke får äga rum före det kalenderår, under vilket lärjunge fyller tretton år, föreslås skola utgå.

Fortsättningsskolans ställning i ett system med obligatorisk sjuårig folkskola. Att fortsättningsskolan skulle helt uppgå i folkskolan finna de

sakkunniga ur principiell synpunkt oegentligt med hänsyn till det syfte och den uppgift, som vid fortsättningsskolans tillkomst av statsmakterna tillagts densamma.

Med fortsättningsskolans inläggande i folkskolan skulle för den sistnämnda värdet av det sjunde skolåret i hög grad reduceras. Med hänsyn till de många former, varunder vår folkskola arbetar, och det skiftande arbetssätt, som måste tillämpas vid undervisningens meddelande, möter inläggandet av fortsättningsskolans lärostoff i folkskolan stora tekniskt pedagogiska och organisatoriska svårigheter, för att icke säga hinder. Härtill kommer, att en sådan åtgärd skulle för en stor del av landets skolbarn innebära en försämring i utbildningshänseende, nämligen för den kategori av lärjungar, omfattande icke mindre än en tredjedel av i folkskolan skolpliktiga, som för närvarande äro tillförsäkrade undervisning i sjuårig folkskola jämte minst ettårig fortsättningsskola. Det är följaktligen icke möjligt att utan skada för vår folkundervisning i det hela i den obligatoriska sjuåriga folkskolan inbygga fortsättningsskolans kurs.

Fortsättningsskolans stora värde och den allt mer ökade uppskattningen av densamma utgöra ytterligare starka skäl för dess bibehållande såsom en fristående kurs, även efter införandet av allmän obligatorisk sjuårig folkskola. I fråga om fortsättningsskolkursens längd föreslås, att denna bestämes till minst 180 timmar. Undervisningen bör allt starkare anknytas till det praktiska livets behov. Särskilt är det önskvärt, att undervisningen i husligt arbete göres obligatorisk för flickor, som avgått från folkskolan. För en sådan reform torde emellertid en närmare utredning krävas, vilken snarast bör komma till stånd.

Den sjuåriga skolans yttre och inre organisation. I fråga om den sjuåriga skolans yttre organisation bör den normala anordningen vara, att småskolestadiet omfattar första och andra klasserna och folkskolestadiet de övriga fem klasserna. Lokala förhållanden eller andra omständigheter kunna dock motivera ett treårigt småskolestadium. En viss frihet i fråga om folkskolans organisation i förevarande avseende bör därför råda även efter införandet av ett obligatoriskt sjunde skolår.

För vinnande av syftet med det sjunde skolåret — ett grundligare och mera fördjupat inhämtande av folkskolans lärokurs — torde några kursplaner för den sjuåriga folkskolan utöver dem, som äro upptagna i 1919 års undervisningsplan, tillsvidare icke vara erforderliga. Det nyss angivna syftet med skoltidens utsträckning behöver icke utesluta, att vid A-skolan den sjunde klassen med avseende å lärostoffet gives karaktären av en fristående och praktiskt inriktad påbyggnad på de lägre klasserna. För dessa fall kunna till ledning tjäna de kursplaner, som av skolöverstyrelsen framlagts

i ett med anledning av 1927 års riksdagsskrivelse nr 255 den 19 oktober 1928 avgivet utlåtande.

I fråga om folkskolans ställning i förhållande till vårt skolsystem i övrigt bör även efter införandet av allmän obligatorisk sjuårig folkskola anknyttningen till den fyraåriga realskolan och övriga utbildningsanstalter vara förlagd till efter det sjätte skolårets avslutning.

I skolformer, där läraren har att samtidigt undervisa flera klasser, och där underlag av särskild småskola saknas, kan den sjuåriga skolan, om barnantalet icke är ringa, väntas medföra vissa svårigheter för undervisningen, vilka böra avhjälpas. Olägenheterna framträda starkast de år, då läraren har att samtidigt undervisa lärjungar på såväl lägsta som högsta stadiet. Till förstärkande av undervisningen föreslås därför införande av obligatorisk övertidsläsning om en månad vid sjuåriga B 3- och D 1-skolor de år, nybörjare intagas, under förutsättning att barnantalet uppgår till lägst 12. Till läraren utgående ersättning för sådan övertidsläsning bör bestridas av staten.

Även vid andra skolor, särskilt i B 2-skolor, kunna vissa förstärkningsåtgärder ifrågasättas. Vad som härutinnan närmast torde komma i fråga är en revidering av de allmänt tillämpade maximiantalen lärjungar i undervisningsavdelningarna inom de olika skolformerna. En sänkning av dessa maximala är emellertid ett spörsmål av betydande ekonomisk räckvidd. Med hänsyn till den minskade födelsefrekvensen och rationaliseringsåtgärderna torde man även kunna räkna med, att inom den av de sakkunniga beräknade kostnadsramen för det sjuåriga skolårets genomförande en sänkning av barnantalet i de avdelningar, där läraren har att samtidigt undervisa flera klasser, skall bli möjlig. I den på landsbygden vanligaste skolformen, B 2-skolan, synes barnantalet icke böra överstiga 30. För förstärkande av undervisningen i B 2-skolan äro även andra åtgärder tänkbara, såsom exempelvis anordnande av övertidsläsning närmast i syfte att bereda ökade möjligheter till särskild undervisning av olika klasser. För ett slutgiltigt ställningstagande till vad som härutinnan kan anses lämpligast, torde emellertid försök med olika anordningar böra företagas med stöd av statsmedel.

Vissa frågor rörande avgång från folkskola. Avgångsprövning föreslås skola vid läsårets slut verkställas under den uppsikt och ledning, som i det för vederbörande skoldistrikt gällande reglementet föreskrives. Normerande föreskrifter rörande avgångsbetygen införas i folkskolestadgan. För lärjunge, som erhållit minst vitsordet godkänd i samtliga läroämnena, skall avgångsbetyg utfärdas. Sådant betyg må även meddelas lärjunge, som erhållit lägre vitsord än godkänd i högst två läroämnena, dock icke i både modersmålet och räkning.

De sakkunniga föreslå vidare, att stadgandet i § 48 mom. 1 om fattigdom som giltigt skäl för lärjunges avgång från folkskolan, innan han inhämtat det eljest erforderliga kunskapsmåttet, må utgå, och att samtidigt i § 49 folkskolestadgan införas bestämmelse, att ekonomisk hjälp från samhällets sida för barns underhållande i skolan icke må anses vara av fattigvårds karaktär.

Lärjunge, som saknar erforderlig fattningsgåva att förvärva det fulla kunskapsmått, som enligt gällande reglemente bör i skolan inhämtas, eller som av sjukdom eller lyte hindras att begagna undervisningen, må vid skolålderns slut kunna erhålla tillstånd att avgå från skolan. För sådan lärjunge skall utfärdas utskrivningsbetyg, innehållande uppgift om den årsklass, från vilken lärjungen avgår, samt vitsord över förvärvade kunskaper och färdigheter.

Kostnader. Sammanlagda årliga merkostnaden för stat och kommuner för ifrågavarande reform, genomförd i full utsträckning, uppskattas till omkring 3 100 000 kronor. Den totala kostnadsökningen för staten kan beräknas till omkring 2 000 000 kronor och för kommunerna skulle den uppgå till omkring 1 100 000 kronor. I verkligheten torde dock kostnadsökningen för staten ej komma att uppgå till förstnämnda belopp, enär anslagsbehovet för fortsättningsskolväsendet, i den mån fortsättningsskolkursen i samband med införande av sjuårig folkskola begränsas till ettårig, undergår en betydande minskning.

Vad angår anslagsbehovet under det första budgetåret, från och med vilket de nya bestämmelserna träda i tillämpning, erfordras till följd av ordningen för rekvisition och utanordning av statsbidrag till undervisningslokaler, av avlönings- och arvodesbidrag samt av dyrtidstillägg ingen ökning av härtill eljest utgående medel. Den enda merkostnad, som ifrågasättes under nämnda budgetår, är ett anslag å 10 000 kronor till försök med förstärkningsåtgärder vid B 2-skolor. En fortgående stegring av anslagsbehovet är därefter att emotse under de följande budgetåren av den 10-åriga övergångstiden för förslagets genomförande.

Kap. XI. Hemställan.

På grund av vad i det föregående anförts hemställa de sakkunniga, att Kungl. Maj:t måtte föreslå 1936 års riksdag att

I. fastställa följande huvudsakliga grunder angående folkskolekursens omfattning med rätt för Kungl. Maj:t att utfärda de närmare föreskrifter, som för deras tillämpning befinnas erforderliga:

Folkskolan skall omfatta sju årsklasser. Vid skola, där antalet årsklasser för närvarande är sex, skall övergång till sjuårig skola äga rum, så snart

sådant, med hänsyn till härav föranledda kostnader, skolväsendets organisation inom distriktet och övriga ortsförhållanden, prövas lämpligen kunna ske, dock senast med ingången av läsåret 1946—1947. Härvid skall iakttagas, att före nämnda läsår sjuårig skolkurs icke må utan skoldistriktets medgivande införas annorledes än efter Kungl. Maj:ts bestämmande och ej tidigare än med ingången av läsåret 1940—1941. Där särskilda omständigheter sådant påkalla, må Kungl. Maj:t kunna för viss tid medgiva distrikt anstånd i större eller mindre omfattning utöver läsåret 1946—1947 med införande av sjuårig skolkurs.

Vad nu sagts angående antalet årsklasser i folkskolan skall icke utgöra hinder för Kungl. Maj:t att, i händelse särskilda förhållanden därtill föranleda, efter framställning av skoldistrikt medgiva anordnande av folkskola med ett större antal obligatoriska årsklasser än sju;

II. besluta, att vid skola tillhörande någon av de i undervisningsplanen upptagna B 3- och D 1-formerna, skall det år, nybörjare intagas, och under förutsättning att lärjungeantalet i skolan uppgår till lägst 12, anordnas övertidsläsning under en månad, samt att för sådan övertidsläsning skall av statsmedel till lärare utgå ersättning enligt nu gällande bestämmelser om ersättning för övertidsläsning; samt

III. till anordnande av försök med förstärkningsanordningar i skolor av B 2-formen för budgetåret 1936/1937 bevilja ett reservationsanslag å 10 000 kronor.

Särskilt yttrande av herr Andersson.

Ehuru jag i huvudsak är ense med de sakkunnigas majoritet därutinnan, att en utökning av lärotiden i den sexåriga folkskolan är eftersträfvansvärd som ett närmaste mål i fråga om vårt skolväsendes utveckling, har jag icke kunnat i alla delar biträda de förslag, som de sakkunniga framlagt.

Av de företagna undersökningarna framgår visserligen, att redan nu ett jämförelsevis stort antal barn undervisas i sjukklassiga folkskolor, men på samma gång är det också ådagalagt, att förekomsten av dylika skolor är ytterst växlande i olika delar av landet. I allmänhet har obligatorisk sjuårig folkskola införts endast i städer och stadsliknande samhällen. Förutom i sådana trakter, där skolplikten utvidgats som kompensation för halvtidsläsning, är det egentligen endast i Skåne som anordningen mera allmänt genomförts på landsbygden. Utvecklingen går emellertid i den riktningen, att allt flera skoldistrikt frivilligt övergå till formen med sjuårig folkskola, en utveckling som under de senare åren främjats bland annat genom det sjunkande barnantalet.

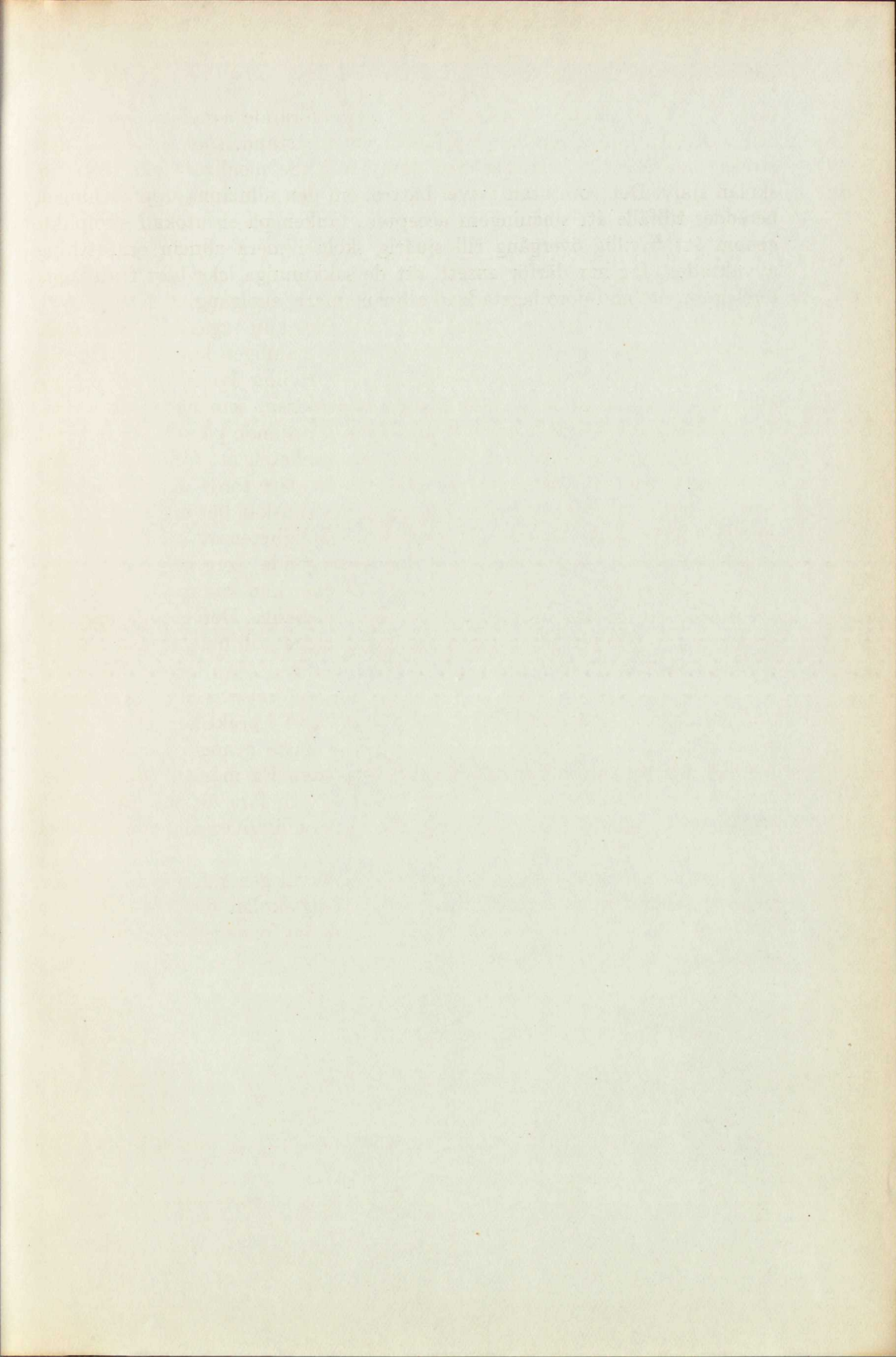
I de trakter, där här ifrågavarande skolform icke är vanlig, måste man dock räkna med, att opinionen bland föräldrarna och skolans målsmän

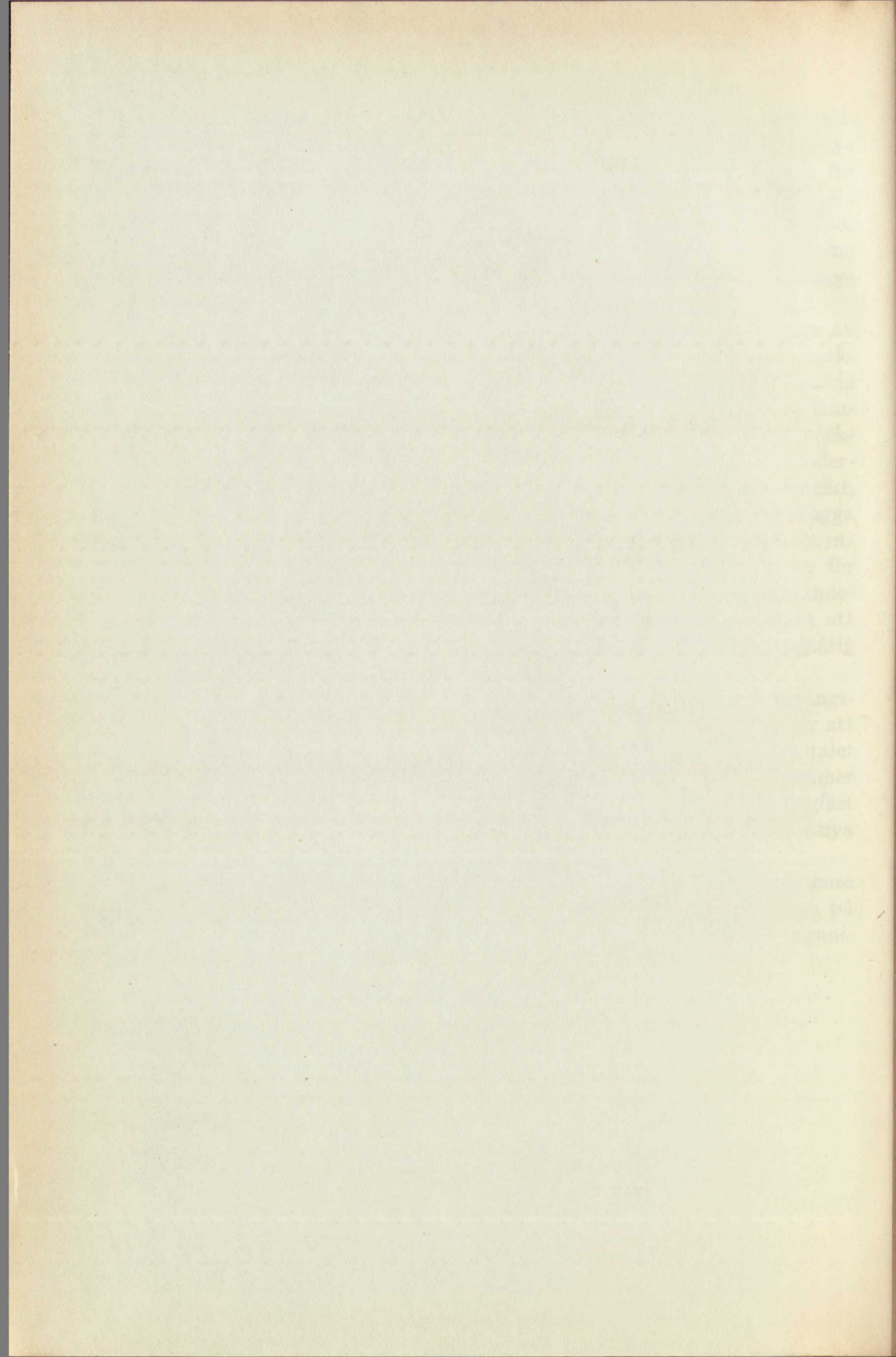
behöver tid att mogna. Ett lagstadgat genomförande av obligatorisk sjuårig skolplikt kunde där lätt uppväcka ett motstånd, som ledde till nya strider omkring vår folkskola med därav följande menliga verkningar för skolan själv. Det vore utan tvivel bättre, om den allmänna uppfattningen bereddades tillfälle att småningom acceptera tanken på en utökad skolplikt, genom att frivillig övergång till sjuårig skola i mera allmän omfattning avvaktades. Jag har därför ansett, att de sakkunniga icke bort framlägga förslag om att nu införa lagstadgad allmän sjuårig skolgång.

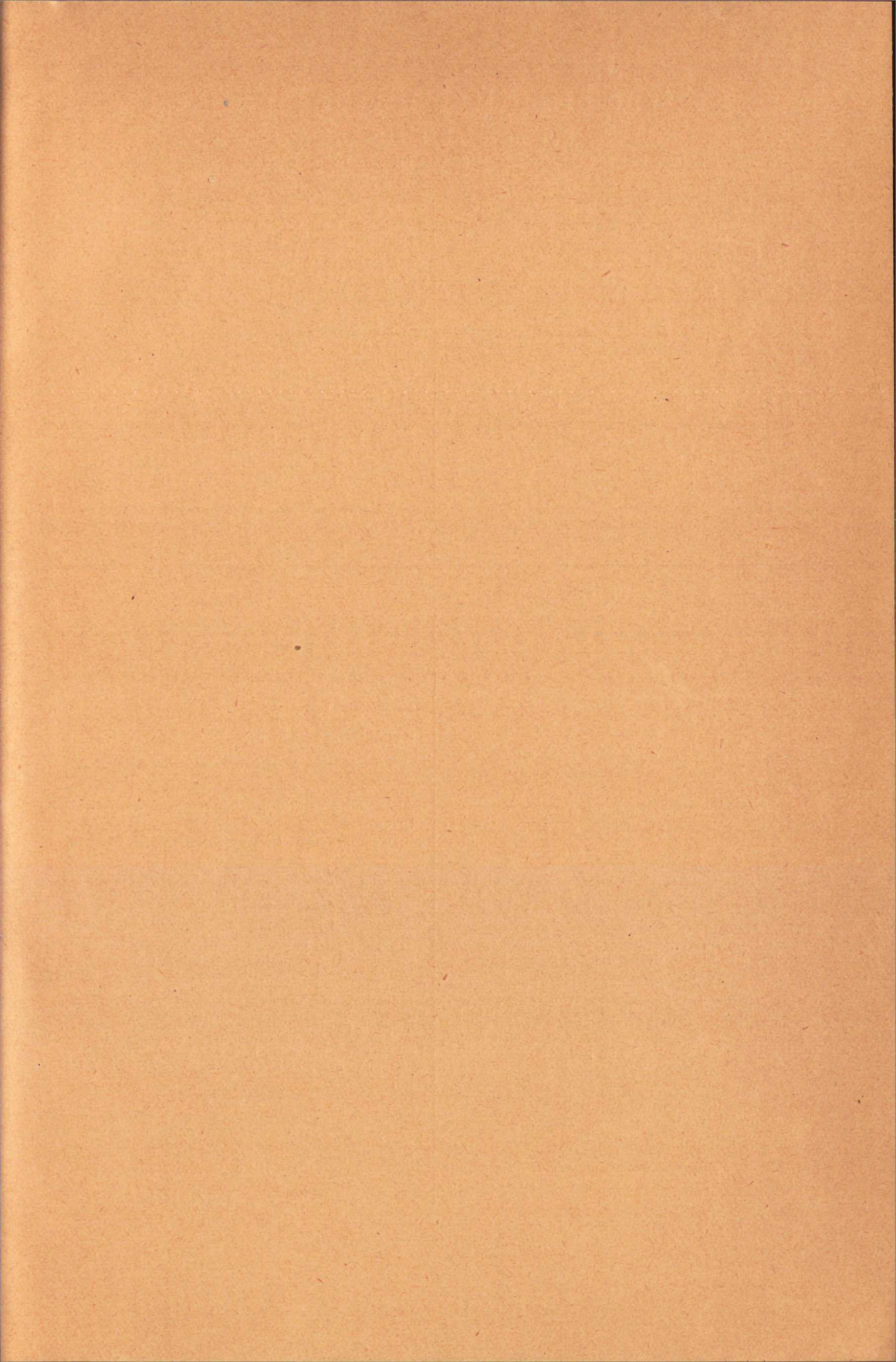
Det är sannolikt, att ett dylikt steg framdeles kan tagas utan risker av ovanberörda art. Åtskilliga förhållanden torde nämligen komma att verkamt bidra till en fortsatt utveckling med frivillig övergång till sjuårig folkskola. Icke minst lära de frikostiga statsbidrag, som hädanefter lämnas till folkskoleväsendet, komma att verka främjande på skolans utveckling i allmänhet och jämväl i fråga om benägenheten att förbättra undervisningen genom en förlängning av skoltiden. Vidare torde många distrikt, som stå inför eventualiteten att på grund av minskat barnantal nedlägga en eller annan skola, komma att överväga lämpligheten av att i stället utvidga skolplikten. Allt detta jämte den propaganda, som bedrives av för saken intresserade, talar för antagandet, att man kan komma förhållandevis långt med frivillig övergång till sjuårig folkskola. Det synes klokt att ställa sig avvaktande ännu någon tid, innan steget till obligatorisk sjuårig skolplikt tages fullt ut.

Visserligen ha de sakkunniga föreslagit en jämförelsevis lång övergångstid, men jag håller dock för sannolikt att förslaget i praktiken kommer att verka därhän, att utvidgningen av skoltiden måste genomföras i flertalet skoldistrikt inom de närmaste fyra till fem åren. På många håll kommer detta att betraktas som en olämplig forcering och fara är, att ett lagfäst tvång kan uppamma motstånd, även där en frivillig övergång till den nya formen vore tänkbar inom en nära framtid.

Därest en anordning med sjuårig skolplikt likväl genomföres, är jag ense med de sakkunnigas majoritet, att fortsättningsskolan bör bibehållas på sätt, som i betänkandet avses, ävensom i fråga om förslagets övriga organisatoriska detaljer.

Statens offentliga utredningar 1935

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvärd.

Betänkande med förslag ang. åtgärder mot statsfientlig verksamhet. [8]
Yttranden över preliminärt förslag till lagstiftning om avbrytande av havandeskap. [13]
Lagberedningens förslag till lag om skuldebrev m. m. [14]
Betänkande med förslag till lagstiftning om avbrytande av havandeskap. [15]
Betänkande med förslag till lag om arbetsavtal. [18]
Betänkande och förslag rörande verksamheten vid skyddshemmen m. m. Förre delen. Skyddshemmens organisation m. m. [35]
Promemoria ang. avveckling av bestående fideikommiss. [50]
Promemoria ang. ändrade bestämmelser rörande verkställighet och förvandling av bötesstraff. [56]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Förslag till ändrade bestämmelser rörande allmänna handlingars offentlighet. [5]
Yttrande och förslag rörande formulär för tjänstgöringsbetyg som av länsstyrelserna utfärdas. [17]
Utredning ang. införande av ett dagordningsinstitut m. m. [21]
Förslag till nya avlöningsbestämmelser för icke-ordinarie befattningshavare inom den allmänna civilförvaltningen. [25]
Betänkande med förslag till ändring i vissa delar av uppdragsförordningen. [27]
1934 års nämnd för städningsutredning. Förslag rörande allmänna grunder för ordnandet av städnings- och rengöringsarbetet inom vissa statliga ämbetslokaler i Stockholm samt beräkningen av ersättning för nämnda arbete. [37]
Promemoria ang. omorganisation av landsfiskals- och stadsfiskalsbefattningarna. [57]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Politi.

Betänkande med förslag till ändrad organisation av den statliga verksamheten för bekämpande av olovlig införsel av spritdrycker m. m. [24]

Nationalekonomi och socialpolitik.

Betänkande med förslag rörande lån och årliga bidrag av statsmedel för främjande av bostadsförsörjning för mindre bemedlade barnrika familjer jämte därtill hörande utredningar. [2]
Kortfattad framställning av organisationsakkunnigas betänkande med utredning och förslag rörande den samhälleliga hjälpverksamhetens organisation m. m. [8]
Arbetslöshetsutredningens betänkande. 2. Åtgärder mot arbetslöshet. [6]
Konjunkturuppsvingets förlopp och orsaker 1932—1934. [16]
Betänkande med förslag till lag om arbetstiden i jordbruk och trädgårdsskötsel (lantarbetstidslag) m. m. [48]
Betänkande med förslag rörande ändringar i vissa delar av hälsovårdsstadgan samt anordnande av förbättrad bostadsinspektion i städer och stadsliknande samhällen m. m. [49]
Den ekonomiska och sociala utvecklingen under år 1934. [51]
Bostadsproduktionssakkunnigas betänkande med förslag till lag om sparföreningar m. m. [54]

Hälsö- och sjukvård.

Kungl. medicinalstyrelsens utlåtande och förslag ang. förebyggande mödra- och barnavård. [19]
Kungl. medicinalstyrelsens utlåtande och förslag ang. statsunderstödd dispensärverksamhet. [33]
Betänkande ang. folkhälsovård. [46]

Allmänt näringsväsen.

Betänkande ang. behörighet att utföra elektriskt installationsarbete m. m. [53]

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

Betänkande med förslag ang. åtgärder för spannmålsodlingens stödjande. [1]
Promemoria ang. tillsynen över fastighetsregistreringen och fastighetsbildningen. [4]
Utredning med förslag om egnahemskonsulenter hosushållningssällskapen. [28]
Betänkande ang. husdjursförsöksverksamhetens organisation. [29]
Berättelse över statens spannmålsnämnds verksamhet m. m. under år 1934. [80]
Jordbrukskreditutredningen. Betänkande med förslag till förordning om jordbrukets kreditkassor m. m. [32]
Betänkande med vissa synpunkter och förslag i fråga om den primära fastighetskrediten. [34]
Sociala jordutredningens betänkande med förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 18 juni 1925 ang. förbud i vissa fall för bolag, förening och stiftelse att förvärva fast egendom. [47]
Betänkande med förslag till mejeristadga samt vissa andra åtgärder till mejerihanteringens befrämjande. [55]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Betänkande med förslag till omorganisation av den högre skogsundervisningen. [9]
Betänkande ang. råvaruförsörjning, produktion och arbetarantal m. m. vid skogsindustrierna. [36]

Industri.

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Teknisk-ekonomiska utredningar rörande vägväsendet. Del 2. Broar. [7]
Betänkande med förslag till förordning ang. allmän automobiltrafik. [12]
Betänkande med förslag till motorfordonsförordning och vägtrafikstadga m. m. [23]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Grunder för kollektiv och individuell pensionsförsäkring [20]

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Utredning och förslag ang. rundradion i Sverige. [10]
Betänkande med utredning och förslag ang. inrättande av en statsvetenskaplig examen. [11]
Utredning och förslag rörande frågan om avgift för hemlån av böcker från bibliotek. [22]
Betänkande med förslag rörande det svenska naturskyddets organisation och statliga förvaltning. [26]
Betänkande med förslag till lag om domkapitel m. m. [31]
Betänkande med utredning och förslag ang. folk- och småskoleseminariernas organisation m. m. [44]
Utredning och förslag rörande läroböcker vid allmänna läroverk och folkskolor m. fl. undervisningsanstalter. [45]
Betänkande med undersökningar och förslag i anledning av tillströmningen till de intellektuella yrkena. [52]
Betänkande och förslag ang. obligatorisk sjuårig folkskola. [58]

Försvarsväsen.

Betänkande med förslag till ordnande av Sveriges försvarsväsende. Del 1. Inledande avdelning m. m. [38] Del 2. Arméorganisationen. [39] Del 3. Marinorganisationen. [40] Del 4. Flygvapnets organisation. [41] Del 5. Värnplikten m. m. Bilagor. [42] Del 6. Särskilda yttranden. [43]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.